Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

HISTORISK AARBOG

FOR THISTED AMT

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND

FOR

THY OG HANHERRED

1936

P. HAASE & SØN - KØBENHAVN

THISTED AMTS TIDENDES
BOGTRYKKERI
1936

FRA LODBJERG SOGNS FORTID

Af HENRIK LARSEN.

LODBJERG SOGN ligger i Thisted Amt ude ved Vesterhavet lige nord for Agger Sogn. Det har ikke som dette taget særlig Skade af Havets Bortskylning af Kysten, thi den dyrkede Jord og Bebyggelsen ligger langt fra denne. Derimod har Sognet taget betydelig Skade af det Sand, som Havet efterhaanden skyller op, saa at nu kun omkring 10 pCt. af Jorden er tjenlig til Landbrug. Alt 1683 var Forholdene omtrent som nu, da blev Sognets Agerjord opmaalt til 261 Tdr. Land, men noget af denne Jord var dog alt mærket af Sandet og mindre tjenlig til Kornavl. Tidligere maa Forholdene dog have været bedre, hvilket fremgaar af, at Bønderne i det 16. Aarhundrede svarede ikke saa lidt mere i Landgilde end senere. Hvornaar Sandflugten begyndte, véd man ikke, rimeligvis er Sand altid blevet skyllet i Land af Havet. I Stenalderen dækkede dette en bred Bræmme af Kystlandet. Da Havet trak sig tilbage, ved at Landet hævede sig, har Sandet rigtig kunnet brede sig. Thi paa den Del af Landet, som Havet havde bedækket, har der næppe paa Grund af Jordens Ufrugtbarhed her, i kort Tid kunnet danne sig et Plantedække tilstrækkeligt til at hindre, at

Sandet bredte sig. Her har snart dannet sig Klitter. Men bagved laa det gamle Land, bestaaende af mere frugtbare Dannelser. Her har der vel været Plantevækst, Skov af Fyr, Krat eller Lyng, betydelig nok til en Tid at kunne holde Sandet ude. Men Skovene forsvandt, det maa være sket i Oldtiden, thi man har ikke skriftlige Efterretninger om dem, og Sandet kunde brede sig. I Lodbjerg Sogn laa fordum Byen Skovsted, hvilket Navn maaske er sammensat med Skov, men dette Navn hidrører fra Oldtiden. Naar Bønderne senere gav Skovsvin i Afgift, menes dermed magre Svin. Hvor den gamle Kystlinie for Stenalderhavet egentlig har gaaet her i Egnen, er noget usikkert, Hvidbjerg og Ørum Kirker ligger paa Istidsdannelser, og Kystlinien maa have løbet noget vest herfor, muligvis langs Østsiden af Storkjær. Flade Sø og Ørum Sø har været en Gren af Limfjorden, der har naaet til Maarup Vandmølle, nordøst for Ørumgaard. Ørum og Lodbjerg Sogne har sandsynligvis været adskilt med et smalt nu af Flyvesand udfyldt Sund; Lodbjergøens Grænser mod Nord og Vest er yderst usikre, muligvis har denne Ø ved et Sund været adskilt fra en anden n. v. for Flade Sø beliggende Ø[1]).

Første Gang, man hører Tale om Klitter her i Egnen, er maaske i et Dokument fra 15. Jan. 1449, hvori Eskild Nielsen til Lyngholm indvordede sig Gaardens Klit med Lovhævd[2]). Men der findes kun faa Breve fra Thy fra ældre Tid. Først i det 16.

---

[1]) Axel Jessen: Stenalderhavets Udbredelse i det nordlige Jylland, S. 50.

[2]) Repert. Nr. 7845.

Aarhundrede, da Kilderne til Egnens Historie bliver rigeligere, hører man om Sandflugt paa mange Steder her i Thy. Men man kan ogsaa enkelte Steder slutte sig til Sandflugt i tidligere Tid af tilstedeværende Klitter langt inde i Landet. Saaledes i Skinnerup og Torsted Sogne, hvor Sandet har nærmet sig Thisted paa en halv Milsvej nær. I Markbogen fra 1683 siges det, at paa Skinnerup Mark var 2 Fald Jord meget fordærvet af Sandflugt, det mentes, at Sandet i gammel Tid var kommet fra Havet og havde sat store Klitter paa Vandet Mark, hvorfra det nu aarlig kom paa Skinnerup Mark, hvor det endte i deres Kær, som vel er den Lavning, der findes syd for Byen, dette havde Sandet ganske opfyldt, saa de havde ingen Nytte af det. Det var særlig den Del af Marken, der laa nord og vest for Byen, der havde lidt Skade. I Markbogen for Torsted Sogn omtales ligeledes, at flere Fald Jord, liggende nord for Byen, altsaa op til Skinnerup Mark, var fordærvet af Sand.

Fra Lodbjerg Sogn hører man første Gang om Sandflugt af en Indberetning fra Præsten 1555; i denne siges det, at Hvidbjerg og Lodbjerg Marker er meget fordærvet af Sand, saa Sæden er liden. I en senere Indberetning fra 1571 fortæller Præsten, at Sandet har fordærvet den største Part af hans to Sogne Lodbjerg og Hvidbjerg[1]). Dette har bevirket, at Beboerne her ikke kunde yde deres Landgilde, hvorfor de og andre, hvem den samme Skæbne var overgaaet, fik en Afkortning i denne.

---

[1]) D. H. Wulff: Stat. Bidrag til Vendelbo Stifts Hist. i 16. og 17. Aarh., S. 60 f.

De fleste Bønder i Lodbjerg Sogn hørte til Vestervig Kloster, der da var Krongods. Lensmanden Albret Friis udvirkede en Nedsættelse for de skadelidte Bønder, efter at det ved Synsvidner var blevet forklaret i Rentekamret, hvorledes Tilstanden var. Landgilden blev dog ikke forandret i selve Jordebogen, men ført til Afkortning bag i denne. Albret Friis var kun Lensmand paa Vestervig Kloster en kort Tid, fra 18. Juni 1595 til 19. Febr. 1596. Nedsættelsen maa altsaa være indrømmet Bønderne i dette Tidsrum[1]). Bønderne i Sognet, forsaavidt de hørte under Klosteret, fik ialt en Nedsættelse i deres Afgifter paa 44 Tdr. Byg, 1 Td. Rug, 2 Tdr. Malt, 49 Tdr. Havre, ½ Td. Smør og 1½ Lispund Flæsk. Derefter synes der i mange Aar at have været nogen Stilstand i Sandflugten, idet Landgilden omtrent er den samme 1664 som efter Nedsættelsen 1595.

Man faar heller ikke af Lenets Ekstraskattemandtaller noget Indtryk af, at Bønderne her er forarmede, saa de ikke kan betale deres Skatter. I Matriklen 1664 hedder det om Sognet, at det ligger for en aabenbar Sandflugt, hvilken har ganske fordærvet deres Ejendom. Sognets Hartkorn, beregnet efter Landgilden, var da ca. 98 Tdr., en Angivelse, der dog senere er rettet til ca. 95 Tdr. Hertil kom dog nogle Tdr. Havre, der som Gæsterihavre ikke blev ansat til Hartkorn.

Sandflugten maa dog snart igen være blevet værre, hvorfor der 24. Dec. 1679 ved kgl. Ordre blev

---

[1]) Vestervig Klosters Jordebøger, den ældste er fra 1612—13. I Kancelliets Brevbøger findes denne Nedsættelse ikke omtalt.

udnævnt en Kommission, der skulde revidere Hartkornsansættelserne fra Matriklen 1664 og ansætte nye. I Kommissionens Beretning hedder det: „Samme Dag [26. April 1680] forføjede vi os [fra Agger] til næste Sogn, kaldes Lodberg, dette Sogns Ager er en stor Del af Sandflugt fordærvet og ved Vestenvind daglig forværres, haver allerede i store Dynger trængt sig indtil og om Kirken og det, som kan agtes i nogen Maade at være konserveret, ligger østen Kirken, haver ingen Eng eller Ildebrand; deres Uddrift er udi Klitten, og haver vi udi saadan Henseende gjort denne Takst". Den nye Takst anføres derefter for hver Ejendom. Her findes særlig anført om Skovsted: „Udi samme Sogn findes en By kaldet Skousted, hvor Agrene er af Sandflugt ødelagt, at de ikke kan agtes bekvem til Sæd eller Afgrøde; Mændene, som tilforn der boet haver, er bortflyttede, tvende undtagen, saa vi ikke syntes samme By udi Hartkorn at kunne sætte". Men da der endnu fandtes nogen Græsning til Byen, blev Ejendommene her dog ogsaa sat i Hartkorn. Skovsteds Hartkorn blev efter denne nye Taksation 3 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk.; tidligere havde det været 29 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Det hele Sogns Hartkorn, der før var 93 Tdr. 4 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., blev efter Kommissionens Taksation 44 Tdr. 3 Skp. 2 Fdk. 1 Alb., altsaa ikke engang halvt saa stort som før. Alle Sognets Ejendomme fik deres Hartkorn nedsat, mindst Svejgaard og Rotbøl, der hver kun fik en Nedsættelse paa ca. ½ Td.[1]).

Ved Matrikuleringen til Christian den 5.s Ma-

[1]) Dueholm m. fl. Amters Kontributionsregnskab 1680, Bilag Litra A.

trikel fik Sognet 34 Tdr. Hartkorn, hvilket i det 18. Aarhundrede blev nedsat for nogle Ejendomme, saa det, da Sognet ca. 1820 blev matrikuleret paa ny, var ca. 24 Tdr. Efter den nuværende Matrikel er Sognets Hartkorn 28 Tdr., fordelt paa 2701 Tdr. Land.

Sognet kaldes *Lodbjerg* Sogn, men nogen By af dette Navn kendes ikke og nævnes ikke i gamle Dokumenter. Lodbjerg betyder muligvis det med Lod eller Laad bedækkede Bjerg. Lod, beslægtet med laadden, bruges om et Dyrs Haarlag, bl. a. om Faarenes Foraarsuld. Naar Bjerget her har faaet dette Navn, kommer det vel af, at det har været bevokset om maaske ikke med Skov, saa dog med Krat eller endnu mindre Plantevækst. Muligvis kan man i Navnet se en Modsætning til Hvidbjerg, det hvide, det vil sige det bare Bjerg, der er uden Plantevækst. Hvor dette Bjerg egentlig har ligget, vides ikke.

I Lodbjerg Sogn ligger eller har ligget Byerne eller Gaardene Tolbøl, Store og Lille Løgstrup, Svejgaard, Rotbøl og Skovsted. Andre Navne findes ikke anførte i gamle Dokumenter. Sognets Kirke skal efter nogles Sigende være flyttet ikke mindre end to Gange, sidste Gang i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede. Hr. S. C. Sortfeldt har undersøgt dette Spørgsmaal og fundet det usandsynligt, at Kirken kan være flyttet saa sent, han mener, at Flytningen maa være foregaaet langt tidligere[1]). Sammenligner man Markbogen med Udskiftningskortet fra 1799 over Løgstrupgaardenes og Tolbøls Jorder, vil man finde, at Sandet alt 1683 var trængt helt hen til

[1]) Historisk Aarbog for Thisted Amt 1920, S. 152 ff.

Store og Lille Løgstrup og muligvis endog forbi disse Gaarde. Det var altsaa trængt langt forbi Kirken, hvis denne har ligget paa det Sted, hvor den nu ligger. Men i Kommissionens Beretning, som foran er anført, siges det just, at Sandet var naaet indtil og om Kirken. Heraf synes det at fremgaa, at denne alt 1680 har ligget, hvor den nu ligger, thi hvis den havde ligget ude i Klitten, hvor den gamle Kirkegaard er, langt fra Agerjorden, vilde man næppe have angivet Sandflugtens Udbredelse i Forhold til den. Det sandsynligste er vel, at Kirken kun er flyttet een Gang, thi der vises kun eet Sted, hvor den har staaet, og at Flytningen alt er foregaaet i Middelalderen, da der skal være fundet Kalkmalerier i den. Den gamle Kirkegaard ligger ca. 1400 Alen nordvest for den nuværende ude i Klitten og langt fra Bebyggelsen i Sognet. Ved Klemmebrev blev det 1555 bestemt, at den skulde nedlægges, og at Sognet skulde søge Ørum Kirke, men dette blev dog ikke til noget. Kirken var 1592 saa forfalden, at Kongen 21. Marts s. A. bevilgede den Hjælp af de øvrige Kirker i Hassing Herred. Niels Frandsen i Løgstrup, der havde fæstet Kirketienden, fik 21. Marts 1592 kgl. Stadfæstelse herpaa[1]). Af Tienden skulde han aarlig svare 1½ Td. Rug, 4½ Td. Byg og 2 Tdr. Havre til Kirken. Denne blev 30. August 1721 tilskødet Sognepræsten Hans Ramløse tilligemed Hvidbjerg Kirke og Tiende[2]). Lodbjerg Kirketiende var da ansat til 1 Td. Rug, 5 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre eller 7 Tdr. Hartkorn, idet Havren kun

[1]) Kancelliets Brevbøger.

[2]) Skødeprotokol 4, 127 b. Rigsarkivet.

regnes halvt. Det er omtrent som i 1592. Jus vocandi eller Kaldsretten medfulgte ikke. Kongetienden hørte 1629 under Ørum Len, Afgiften var da 1 Td. Rug, 5 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre.

I Thy var der, Hanherrederne fraregnet, i den senere Middelalder kun faa Selvejere, og ingen af disse vides at have boet i Lodbjerg Sogn. Det vides, at nogle adelige har ejet Jordegods her, men ellers kom efterhaanden det meste af Sognet i Gejstlighedens Haand, især til Vestervig Kloster. Et Par Gaarde hørte til Biskoppen i Børglum, og Hospitalet i Aalborg havde en Gaard i Skovsted. Bispedømmets Gods i Sognet hørte under dets Hovedgaard Irup og blev tilliggemed denne 7. Juli 1556 tilskødet Knud Gyldenstjerne[1]). Godset her bestod af 3 Gaarde, desuden fik han Herligheden af 2 Kirkegaarde samt Gæsteri og Skovsvin af Lodbjerg Præstegaard. De to af Gaardene eller maaske alle tre har først tilhørt Dueholm Kloster. Dette ejede 2 Gaarde i Skovsted vesten Aaen, som skyldte ½ Læst (12 Tdr.) Korn; disse blev 1435 for en Tid overladt Biskoppen. I 1449 overgik de dog for bestandig til denne[2]). I Aar 1556 er der ingen af Bispens 3 Gaarde, der svarer Korn i Afgift. Landgilden er da helt forskellig fra 1435, de 3 Gaarde, som da hørte til Irup, giver nemlig hver 20 Torsk, 20 Snese Hvilling og 2½ Ol Sild samt 1 Skovsvin[3]). Disse Ydelser kan tyde paa, at her er blevet drevet Fiskeri, men om det muligvis har sin Aarsag i, at Sandflugten har ødelagt Gaarde-

[1]) Kronens Skøder 1, 51.
[2]) Dueholms Dipl., S. 45.
[3]) Register VI, 375 f.

nes Marker og tvunget Beboerne til at skaffe sig Føden paa anden Maade, kan ikke afgøres. Aarsagen til, at de svarede Fisk, kan maaske være, at Bispen har foretrukket denne Vare i Stedet for Korn. Herligheden af de 2 Kirkegaarde, som Bispen fik, var 1 Skovsvin, 3 Snese Hvilling af den ene og 2 Torsk af den anden. Desuden ydede de deres Landgilde til en Kirke, hvilken siges ikke. I 1664 var der ingen Gaarde, der svarede Afgift til nogen Kirke, men muligvis har den Gaard, som Degnen havde Landgilde af, været en af disse Kirkegaarde. Af Præstegaarden blev ydet 6 Hestegæsteri, det vil sige 6 Tdr. Havre, og 1 Skovsvin. Den var i al Fald senere en Anneksgaard, der desuden svarede Landgilde til Præsten, i 1555 8 Tdr. Byg og 4 Dagsgerninger. Desuden havde Præsten Indfæstningen. I 1664 var Landgilden blevet nedsat til 6 Tdr. Byg, Herligheden ejedes da af Frands Rantzau [til Bratskov?] og var 1 Svin og 6 Tdr. Havre. Den var da endnu i god Stand, derimod var den ødelagt af Sandflugt 1690. Skønt det ikke angives, hvor Bispedømmets Gaarde laa 1556, maa det dog antages, at de har ligget i *Skovsted,* thi det øvrige Sogn hørte til Vestervig Kloster. Dette Kloster havde ogsaa Gods i Skovsted. I 1421 fik det Skøde paa en Gaard kaldet Skoustedt i Lodbjerg Sogn[1]). I 1595 havde Klosteret her 2 Gaarde, der hver ydede 3 Tdr. Byg, 1 Gaas, 2 Høns, 1½ Hestegæsteri, 1 Fødenød, 1½ Lispund Flæsk. Heraf blev kortet for Sandflugt for hver Gaard 1 Td. Byg og 2 Tdr. Havre. Senere gaves der hvert andet Aar i Stedet for Flæsket 10 Sk. 2 Alb. Tømmertræpenge.

[1]) Æ. d. Archiv-Reg. III, 148.

I 1664 var der i Skovsted 7 Gaarde og Bol. Af disse hørte 2 Bol til Ejler Jacobsen paa Vestervig Kloster, det er de lige nævnte Gaarde. 1 Bol tilhørte Aalborg Hospital, dets Landgilde var 3 Tdr. Byg. En Gaard tilhørte Iver Krabbe [til Toftum?] og Lave Madsen i Ejstrup, dens Landgilde var 6 Tdr. Byg; en anden Gaard tilhørte Enevold Kaas [til Lyngholm?] og den nævnte Lave Madsen, den gav 6 Tdr. Byg til Enevold Kaas og 1 Svin til den sidste. Det er maaske disse to Gaarde, der engang har tilhørt Bispen. Endvidere fandtes i Byen Sognets Præstegaard og et Bol, som gav 12 Thyboskæpper (= ⅔ Td.) Byg til Degnen i Hvidbjerg og 1 Svin og 100 Kuller til Frands Rantzau. Dette maa vel være en af de i Skødet 1556 omtalte Kirkegaarde.

Skovsted By maa have ligget mod Nordøst i det daværende Sogn, thi 24. Juni 1477 omtales en Skelsten, der stod mellem Skovsted Mark og Hvidbjerggaards Klit[1]). Ligeledes omtales 1532 Markskel mellem Skovsted og Ørum Marker. Nu støder[2]) Lodbjerg og Hvidbjerg Sogne ikke sammen, Ørum Sogns Klitlodder ligger imellem. Man maa derfor antage, at Skovsted Bys Mark, efter at den var bedækket med Sand, ved Udskiftningen af Lodbjerg og Ørum Sognes fælles Klit er blevet udlagt til Ørum Sogn. I 1664 maa Skovsted, hvis man kan dømme efter Landgilden, have været nogenlunde ved Magt, men i 1680 er Forholdene fuldstændig forandrede, som det fremgaar af den foranførte Kommissionsforretning. De fleste Gaarde her var opgivne af Ejerne og hjem-

[1]) Repert. Ny R. Nr. 3486.

[2]) Frederik I's danske Registranter, S. 389.

faldne til Staten for Skatterestancer. Præsten i Hvidbjerg havde 1683 3 øde Gaarde samt et Bols Jord i Fæste, Jorden var fordærvet af Sand, af dem skulde der ifølge Markbogen gøres en Gaard, hvis Sandflugten vilde stilles. 2 Gaarde var endnu i Brug, og desuden havde Degnen et Bol. Da Jorden næsten var ødelagt, maatte de endnu værende Beboere mest leve af Kvægavl, og det fremgaar ogsaa af Kop- og Kvægskatmandtallerne fra 1682, at de endnu havde noget Kvæg. Niels Christensen havde 1 Hoppe, 2 Køer, 3 Ungnød og 4 Faar, Anders Poulsen havde 1 Ko og 2 Faar, Peder Nielsen og Oluf Christensen havde henholdsvis 3 og 2 Faar. Om Jordens Beskaffenhed giver Markbogen Oplysning. Af Marker var kun Schadkier Vang tilbage. Om de 4 første Agre siges det, at paa den vestre Ende af dem laa 3 Kvarter Sand og paa den østre 1 Alen, under Sandet laa den rette gamle Agerjord, som bestod af lidet Ler og Muld, samt Grus. Dette synes at være en Istidsdannelse, Stenalderhavet har altsaa ikke strakt sig saa langt ind her. Disse Agre blev besaaet med 1 Kærv Byg, 1 Kærv Rug, hvorefter Jorden hvilte i 15 Aar. Paa de følgende Agre, Nr. 5 til 50, blev gravet 2 Alen dybt, men man fandt dog ikke andet end det bare Sand. De syntes ubrugelige til Sæd, men blev dog besaaet et Aar med Rug, hvorefter de hvilte, til de igen fik Grønsvær. Agerjorden fik Taksten allerværst, Byens Enge blev derimod takserede for ½ god, ½ middel, der kunde paa dem avles 14 Læs Hø.

Den foran nævnte Ejendom i Skovsted, som Præsten 1683 havde i Fæste, blev med flere andre Gaarde i Sognet lagt under et af Kronens Rytterdistrikter. Da disse senere omformedes, blev Ejen-

dommene her udskudt og stillet til Auktion. Præsten i Hvidbjerg, Hans Ramløse (Præst her 1707—29), købte 1716 Kronens Gaard i Skovsted, af Hartkorn 1 Td. 4 Skp. 3 Fdk., og et Hus for 240 Rdl. og 6 Sk. Prisen for Huset var 2 Mark og for Gaarden 150 Rdl. pr. Td. Hartkorn. Det er en høj Pris, men Præsten, der jo maatte kende Gaarden, har vel ment, at Sandflugten var standset. Heri blev han eller vel rettere de efterfølgende Ejere skuffet, saa de maatte søge om Moderation i Hartkornet. Dette blev ogsaa tilstaaet Ejeren af Vestervig Kloster, som da ejede Hartkornet, ved kgl. Resolution af 28. April 1740. Ved denne blev Hartkornet nedsat til 1 Skp. 2 Fdk.

Rotbøl siges at have været en Herregaard i Middelalderen, men herom vides dog intet med Sikkerhed. Gaarden ejedes i Middelalderen af Vestervig Kloster, og det vides ikke, hvorledes dette har faaet den. Dens Landgilde var 1595 1 Td. Smør, 6 Hestegæsteri, 1 Fødenød, 1½ Lispund Flæsk, heraf blev afkortet ½ Td. Smør og 2 Tdr. Havre. Dens Landgildehartkorn var 1664 6 Tdr. 4 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., hvilket 1680 blev nedsat til 6 Tdr. Gaarden var da altsaa endnu i god Stand. Besætningen var i Efteraaret 1682: 2 Hopper, 1 Plag, 3 Køer, 3 Ungnød, 6 Faar, 2 Svin, 1 Bistok. Gaarden var tilligemed Svejgaard de eneste i Sognet, der 1690 kunde yde Sognepræsten Oste. I Markbogen siges det, at Sandet har gjort Skade paa et Stykke Jordsmon kaldet Toften, Sandbakkerne laa dog endnu i saadan Afstand, at Ejendommen havde nogen Respit, førend den blev ganske fordærvet. Agerjorden, ialt ca. 22½ Td. Land, bestod af 2 Fald, Kagbiere paa 17 Agre og Alsholm med 12 Agre. Den bedste Del af Jorden

i det første Fald dyrkede man i 4 Aar med 2 Bygkærve og derefter Rug og Havre, hvorefter Jorden hvilke i 6 Aar. Det øvrige blev besaaet 4 Aar med Havre, Jorden hvilte saa 8 Aar. Jorden i Alsholm Fald var knap saa god, den bedste Del blev brugt i 3 Aar til Byg og 2 Rugkærve, hvorefter den hvilte i 6 Aar. Noget blev brugt i 3 Aar til Havre, hvilte saa 8 Aar, Resten 4 Agre bestod af det bare Sand og var udygtig til Sæd. Rotbøl, der 1687 blev udlagt fra Vestervig Kloster til Kronen, blev 1716 af denne tilskødet Anders Pedersen tilligemed et Hus. Gaardens Hartkorn var da 4 Tdr. 6 Skp. og Prisen var 50 Rdl. pr. Td. Hartkorn og 2 Mk. for Huset. Gaarden maa da have været i nogenlunde Stand, men Sandflugten ramte ogsaa den. Samtidig med at Skovsted fik Nedsættelse i sit, fik Rotbøl ogsaa sit Hartkorn nedsat til 1 Skp. Gaarden havde 1683 Eng i Øster Enge, hvor Skovsted ogsaa havde sine Enge. Beliggenheden maa antagelig have været et Sted mellem Skovsted og Svejgaard. Der skal vest for Gaarden have været en temmelig stor fersk Sø[1]).

Rotbøls og Skovsteds øde Hartkorn ejedes ca. 1820 af Prop. Eyber til Ørumgaard og nogle andre Lodsejere i Ørum Sogn. De paastod ved Matrikuleringen, som da fandt Sted, forlods udlagt af Lodbjerg Sogns Klit dette Hartkorn[2]). Dette er ogsaa sket, det er nu Matr. Nr. 17—26 af Lodbjerg Sogns Klit.

Svejgaard tilhørte ligeledes Vestervig Kloster, dens Landgilde var 1595 ½ Td. Smør, 2 Tdr. Rug, 1 Fødenød og 1½ Lispund Flæsk. Gaarden var Gæ-

[1]) Historisk Aarbog for Thisted Amt 1920, S. 151 f.

[2]) Arbejdsjournal for Hassing Hd., S. 473. Matrikelsarkivet.

stegaard til Klosteret, havde Forpligtelse til at underholde dets Folk en vis Tid, en Forpligtelse der dog var afløst af en Afgift paa 5 Dlr. Af den nævnte Landgilde blev kortet for Sandflugt 1 Td. Rug, 2 Tdr. Havre og 1½ Lispund Flæsk. Gaarden fik 1664 7 Tdr. 4 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Harkorn, der 1680 blev nedsat til 7 Tdr., hvilket 1688 blev forandret til 6 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. Denne Gaards Jord blev til denne Matrikel takseret bedst af al Sognets Jord. Den fik Taksten ½ god, ½ middel, for det øvrige Sogn var Taksationen saaledes: Skovsted allerværst, Rotbøl ⅓ god, ⅓ middel, 1/6 skarp, 1/6 ond. Tolbøl og Løgstrup: ⅓ allerværst, 1/6 middel, 1/6 skarp, 1/6 ond, 1/6 allerværst. Svejgaards Agerjord var ialt 28½ Td. Land, hertil kom dens Enge, der hed Søndereng, hvorpaa kunde høstes 10 Læs godt og 2 Læs middel Hø. I det 18. Aarhundrede maa Gaarden have lidt noget af Sandflugt, thi 22. Juli 1769 fik den sit Hartkorn, der alt i Forvejen var nedsat til 5 Tdr. 6 Skp. 2 Alb., yderlig nedsat til 3 Tdr. 6 Skp., hvilket den siden beholdt, indtil det ved sidste Matrikulering blev forandret til 3 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Dens Ejendom bestod da af en Jordlod paa ca. 140 Tdr. Land og en Udlod i Klitterne ved Stranden paa ca. 353 Tdr. Land.

De to Gaarde *Store* og *Lille Løgstrup* omtales vist ikke i Middelalderen, de tilhørte senere Vestervig Kloster. Store Løgstrup beboedes 1592 af Niels Frandsen, der endnu havde Gaarden 1612[1]). Dens Landgilde var 1595 10 Tdr. Byg, 2 Tdr. Malt, 2 Tdr. Malt af Holmen, 1 Lispund Smør, 1 Gaas, 2 Høns,

[1]) Hvis man kan stole paa Jordebogens Angivelse, men den er maaske ikke ført a jour.

6 Hestegæsteri, 1 Fødenød, den var ligeledes Gæstegaard og betalte derfor 5 Dlr. Om Gaarden hedder det 1595: „En Gaard kaldes Løgstrup, Niels Frandsen iboer, som samme Gaards Ejendom er ganske meget fordærvet af Sandflugt og af en Søs Opstemmelse, som ligger til Gaarden, som har fordærvet og ødelagt en Mølle og tvende Engholme, som laa udi Søen og brugtes til samme Gaard, og er derfor kortet 4 Tdr. Byg, 2 Tdr. Malt af Holmen, 6 Tdr. Havregæsteri, 2 Tdr. Fødenødshavre". I Stedet for Vandmøllen forsøgte man 1592 at faa en Vejrmølle i Sognet, men det synes ikke at være lykkedes, thi man finder senere ingen Mølle her. Da Niels Frandsen døde, beholdt Enken Gaarden, hun overlod dog 1625—26 5 Tønder Skyld i den til Sønnen Las Frandsen. I Indfæstning maatte han give 25 Daler.

Lille Løgstrup var 1585 ogsaa meget fordærvet af Sandflugt, dens Landgilde var 4 Tdr. Byg, 2 Tdr. Malt, 3 Hestegæsteri, 1 Fødenød og 1½ Lispund Flæsk, hvoraf blev afkortet 4 Tdr. Byg, 3 Tdr. Havre. Disse to Gaarde havde Markfællesskab med *Tolbøl.* I denne By var der 9 Gaarde, der alle tilhørte Vestervig Kloster. Om enkelte af dem ved man lidt om Erhvervelsen til Klosteret. Dette fik 1363 Skøde af Eske Pedersen paa en Gaard her. Marine, Anders Pedersens Efterleverske i Viborg, maaske en Svigerinde af Eske Pedersen, skøder 1405 Klosteret sin Anpart i Tolbøl. Endvidere fik Klosteret 1412 af Peder Borre Skøde paa en Gaard kaldet Tølbøll[1]). De nævnte Personer har vist alle været adelige og ikke Selvejerbønder. Gaardene i Tolbøl svarede 1595 til-

[1]) Æ. d. Archiv-Reg. III, S. 167 f.

sammen i Landgilde ½ Td. 7 Lispund Smør, 36 Tdr. Byg, 16 Tdr. Malt, 30 Hestegæsteri, 9 Fødenød, 13½ Lispund Flæsk, 7 Gæs og 14 Høns. Heraf blev afkortet 34 Tdr. Byg og 30 Tdr. Havre, det vil sige omtrent hele Byens Byglandgilde. Ødelæggelsen paa Agerjorden maa altsaa have været temmelig stor, men hvor har denne Agerjord ligget? Er det Byens nuværende Mark, der en Tid har været overløbet af Sand eller har Byen haft anden Jord længere mod Vest eller Nord. Af Markbogen fremgaar det, at af den daværende Mark var et Par Fald ødelagt af Sand. De laa ifølge Udskiftningskortet mod Nordvest ved Løgstrupgaardene. I Søndertoft var de første 6 og sydligste Agre „ond Jord af hvid og rød Sand, lidet Muld", derefter fulgte 2 Agre, om hvilke det hedder: „Oven paa ovenskr. Agre ligger ½ Alen Sand og lidet Muld, førend man kommer til den gl. Agerjord, som bestaar af graa Muld, lidet Ler og Sand". De næste 4 Agre laa plat under Sandbakkerne, man turde ikke pløje dem af Frygt for, at, naar Grønsværen, som nu paa en lang Tid havde dannet sig, blev oppløjet, det løse Sand skulde blæse paa de næstved liggende Agre og ødelægge dem. Dette synes dog ikke at være sket, og Løgstrupgaardene og Tolbøl fik, som det synes, heller ikke senere nogen Nedsættelse i deres Hartkorn formedelst Sandflugt. Tolbøl bestod 1688 af 9 mindre Gaarde, der tilsammen havde 14 Tdr. 5 Skp. 3 Fdk. 1. Alb. Hartkorn, Store Løgstrups Hartkorn var 3 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. og Lille Løgstrup 1 Td. 4 Skp. 2 Fdk. De to sidste Gaarde hørte under Rytterdistriktet og blev 1716 solgt for henholdsvis 64 og 80 Rdl. pr. Td. Hartkorn. Ejerlavet Tolbøl, hvoraf Store

Løgstrup er Matr. Nr. 10 og 11 og Lille Løgstrup tilligemed noget senere tillagt Jord Nr. 9, havde 1683 191 Tdr. Land Agerjord, hvoraf de to nævnte Gaarde havde henholdsvis 36 og 15 Tdr. Nu er Ejerlavets hele Areal ca. 284 Tdr. Land og dets Hartkorn ca. 24 Tdr. Der gaar altsaa kun ca. 12 Tdr. Land paa hver Td. Hartkorn, hvad maa siges at være meget godt i et Sogn ude ved Vesterhavet. Men desuden havde Ejerlavets Gaarde og Huse deres Klitlodder i Sognets Klit, der tilligemed Svejgaards Jord udgjorde 2417 Tdr. Land, hvoraf 493 hørte til Svejgaard. Desuden hørte noget til den øde By Skovsted og til Rotbøl. Hele Klittens Hartkorn var kun ca. 6 Skp., en Del af den blev dog ikke takseret, da den var helt utjenlig til Agerbrug eller Græsning.

Folkesagn fra Thy og Mors i Svend Grundtvigs Samlinger.

Ved Dr. phil. INGER M. BOBERG.

(Fortsat fra Aarbog 1935)

Fersborg.

I den saakaldte Sjørring eller Jannerup Sø ligger iblandt andre Holme en Holm eller Ø, nu Færgegaards Borg kaldet, formodentlig fordi den hører til en Gaard kaldet „Færgegaard", men det ældre og rigtige Navn er Fersborg. Dens egentlige Beskrivelse, som andet Steds er givet, tilføjes ikke her. En fast og stærk Oldtids Borg har denne Ø engang været, og om den haves følgende Fortælling:

Paa Borgen boede der engang to Brødre, raske og stærke Karle, men begge slemme efter Penge og smukke Piger. De vare aldrig hjemme paa engang, men naar den ene sad paa Borgen, var den anden paa Fribytteri i Vesterhavet, da der paa den Tid var Udsejling fra Søen i Havet. Paa samme Tid boede der en rig Bonde paa Morsø ved Navn Bolle; denne Bonde havde en Datter, som hed Karen; hun var saa dejlig og dol, at hendes Lige ikke fandtes i syv Herreder eller tretten Kirkesogn, og der vare mange gjæve Folk, som bejlede til hende; men hun sagde nej til dem allesammen, fordi hun i Løndom havde en anden kjær, og denne anden var hendes Faders Faarehyrde. Denne Fyr, hvis Navn var Boer, havde hverken Fader eller Moder, men gik som en Støvlingsknægt omkring og betlede, og saaledes kom og han en Dag til Bolles. Bonden spurgte ham, om han vilde blive og vogte hans Grise. Det sagde han ja til, og saa blev han, og som han blev større, forfremmedes han til Faarehyrde. Han voxede godt til og blev saa smuk en Karl, som nogen vilde see for Øjne; dertil var han flink og opvakt.

Saa hændte det sig en Nat, at denne rige Bondes Datter blev reent henne, og de kunde hverken finde hende oppe eller nede. De ledte, og de spurgte dem for baade fjern og nær; men væk var hun, og væk blev hun. Sagen var, den ene af Røverne paa Fersborg havde faaet Snu om hende, og han havde stjaalet hende ud ved Nattetide, og der var ingen, som mærkede det, for han havde kastet Søvn paa hver en Sjæl paa Gaarden. Bonden var meget bedrøvet over hans smukke Datters Forsvinden, og i hans Sorg lovede han ud: at hvem der kunde skaffe ham Karen igjen, han skulde baade faae hende og det halve af heele hans Rigdom. Men Boer han tænkte ved sig selv: Mon hun ikke skulde være bortstjaalet til Fersborg? Og saa tog han Fod i Haand og listede sig ned til Vilsund. Her tiggede han Færgemanden til at sætte sig over til Thy, og da han havde faaet Foden i Land, tridsede han af til Fersborg og bad om at vorde indladt, saa vilde han synge smukke Viser. Han blev ogsaa indladt, og han sang flere Viser, saa Vagten kunde ikke blive kjed af at høre paa ham. Borgherren stod i Nærheden og lagde Øre til denne Syngen, og den huede ham saa vel, at han lod Boer hente ind i Slottet og gav ham noget at leve af, og da han havde spist og drukket, fik han ham ind i en anden Stue og forlangte af ham, at han skulde synge en Elskovsvise. Det gjorde han og, men det var en, som han selv havde digtet om sin Kjærlighed til den smukke Karen Bolle, og det saa forblommet, at ingen uden hun selv kunde forstaae, hvad han mente, for han tænkte nok, hun var i Nærheden, som hun da ogsaa var. Da han havde sunget en Del af Visen, hørte han igjennem Væggen et Suk og saaledes flere, inden han kom til Enden af Visen. Han sang tilsidst en Vise om to Brødre, som slog hinanden ihjel for en Pigelils Skyld, og dermed vilde han give hans Kjæreste et Vink, som heller ikke slog fejl, hvilket vi snart skulde høre. Boer bad nu Røveren om at tage ham i sin Tjeneste, hvilket denne ogsaa gjorde, men for det første som Stegevender. Denne Bestilling varede imidlertid kort, thi han kom snart saaledes ind i Borgherrens Kridthus, at han blev baade Potte og Pande hos ham, og de kunde ikke længe paa engang undvære hinandens Selskab. Hvorledes det var eller ikke, der gik ikke 14 Dage hen, før

Tjeneren var ligesaa godt kjendt overalt i Huset som Herren; og tilsidst blev Herren saa taabelig, at han tog Boer med ind til Karen; for at han med sine Elskovsviser skulde gjøre hende føjelig mod Herren, der ikke, hverken mod det Onde eller Gode, kunde komme nogen Vej med hende. Vi kan nok vide, hvad der kom ud af: Boer gav hende lønlige Vink, at hun fremdeles skulde gjøre Modstand, og den anden bildte han ind, at han inden næste Nytænding skulde faae sin Villie. Men inden den Tid var Broderen ventendes fra sit Tog, og han kom rigtignok inden den berammede Tid med store Rigdomme, som han da og var vant til.

Nu blev der en Kogen og Brasen, Æden og Drikken paa Borgen, som den skulde falde ned. Imidlertid maatte den af Brødrene, som kom sidst hjem, ikke vide, hvilken Fangst den anden havde gjort i den dejlige Bondepige; men Boer listede sig alligevel til at røbe Hemmeligheden og satte derved ondt Blod i Broderen. Den samme Aften, som de sad og svirede sammen, istemmede Boer en Trolddomsvise, der virkede saa underligt, at Brødrene drog Kniv mod hverandre, og de andre Røvere ligesaa; thi nogle holdt med den ene og nogle med den anden, og de lindede ikke, før hver en Kjæft laae døde eller dødelig saaret paa Gulvet. Nu tog Boer sin Kjæreste ud af Røverborgen, og alt det Guld, Sølv og andre Kostbarheder, som fire Heste kunde trække, og dermed kom de hjem til Bolles Gaard, hvor de siden holdt Bryllup med stor Glæde og Herlighed. Fra den Tid har ingen beboet Fersborg, thi det spøgte der baade Nat og Dag. (DFS. X 467, opt. 1855 af R. H. Knuse).

Bisgaard.

Ude paa Engen norden for Plantagen har der lagt en Gaard kaldet Bisgaard, som var omgivet med Graver. (II 433, opt. 1857 af H. A. Bering).

Skanser, Voldsted.

2. Er der ikke en Skandse (eller Skandser) ved Aas? — Gives der noget Sagn derom?

3. I Engen mellem Skjoldborg og Aas ligger en Høj, hvorpaa skal have staaet en Borg eller Taarn, gives der noget Sagn derom?

Højen hedder Borghøi?

Ligger den ikke lige ud for Skandserne (eller rettere de Tegn, der ere i Bakkerne af Skandser)? (II 459, Spørgsmaal fra H. A. Bering 1857 til Lærer Poulsen i Tved v. Thisted).

Svenskerne i Thisted.

Da Svenskerne vare i Danmark, kom de ogsaa til Thy. En Afdeling af dem kom sønden fra paa Vejen fra Drapbæk og gjorde Holdt et Sted udenfor Thisted, hvortil de sendte Bud om Skatter, samt truede med Plyndring. I Thisted var der den Gang en Præst, som var en født Svensker, og som kjendte den svenske fjendtlige Befalingsmand. Han gik ud til Svenskerne og bad for Byen. Anføreren lovede ogsaa at skaane den for Præstens Skyld, dog paa det Vilkaar, at hver Mand i Byen skulde have nedrullet for sine Vinduer, naar Svenskerne droge der igjennem; thi de vare saa pjaltede, at man næsten ikke kunde se en hel Traad paa dem. Den, som vovede at handle herimod, lovede Anføreren Døden. Forbudet blev ogsaa overholdt, til Svenskerne næsten kom ud til Enden af Strandgade, der kunde en Pige ikke bare sig for at kigge ud, men lige saa hurtig som hun havde lettet det for Vinduet ophængte Tøj, lagde en Svensker an og skød hende. (II 433, opt. 1857 af A. Bering). Dette Sagn skal staa i en Beskrivelse over Thisted.

Fru Anna Søe paa Kjølbygaard I.

Fru Anne Søe, som boede paa Kjølbygaard, gaaer igjen. Om Natten kjører hun fra Kjølbygaard til et Sted i Nørregade i Thisted, hvilket Sted hun engang har eiet, i Gaarden der vender hun og kjører saa tilbage igjen ad den Vej hun kom. (II 433, opt. 1857 af sm.).

Fru Anna Søe paa Kjølbygaard II.

Rejser man fra Thisted til Aalborg, kommer man to smaa Mil fra Thisted til et Højland, og er man kommen lidt hen over det, ser man til venstre i en Dal en Herregaard, Kjølbygaard, ligge, hvortil der knytter sig mangen et Sagn om Fru Anna Søe, der i sin Tid boede der og vist har bygget det nu-

værende pragtfuldt udstyrede Stuehus. Skjøndt hun var to Gange gift, hørte man næsten aldrig hendes Mænd omtalt der i Egnen, og enten maa hun have vidst at tilvende sig Regeringen, medens de levede, eller hun har siddet længe Enke, thi i min Barndom vidste enhver der i Egnen at fortælle om hendes Gjerrighed og det meget onde, den forledte hende til. For at samle Penge undsaa hun sig ikke ved at lade Sælgekoner sidde ved Kirkedøren og falbyde Brød og Brændevin til Kirkefolkene, og de Penge hjalp da til at fylde den store Ørk, hun havde staaende saa tæt banket fuld af Sølvpenge, at ingen med blotte Fingre kunde løsne en af dem. Den samme Fru Anna Søe havde en Datter, til hvem Præsten i Sognet bejlede; men det var Moderen meget for ringe, at Datteren skulde være Landsbypræstekone, og fik hun hende siden gift med en Herremand, der boede omtrent en Milsvej derfra. Denne Svigersøn maae hun imidlertid senere være bleven kjed af, og Datteren maae jo heller ikke have holdt meget af ham, siden begge Kvinderne kunde lægge Raad op om at slaae Manden ihjel; det skulde da lade sig gjøre med at løsne en Bjelke, der om Natten skulde falde ned og slaae Manden ihjel, der plejede at ligge yderst i Sengen. Men da Manden havde mærket Uraad, tvang han Konen til at ligge yderst, og blev saa hun slaaet ihjel af den nedfaldende Bjelke. Da nu næste Morgen Anna Søe fra sit Vindue saa den sorgklædte Tjener komme ridende, løb hun ud paa Trappen for at modtage Budskabet, og blev vel noget slukøret ved at see sit onde Anslag røbet og miste Datteren. Præsten, der ikke fik Datteren, førte siden Anna Søe en Proces paa Halsen, hvori han beskyldte hende for Hexeri, men den vandt hun, hvorvidt det gik ud over Præsten, veed jeg ikke, men af en Deel Vidner, der i denne Sag bleve førte, bleve der nogle dømte til at kagstryges. — Nu melder Sagnet, at for at faae alt det Mammon skrabet sammen, havde hun forskreven sin Sjæl til Djævelen, og da den Frist var udløben, som han havde givet hende, hentede han hende ikke i hendes Hjem, men hun maatte indfinde sig paa et andet bestemt Sted. Hun lod da hendes gamle Kusk spænde for, og da hun satte sig i Kareten, gav hun ham Ordre til at kjøre rask til og ej standse Hestene, før de stode stille, det skulde saa nok blive paa det Sted, hun skulde møde. Hestene foer da hen over ukjendte

Veje, men da de standsede, og Anna Søe stod af Vognen, bad hun Kusken ei at see efter hende og heller ikke bie der; thi hun kom aldrig meer tilbage. Desuagted, da han havde ventet en Tid udenfor et stort, gloende Hus, hvori han saae hende forsvinde, bandt han Hestene ved Vognen og gik ind i Huset. Her hørte han hende jamre sig stærkt, og da han gik efter Lyden, kom han til en Dør, hvor han kiggede ind ad Nøglehullet, og saae der den Onde selv rede hendes Haar; hun kunde nu mærke, at Karlen var ved Døren, og bad hun ham nu igjen kjøre uden hende, da hun ikke kunde slippe af Djævelens Kløer. Saa tog han da hjem, og der blev gjort store Tilberedelser til et Begravelse, men da de manglede den døde, lagde de nogle store Kampesteen i Kisten, som saa blev indsat i Thisted Kirke, hvortil hun i Forvejen havde betalt en stor Deel Penge for at faae den Kiste og begge hendes Mænds sat ind i et tilbygget Gravkapel, og er i samme Kirke de 3 Menneskers Billeder ophængte i Legemsstørrelse. Men hvem der vandrer paa Østerild Hede og har Øje for at see Gjenfærd, den seer ofte en gloende Karet med 4 Heste for fare hen ved Midnatstid over Heden. (III 2, opt. 1854 af Conradine Bruhn, jf. J. M. Thiele: Danm. Folkesagn I (1843) S. 297 og DS. IV Nr. 732—39, 2. Række (1932) Nr. 328—29).

Kjølbygaard.

Paa Kjølbygaard skal der have boet en Frue, som endnu hver Juleaften kører ind i Gaarden. Hun sidder da i en Karet, som er forspændt med fire sorte Heste. Der er mange, som paastaa, at de have kørt ved Siden af hende paa Landevejen. Om denne Frue maaske har været Anne Sø, tør jeg ikke afgjøre. Der skal endnu være meget at fortælle om hende, men jeg har ikke kunnet faa mere opspurgt. (IV 272, opt. 1855 af Nik. Christensen).

Fanden i Djernes.

„Ja Djernes ved I vel nok, hvor er? det er vest for Thisted, skraas over for Jannerup ved den nordre Side af Sjørring Sø, en stor Gaard er det med en Mølle ved; men det har fra gammel Tid af ikke været rigtig fat der. Ihvor det nu har sig: der skal nok være ført nogle Sten dertil fra

Tvorup Kirke af, den der nu er brækket ned for Sandets Skyld, og dem har Spøgeriet især hængt ved. Men ellers skal det ogsaa have været slemt derude i Stalden, og det bliver nok ved endnu: somme Tider farer det midt om Natten langs igjennem Stalden, lige langs ad Grebbingen[1]) og ser ud som en sort Stud med rødgloende Øjne, og Studene farer saa op i deres Baase og brøle, saa det er forskrækkeligt; men ellers gjør Spøgeriet aldrig nogen Moders Sjæl den allermindste Fortræd, hverken det i Stalden eller ved Stenene eller en Gang det inde i Køkkenet og Stuerne; thi der kommer under Tiden noget ligesom en stor sort Hund, der imidlertid kun kan ses af dem, som ere synske, de andre høre kun Dørene, som smække op og i, og nogle af disse kan aldrig være lukkede, naar der er saadan noget paa Gang. En Gang tog det imidlertid rent Overhaand, men det var med noget, der var værre end det egentlige Spøgeri; og da havde det nær gaaet galt. Man siger, at der altid har været saadan en Ugudelighed der paa Djernes, og derfor havde det ogsaa nær gaaet dem derefter. Ejeren og hans Lagsbrødre sad og spillede Kort og drak og spottede Vorherre og Alverden — og det gik godt, men til en Tid. Nu traf det sig en Gang, at de holdt saadan ud i flere Nætter i Træk, som de jo for Resten saa tidt gjorde, og Præsten i Vang var nok ogsaa med den Gang og trumfede saa godt som nogen af de andre. Men der skulde da ogsaa en og anden af dem ud til Døren at se sig om en Gang imellem, og saa de hver Aften en Mand gaa derude i Gaarden og kige ind af Vinduerne, ligesom han rigtig havde sin Fornøjelse af at se, hvad der gik for sig, men der var ingen som snakkede til ham, og han sagde heller ingen Ting. Saa en Aften (da de var fulde) siger en af dem til ham: „Hvad Fanden gaar du herude og lusker efter? Nej, kom du hellere indenfor til os! Vær saa god, Fa'lil!" Og det gjorde han ogsaa, og saa kom han til Kortene med dem, og de var ham nok haarde nok, for han tabte ikke saa lidt til dem — men lur ham! — han var ikke saa dorsk; han mente vel at vinde dem alle sammen til sidst. Na da! det

[1]) Det Rum nærmest ved det bagerste af Baasen, hvor Gødsken plejer at blive opsamlet.

gik jo rart nok, til der falder — jeg ved ikke, om det var en Lybsker eller en Toskilling under Bordet, som han bukker sig for at tage op. Men der var da endelig ogsaa en anden, der kigede ned under Bordet, og — ja det er forskrækkelig at tænke paa, men sandt er det — og saa ser han en lodden Fod med lange sorte Klør paa, saa nu vidste han, hvem han havde for sig. Hvordan det nu gik til derinde, det er der egentlig intet Menneske, der ved, andre end dem selv; thi det har de holdt skjuldt, men haardt maa det have været. Han (Fanden) vilde jo ingen lade komme ud, men en var der da sluppen alligevel; thi der kom Bud ud til Kusken, at han, en to, over Hals og Hoved skulde spænde for og kjøre alt, hvad Remmer og Tøj kunde holde, over til Hundborg efter Præsten der; om Hestene styrtede ti Gange, det skulde han aldrig bryde sig om, de havde Heste nok endda, men bare han kunde bringe Præsten i en Hast, saa koste det, hvad det vilde. Og Karlen fik for, og Hestene strakte sig, og han kom til Hundborg, og Præsten kom paa, og de kom til Djernes igjen; men saa var det ogsaa straks rent forbi med de sølle Heste; for de døde begge to og bleve aldrig til Heste mere. Vang Præst maa, hvordan det nu kunde have sig, ikke have kunnet faa Magt med Fyren; men nu fik Piben derimod en anden Lyd; Hundborg Præst tog straks Fyren i Skole, borede et Hul i Vinduessprossen og haandterede ham saaledes med den sorte Kunst, at enten han peb eller sang, saa maatte han dog herud. Og saaledes slap de sølle Kortspillere da fra at blive annammede denne Gang, i hvordan det saa siden kan gaa; men Gud fri os fra alt, hvad ondt er. (XVI 316, opt. 1858 af P. Uhrbrand. Trykt fork. DS. II H. Nr. 182).

V. Hawen paa Thodbøl.

Paa Thodbøl, som har været en stor Herregaard, boede engang en Hr. v. Hawen, der ligger begravet i Skjoldborg Kirke. Om denne Herre er der et Sagn: Han skal nemlig engang have mødt Kongen, som kom kjørende i en simpel Vogn, uden at ville kjøre af Veien for ham, førend han havde faaet at vide, hvem han havde for sig. (II 459, opt. 1857 af H. A. Bering).

Pastor Humle i Hundstrup.

Tæt ved Markskjellet ved Kjølbygaard ligger en lille Holm, omgivet af Eng og deilige Kniplingsblomster, den hedder Humleholm og har sit Navn af, at for mange Aar siden da tilhørte den Præstegaarden (maaske den gjør det endnu). Men den daværende Præst hed Humle og var gaaet ud at see til sine Folk, da de slog Engen. Hans Avlskarl hed Christen Bie og var et meget hidsigt Menneske. Hvad nu Præsten sagde, der gjorde Karlen vred, veed jeg ikke, men da Præsten mærkede, at han blev heed i Hovedet, saa sagde han for at give tilkjende, at han mærkede det: „I saadan en Varme sværme Bierne". Denne Hentydning til hans Navn gjorde Karlen endnu mere gram, og i sin Hidsighed giver han Præsten et Hug med Høleen, at han døde paa Stedet. Men nu blev Karlen bange for at blive greben, og da han kjendte det gamle Sagn, at naar en Forbryder kan naae at ringe med 3 Kirkeklokker, før han paagribes, saa kan han vogte sig for at blive opdaget siden, saa løb han straks til Hundstrup, Hjardemaal og Østerild Kirker, ringede med hver Klokke, og siden hørte man ikke til Karlen. (III 4, opt. 1856 af Conradine Bruhn).

Utro Kæreste.

Paa Tofting, en Gaard i Thy, havde de en Søn, og paa Nordentoft en Datter. De forlovede sig med hinanden. Han rejste til Kjøbenhavn, hvor han blev Officer. Efter nogen Tids Forløb spurgte han, at hun var gift med en anden. Nu sendte han en Vise til hende, som endnu lever i Folkemunde. — Straks efter rejste han selv hjem, og saa snart han kom til hende, drog han sit Sværd og stak det igjennem sig. (IV 143, opt. 1855 af Nik. Christensen).

Manen.

I gamle Dage, da Præsterne var langt klogere end nu — for det vare de til Gud —, da var det ikke saa sjældent, at Folk bleve manede ned af dem. Saaledes var der engang en Præst, der skulde mane et Spøgelse; men det var en haard Tour, før han fik det gjort. Til sidst, da det omtrent var paa det yderste med Gjengangeren, siger denne til Præsten:

„Nej! du er ikke reen nok til at tumle mig, for du er en Tyv: du har engang stjaalet en Kringle". „Ja, har jeg taget den med den ene Haand, saa har jeg saamænd vel givet den bort med den anden", sagde Præsten, „men herned skal du!" og saa sank han da ogsaa omsider. (XVI 324—25, opt. 1858 af P. Uhrbrand).

E Preist aa den Døh.

Der var jengaang, mi Gammel-Muer saah, te de var manne Aar sihn, der var en Brøldlup i —g, aa ettersom de er Annex-Sovn te —m, skuld e Preist dæfræ jo gjør e Broiviels aa te e Boiel, som Skik aa Brog er. No, de gik, som de var bestemt. Der var manne Vovn aa Rihn: de bløv sildle, far de kam te Kjerk aa rænud Avten, indnen di kam aa'en aa hjem ijen. Sa vaarr de længg, te di fæk fott Oien aa e Bovrr kam ud, for e ska svaar te, de ka ta nøi Ti. Dærr bløv dannst: e Dein dannst en Minnovett me e Broi, so e Feistmand aa ald dem aijr. E Preist var en faale gimien Mand: han var mæj, te de var nær Midnæt, da va'ed e Føhst han saah Foval aa Tak aa ba hans Kaal aa spænd fuer. Di kjovr fobi e Kjerk aa øster o e Preistvei, aa de gik godt, te di kam nir i —kjarr, dær bløv'ed saa sæi, te e Heist drov, te di pustt, som di sku ha støvt, aa længg vaar'ed ett, far di gik ræn istaa. E Kaal ku aldler fostaa, hva der var ve'ed, far e Preist saah te ham: „Si hær, hvikken Kaal vi haar fott op aa aagg, gaa no aa aa kyvl den fræhaand Baaghyvl i e Vovn, so ka vi val kom hjem". De bløv bestelt, iløvl e Kaales Haar brand om hans Ører, aa so ku di kyer. Men der di kam hjem, gik e Preist mæ e Spøgels aa maantt ham nier der narr i e Bakker. Dær gik alder nøi Skit mier, aa en bette veessen Plet, hur der hverken kan grov Løv eller Græs, viser vos, te dær er en Jengaanger maantt. Men e glemtt aa fotel, hudden e Vovn ku gaa o trei Hyvll, de var for de, te e Spøgels baar den fjerr Nav. (XIII 288, opt. 1856 af Joh. Nielsen. Tr. fork. og paa Rigsmaal DS. V Nr. 737).

Cyprianus I.

Birte Grøntoft af Snedsted, hende der er Moder til Grøntoft Knud, der gaaer her omkring og tigger, tjente i sin Ung-

dom ved Provsten i Vestervig. Han havde saa uhyre mange Bøger, den Provst; og naar hun saa kom op i hans Kammer at gjøre reent, som hun jo saa tidt gjorde, saa hændte det sig ofte, naar ellers hun havde Tid, at hun tog en af dem og læste i; og hun kunde være der længe, og det gik godt nok, og Provsten brød sig ikke derom. Men saa en Dag tager hun som saa ofte en Bog og læser i; og hun læste og læste, og ligesom hun læser, bliver der Røg i Kammeret, og der bliver mere og mere, til den bliver heel tyk; og hun kunde aldrig begribe, hvor den Røg kom fra, for hun forstod sig jo ikke paa saadan noget. Men saa allerbedst som hun spekulerer paa dette hersens, kommer Provsten springende helt forbitret, river hende Bogen af Haanden og smækker den ind mellem de andre der paa Hylden med de Ord, at det var godt, at han kom saa tidlig; den Bog maatte hun aldrig tage mere, det maatte hun love ham; om et Øieblik havde den Slemme været her, og hvad vilde hun saa have gjort? Ja, det vidste hun jo ikke af; hun var jo glad, at det gik godt den Gang — og hun blev jo kjøn rød i Ansigtet. Men saa klappede Provsten hende pænt paa Kinden og sagde, hun skulde ikke være bange nu, da Faren var ovre den Gang, men saadan en Bog havde alle Provster og Præster, den hedte Cyprianus eller sjette Mose Bog, — og den kunde ingen bruge, naar de ikke ved Studering vare lærte dertil; naar andre gjorde det, gik det galt. (XVI 310, opt. 1857 af P. Uhrbrand).

Cyprianus II.

Moses skal egentlig have skrevet sex Bøger, og den sjette er Cyprianus; men den bliver gjerne fordulgt af Præsterne; thi den ville de have for dem selv. Den kjendes blandt andet derpaa, at den er trykket med røde Bogstaver; men ellers er den ikke saa let at kjende fra en anden Bog, for hvem der da ellers ikke forstaar sig derpaa. Det kan derfor let hænde sig, at man uskyldig kan komme for Uheld at kjøbe Bogen ved Auctioner efter Troldkarle og saadanne Folk; især naar den er stoppet ind mellem andre gamle Bøger, kan det jo saa uhyre let lade sig gjøre. Bare man saa kan være saa heldig, at man først er den anden Ejer, for er man den tredie, saa kan man aldrig blive skilt ved den mere: saa maa man

have den med sig i sin Grav, der er ingen Raad, men det er dog sørgeligt.

For nu ved saadan en Leilighed at komme til Vished i sin Sag, maa man gjøre snart Ild paa i Ovnen (Bagerovnen), men den maa gjøres meget hed, om det skal nytte noget. Naar den saa er allerhedest, smider man man Cyprianus ind i den; brænder den, saa er det jo godt, og saa er man skilt ved den med det samme, men brænder den ikke, saa kan man være vis paa, at man er den tredie, der har den, og saa er der ikke andet for end at give sig Gud i Vold; thi saa maa den følge os. (XVI 319—20, opt. 1858 af P. Uhrbrand).

Hexene i Skyum. I.

I Skyum og Hørdum i Thy var for mange Aar siden et helt Kompagni af Hexe, der gjorde megen Fortræd og frygtedes meget af Beboerne. De tabte sig efterhaanden, men det er dog først i de senere Aar, de sidste Hexe ere bortdøde. Endnu mindes der i Egnen adskillige af de Ulykker, de gjorde med deres fule Kunster.

I Hørdum boede en Mand, som hed Niels Dreyer, hvis Moder vævede for Folk. Saa havde hun faaet et Stykke Tøi paa Væven for Boles Kone der af Byen; Garnet var saa daarligt og Tøiet saa besværligt at væve, at hun nær aldrig havde faaet det færdigt. Da hun bragte Tøiet hjem og skulde have sin Betaling, forlangte hun en Skilling mere for Alen, end hun ellers var vant til at faae; men Boles Kone blev derover vred og ytrede: at den Skilling skulde blive hende dyr nok. Strax efter begyndte et frygteligt Kogleri i Niels Dreyers Hus. I Stuen foer der paa Kryds og tværs en Mængde fine, gloende Syle, saa lange omtrent som en halv Strikkepind; disse Smaatingester gjennemskar alt, hvad der ikke var under Laas og Lukke: Klæder, Bøger og andet blev fordærvet, og de kostbare Stykker Tøi, som Konen havde paa Væven, blev aldeles ødelagt. Undertiden marscherede Gryden ned af Arnen og ud i Dammen udenfor Huset og stod der og kogte; Tøirekøllerne, der laae udenfor Huset, foer op i Luften og sloges; Træerne holdt ligeledes Slagsmaal indbyrdes; Kreaturerne paa Marken bleve vilde og reve sig løse, og under alt dette saaes bestandig en stor sort Hund luske omkring paa

Marken og ved Huset. Kun een af Husets Beboere kunde rigtig see det hele, det var Niels Dreyers Broder, Anders D., som dengang var en stor Dreng, han kunde se det altsammen og fortalte det til de andre; men derover bleve Hexene vrede paa ham især. Anders skulde passe Kvæget ude i en Udmark, og for at komme dertil, skulde han passere en Korsvej. Men nu turde han ikke gaa derud, for, sagde han, der gik en stor rød Stud der paa Korsvejen, og den vilde gjøre ham Fortræd. Folkene i Huset troede ham ikke, men mente, han vilde binde dem noget paa Ærmet for at slippe for Uleiligheden med at gaae i Marken. Anders opfordrede dem da til at blive udenfor Huset og see efter ham, naar han kom til Korsveien, men de kunde ingen Stud see; de saae nok, at Drengen foer omkring dernede, som han flygtede for noget, og at Kvæget, han trak med, rev sig løs fra ham, men Spøgeriet kunde de ikke faa Øie paa. Anders blev imidlertid mere og mere ængstelig for at gaa over Korsveien, især efter at Solen var gaaet ned, og tilsidst troede de, at der dog maatte være noget om det, og da Bestyret i Huset blev ved, søgte de endelig Raad hos Præsten i Skyum, der ogsaa var klog nok til at standse Uvæsenet i Huset og fordrive den røde Stud. Men nu lod det til, som om Hexenes hele Vrede vendte sig mod stakkels Anders D., thi Spøgeriet i Huset mærkede man nu ikke noget til, hvorimod Anders paa Korsveien nu mødte 12 sorte Stude med Horn, der naaede til Jorden, og med gloende Øjne. Studene tumlede saaledes med Anders, at han blev halvtosset og blev heller aldrig rigtig klog, saa længe han levede. For nogle Aar tilbage vidste de gamle der paa Egnen at fortælle om den „taabelige" Anders D., hvem de vel ikke selv havde kjendt, men hørt om af Folk, der havde set ham. Sandsynligvis maa dog Kogleriet i Niels Dreyers Hus ikke være ophørt ved Præstens Kunst, i det mindste var Præsten ikke Mand for at fordrive de sorte Stude, hvorfor man endelig søgte Hjælp hos en berømt Hexemester, *Christen Spaamand*, der boede „nør i Landet", altsaa i Nærheden af Thisted og antoges at være endnu klogere end Hexene. Han vilde nok tage sig af Sagen og lovede at skaffe alle Hexene, 12 i Tallet, op at ride paa Rygningen af Hørdum Kirke. Men hvorledes det nu gik til eller ikke, saa fik Hexene Nys om Christen Spaamands Forehavende og fik det for-

purret derved, at de fik ham forført til Drik og anden Liderlighed, der gik saa vidt, at han stjal en Hest; — saa var hans Kraft borte og hans Magt forbi, og Hexene slap for Rideturen. Hexeriet tabte nu efterhaanden i Kraft og Omfang, men forplantedes dog til de senere Slægter, og det er først i vore Dage, at de sidste Spor er forsvundne af den sorte Kunsts Virkninger der paa Egnen. (XIV 162—64, opt. 1855 af A. C. Paulsen. Tr. meget fork. DS. VII Nr. 1285).

Hexene i Skyum. II.

I Skyum har der i gamle Dage været en stor Mængde Hexe; de tolv dygtigste slog sig sammen og bestilte ikke andet end at hexe. I samme By var der en lille Dreng, som var født Juleaften og derfor kunde se Hexene i alle deres Skikkelser og alle deres Kunster. Drengen var fattig og gik omkring og tiggede. Han var tit i Knibe med de slemme Hexe; han saa dem oftest som 12 røde Stude, og de vilde ikke lade ham gaa i Fred. Han klagede sig til sine Forældre, men de troede ham naturligvis ikke, fordi de intet kunde se. Men Hexene blev værre og værre efter ham, for han skulde jo have sluttet sig til dem i Stedet for at klage over dem, og Følgen blev, at de fulgte ham hjem i hans Hus og øvede der slemme Kunster. Hans Moder vævede, men hun kunde aldrig have en Væv paa, uden den blev ødelagt; den saa ud som den var gennemstukket med gloende Syle eller Synaale; saaledes blev Væven og alt, hvad de havde i Huset, fuldt af smaa brændte Huller. Det var dem ubegribeligt, men Drengen var det ikke, thi han kunde se de gloende Syle fare omkring i hele Huset. Naar deres Mad stod paa Ilden og kogte, kunde den med et forsvinde: det kunde Drengen ogsaa se, han saa godt Hexene hente Gryderne og anrette Ildsted udenfor, hvor Gryderne stod og kogte færdig. Saa holdt de Taffel og gjorde dem tilgode paa det bedste, de drev det saa vidt, at Forældrene ogsaa kunde mærke det; de talte saa med Præsten om det, og han lovede, at han nok skulde faae dem afskaffet; men først vilde han gjøre dem den Fornøjelse at faa alle 12 røde Stude op at ride paa Hørdum Kirke. Det spurgte imidlertid Hexene, og saa kunde det ikke lade sig gjøre, men siden mærkede de ikke noget til dem.

(Det er for saa vidt en sandfærdig Historie, thi Drengen var Moders Søskendebarn, han blev saa fortumlet i sin Barndom, at han siden gik omkring som en fjollet. Jeg har set en Salmebog, som er endnu fra denne Tid, og den har Mærkerne fra de gloende Syle; den er aldeles fuld af brændte Huller). (VII 434, opt. 1876 af Fr. L. Grundtvig efter M. Sandahl).

Christen Spaamand.

Angaaende ovenanførte Hexe-Historier maa jeg tilføie et Par mærkelige Kjendsgerninger. Niels Dreyer var min Moders Bedstefader, saa Mindet om Hexeriet i hans Hus har holdt sig temmelig levende i min Moders Familie; men foruden Sagnet findes endnu hos en af min Moders Søstre en Gjenstand, der afgiver et næsten haandgribeligt Bevis for, at Fortællingerne er en virkelig Tildragelse. Det er en Psalmebog, der blev skaaret af de gloende Syle; jeg saae Bogen i Sommer og kan ikke tænke mig nogen naturlig Maade, hvorpaa Beskadigelsen er fremkommet. Flere Bunker Blade ere fra Siden (ɔ: Kanten) gjennemskaarne af en meget fin Ridse, der gaaer 1—1½ Tomme ind. Skaaret eller Ridsen er ikke lige, men gaar sommesteder ligesom i Zikzak, saa af den Grund er det umuligt, at det kan være gjort med en Kniv; Orm kan det lige saa lidt have været, dertil er Ridsen altfor tynd. Den eneste naturlige Maade, der kunde være tænkelig, hvorpaa Skaarene ere fremkomne, er ved Lynilden, men det synes dog heller ikke muligt, at Lynet skulde være trængt ind til midt i Bogen og saa være gaaet samme Vej tilbage; ogsaa skulde man synes, at Bogen maatte være brændt, hvis Lynet havde ramt den. Folkene, der eie Bogen, sige, at Ridserne før have baaret Spor af at være svedne, men dertil var nu ikke mindste Tegn. Da jeg i min Barndom hørte Fortællingen, blev der sagt, at Navnet „Jesus" ikke var gjennemskaaret, men dette saae jeg nu var skeet paa flere Steder. Der er skaaret 3—4 Steder, alle ind fra Snittet.

Som Barn gik jeg i Skyum Skole, og da saa jeg ofte N. K. (se DS. VII Nr. 1325), der som sagt boede tæt op til Skolen. Hovedhaaret havde han erstattet med en Paryk, men

Øjenbryn og Skjæg manglede ganske, hvilket gav hans Ansigt et eget Udtryk. Han var dengang en gammel Mand og er død vel omtrent for en Snes Aar siden. Min Moder kan tydeligt erindre N. K.s Moder, „hun var altid saa sleg (ɔ: indsmigrende, sledsk) og talte saa sødt", men Folk nærede en hemmelig Frygt for hende. (XIV 166—67, opt. 1855 af A. C. Paulsen. Sml. DS. VII Nr. 29, 764, 1221, 1285, 1325, 1329).

Hexeri.

Det er vel knap nok, at der er saa meget af Hexe, Troldmænd og saadan noget Skidteri nu som i gamle Dage; men derfor har vi desværre nok alligevel. Ja, De troer vel ikke, at der er Hexe til, eller at man kan „malke Køer" og saadan noget? Jo, Tak skal De have! Nej, hør kuns nu! Ja, det kan vel aldrig være saa ret mange Aar siden, for jeg var da ikke saa lille dengang, da var der en Pige i Vester-Hørdum, der fik lært at „malke Køer", Herregud, det sølle forbandede Bæst — hun tænkte vel ikke paa, at der var noget ondt deri. Men hun havde været henne hos sin gamle Bedstemoder eller saadan en, og hun havde lært hende det. Strax da hun var kommen hjem, vilde hun naturligvis vise sin Moder den ny Kunst, hun havde lært; men Moderen skjøttede ikke meget om at se paa saadan noget, der hørte til Satans Bestillinger, og bad hende at lade være. Der var dog ingen Raad: Pigen stak strax sin Strikkepind op i en Sprække i Bjælken og begyndte at malke, til det stod efter. Og hun fik fat i en Ballie, og den blev snart fuld, og dette gik jo lystig nok, — det ordentlig stod i tykke Straaler ud af den her Strømpepind, men Moderen var forknyt. Og det kunde hun nok ogsaa have Grund til; thi tilsidst malkede hun (Pigen) kuns det bare Blod, og i samme Øjeblik døde en af Hassing Præstes Køer — det var den, der var bleven malket af. (XVI 320, opt. 1858 af P. Uhrbrand).

En Skyvting.

Hva der er til, aa hva der er ett til, de er ett nim aa postaa, men te der er ik nøi Skitteri, de slaar aldler feill. Men naar En var aldtir so klog, te En veestt, hva En skuld gyer, so va'ed ingen (ingren) Saag. Dem rett Uer aa e Bibel

eller Cypriaanus gjør gue Virkning, naar En — som saa — pahser aa brog'em; de haar den klogg Kuen i Hemmelland (ɔ: Maren Håning i Vindblæs) let me vedd. So ka En blyv fri bode for aa blyv fogjov aa for uvnd Øvn aa Ælfolk. Den sihst Slavv vil heies pas epo, om di ka gyer nøi Fortræd, bode me aa stel Føøvaar aa Lys, men væst er di te aa bytt chresten Folkes Barr aa gi nuer a djer ejen ijen. De haar passiered so manne Sterr, te di haar hat en Skyvting, aa de er ønkele aa si'ed.

Sødden var der osse jengong en Kuen, der haaj fot en Baar. Hun lo mæ'en om Næt i e Seng ve Sij a hindne Mand, aa om ajen Daa skuld' en døbes; men hun var en sølle Mindnesk, der veest ett, te hun skuld hat Stool o en udøbt Baar: en Par Syenooll øverkos i e Svøbelsklein ka klaarr de hiele. So va'ed ve Mindnæts Tier omtrendt: hun tøtt, hun fornam nøi sær Posselen, te hun vovnt i Foskrækkels aa saah hindne Mands fuldd Navn. Han vovnt osse, aa da fonam di, te di haaj tov Barr i e Seng ve dem, for e Ælkun var bløvven foskrækked aa haaj ett fott djer Baar mæj iste for hindne ejen, hun haaj laa. No veest di aldler, hva di skuld gyer; men so var der indda en klog Kuen, der raij dem, te di skuld ta tov Drøvttrovv aa kom en Baar o hver aa so le en Springheist rendd i fuld Galop øvver den fremme Baar aa standss ve djer ejen. De bløv fosøit, aa e Ælkun kam osse guenok etter hindne Baar.

En ajen Ste bløv der osse en Baar byt, aa di kund kind'ed o den stuer Huve, te de var ett djer ejen. De søitt manne Steerr om Raa, men ingen Ting hjalp, far e Rakkers Kuen kom dem te Hjælp. Hun saah, di skuld varmm e Ovn val aa so læ e Kuen sætt se efuer ve e Ovnsmund me e Baar o hindne Knæ aa gi se te aa tæskk'en o si naagen Lægem aa læ, som hun vild kyvl'en i e Ovn. De bløv bestelt, aa der æ Ælkun høør, hur hindne Baar rool (ɔ: skreg), kam hun etter'en aa flyed di airr djes ijen. (XIII 288, opt. 1856 af Joh. Nielsen).

Spøgeri.

Det er det konstige med det Spøgeri, for det kan vise sig paa saa mange Maader; for der er ogsaa andet Spøgeri end Gjengangere, ja mænd er der saa, men Gjengangerne

ere dog det almindeligste. Ham, der gjør Uret, flytter Markskjellet og pløier i fremmed Mands Jord, han kan saa omtrent nok være vis paa sin Skjæbne, for det har jeg hørt om saa mange. (XVI 323, opt. 1858 af P. Uhrbrand. Fortsættes DS. V Nr. 1504).

Dødsseilere.

Naar Mandskabet paa et Skib har begaaet noget ondt, eller der ellers er noget at gaa igjen efter, saa bliver det undertiden til en Dødsseiler; og saadanne Skibe maae saa med Mandskab og alt seile Havet rundt, til Verden forgaar; thi det er sjældent, at de kunne blive forløste før; dog skeer det nok undertiden. (XVI 328, opt. 1858 af P. Uhrbrand. Fortsættelsen tr. DS. II H. Nr. 544).

Sagn fra Thisted.

I Romsdalen spøger det.

Thisted skal have sit Navn af, at der omkring i Landet ligger 9 Steder, som alle have „sted" i Enden af Navnet, og Thisted er det tiende. — Forresten er der flere end 10 Steder, hvis Navn ender paa „sted" i Thisted Amt. (Tr. DS. III Nr. 2126).

Raadstuen i Thisted stod i gamle Dage i Østergade. — Man fandt engang ved at grave der, hvor den stod, Beenrade af Mennesker. Der gaaer Spøgeri der, siger man. (II 457—58, opt. 1857 af H. A. Bering).

Thisted.

I den nederste Gang i Plantagen gaaer der om Natten en hvid Jomfru. Hun gaaer igjen, fordi at hun har dræbt sit Barn. (II 433, opt. 1857 af H. A. Bering).

E Thinghuss.

Som e fotold for ledt sihn, er der nuer Huss øster fre Sinnerup, di kaller e Thinghuss. For nøj sihn var dær ett on tov, no er der en fir-e-fem. Men de kan osse vær de samm, de var ett de, e vild seih. Den stuehr Thinghus kan e hovv der bløv bøgged, aa e Stien aa søld mej tov di ve en Hyv der sønnen fuer. Dær haar væt nøj i gammel Davv, di kaldt æ

Thing, aa de var sødden en sær Krinds-Krands lissom en Traj aa ældt Lier i, men de kund hvehr da si, te de haaj ingen Ælttste' væt, for ve æ Si'er var'ed sott me Stien lissaa høtt fre e Bondd, som e Bænk er øver e Guel, aa innen i laa der nuer forskrækkelig stur Knoffel Stien. Møtt i var der jen me en Huel i, aa dær er der saah, den skuld sejh, der var den villest, aa han holdt æ Thing aa haaj hans Papirer i e Huel. No sejer e Skvollmejster nok, te de haar væt en Ste i gammel Ti'er, hur e Kong'er haar sammelt Folk sammel aa holdt Ret me dem, men e vedd møj bejer, for de haar væt nuer Dommerer, der haar dømt vor Forfedrer dær. Far e Thing bløv brødt nier, var'ed ett saa møj skjøn aa kom dærhen eller derom ve ve Nættetier; for da haar der kommen en Dommer kyeren fre Hvijbjerre Kjerregorr paa Thyhvolm aa sott Ret. Han haaj val en Gaang i løvvend Lyvv gjov nøj Undt eller Uret o e Thing, aa deffor maa han no gaa ijen, saa længg te jen kund maan ham, men de er der val ett manne, der kan no om Tier. (XIII 286, opt. 1856 af Joh. Nielsen. Tr. fork. og paa Rigsmaal DS. III Nr. 1675).

Spøgeri i Skjoldborg.

Bag Skjoldborg Kirke ligger en Gaard, hvori har været megen Spøgeri af Troldfolk. Der er især et Værelse, hvori det spøger slemt der i Gaarden.

Det forekommer mig, som om jeg har hørt, at en Præst skal have sin Gang der i Gaarden paa sin Vandring fra Skjoldborg Kirke til Præstegaarden, og at der i et Værelse er Tegn deraf. En Mur har nemlig altid en Revne.

I samme Gaard, fortælles der, var der engang en Nisse, som havde taget Ophold, men forsvandt, da Manden fra Gaarden en Aften fortalte noget, han havde hørt om en anden Nisses Død. (II 459, opt. 1857 af A. H. Bering efter Lærer Poulsen i Tved ved Thisted).

Spøgelsesdreng.

I Dalen mellem Skjoldborg og Aas saae engang en Mand ved Navn (saavidt jeg erindrer hed han) Peder Skriver noget Spøgeri, nemlig en Dreng med et Par smaa hvide Heste. (II 459, opt. 1857 af sm. efter sm.).

Damsgaard.

I Damsgaard (Ovtrup S.) har der været meget Spøgeri i fordums Dage, da Folk ikke vidste bedre eller var klogere. Der var et Fløihus, hvori der var mange af de gamle Herskabers Værelser, — der var det især det spøgte, endog ved højlys Dag.

En Tømmermand stod en Aften ved Lys i et af disse og kom til at se op fra sit Arbeide: da seer han en frygtelig høi, taus Kæmpe staa ved Enden af Høvlebænken og gloe paa ham. Han lægger sit Redskab og gaar ud og kom der ikke mere, — og han arbeidede aldrig mere ved Lys. Manden, han saae, saae saa grum ud og rystede. —

I Stalden gaar der (ligeledes f. Ex. i Estvadgaard) en Stud, der ingen Baas er til, og som saa forsvinder, før de veed det, og om Morgenen er dog alle paa deres Plads og alle bundne. —

I Pigekammeret gik en Pige med et Barn paa Armen, som hun „præsenterede" for flere endog ved høi lys Dag, men aldrig til Pigerne, blot til Karlene, naar de kom derind. —

Min egen Fader har seet mange Ting, som han ikke paa nogen Maade kan forklare sig. Han stod engang i Laden, og da forekom det ham, at hele Æveret af Laden hævede sig fra Nederdelen, — fløi nordpaa og faldt ned og gav en frygtelig Rabalder, — og saa var Laden atter Lade. — (V 57—58, opt. 1862 af P. Christensen. Tr. meget fork. DS. V Nr. 1180).

Spøgeri i Outrup.

Der gaar ellers ogsaa en hovedløs Mand der (i Kræmmerdal), ligesom der paa Nørgaards Mark gaar en hovedløs Svin, og paa Nørmølles Mark (i Rakkeby) gaar en Elephant om Natten. (V 55, opt. 1862 af sm. Forts. af DS. V Nr. 452).

Fanden spiller Kort.

I Kalhauge mellem Sejerslev og Hesselbjerg sad en Søndag nogle Folk og svirede, spillede Kort og bandede, saa det var en Gru; omsider kom der en stor sort Hund(Hunden troedes naturligvis at være Satan) og lagde sig under Kakkelovnen. Derover bleve de bange, og Kortspillet ophørte; men den selvbudne Gjæst kunde de ikke faa ud, førend de fik

Præsten hentet, som saa forjog den. Manden skal ogsaa om Natten ofte have formærket noget laadentagtigt komme og lægge sig ved hans Hoved; og naar han tog fat paa det, havde han ikke andet end en vaad Karklud tilbage, som ogsaa forsvandt i hans Hænder.

Et lignende Sagn fortælles ogsaa at knytte sig til et andet Sted med det Forskjel, at der kom en ung Fyr ind og vilde spille Kort med, hvilket han ogsaa fik Lov til. Imidlertil kom en af Spillerne i Tvivl om, at det maatte være en feil Kammerat, de havde faaet, og lod et Kort falde paa Gulvet; der han nu tog det op, blev han vaer, at der stak Kløer ud gjennem hans Støvler. Der kom da Bud efter Præsten, som omsider fik ham ud af et Hul, som blev stukket i Vinduesproiterne, som vare af Blye. De kunde nu alligevel ikke blive skilt ved ham, før han fik Lov til at tage en levende Væsen med derfra; de lod ham da tage Bindhunden, hvilken de kunde høre skrige i Luften længe efter. (XIII 542, opt. 1855 af J. C. Overgaard. Tr. meget fork. DS. VI Nr. 575).

Sybilles Spaadomme.

Sybilles Spaadomme udgjøre i Thy en egen Kreds af Sagn, der som en ægte thylandsk Digtning i Regelen kun kunne have Interesse for de Egne, hvortil de høre hen; og som Exempler af den Art skal jeg anføre:

1) Havet skal engang bryde ind i Taabel Sø, Agger skal forsvinde og mere til, og saa kan der fiskes Torsk paa den nedre Kirkegaard til Vestervig Kirke.

2) Der skal komme en stor Vandflod, og meget skal forgaa, Aarup Mølle skal skylles bort, og dens Vugge (NB.: Møllerens) blive at finde langt vest for den vestlige Ende af Nørhaagaard Sø!

Men iøvrigt kunde disse Spaadomme, som f. Ex. i det om Ti's Enge anførte Sagn, ogsaa erholde en mere almindelig Karakter og ere i saa Tilfælde ret mærkelige, da de i deres Forbindelse med Sagnene om vor Skytsaand (Holger) i det mindste i snævrere Kredse ikke ere saa ganske uden Indvirkning paa den folkelige Følelse for Konge og Fædreland; thi jeg har som Barn da været glad ved baade Træet og Holger og de tolvaars Drenge og de gamle Mænd og fundet, at det

ikke var saa urimeligt, at det var dem, der skulde vinde Seier. (XVI 329—30, opt. 1858 af P. Uhrbrand. 1 og 2) tr. DS. II G. Nr. 380 og 373).

Nissen i Thy.

For omtrent tyve Aar siden gik jeg en Vintermorgen tidlig, før det blev lyst, paa Landevejen mellem Norsund og Vestervig, det var en let Frost, og en stjærneklar Himmel lyste for mig. Da jeg havde gaaet lidt, og det begyndte at dages, løb der med et en lille Dreng foran mig, han kunde se ud til at være en 7—8 Aar gammel, men var drøi som et velvoksent Mandfolk og havde usædvanlig korte Ben, men de var ogsaa usædvanlig smidige, thi han løb bestandig med megen Lethed over Vejen, ned i Grøfterne, gled paa Isen og gjorde mange kunstige Træk. Hans Ben var altid overkors under ham, men jeg kunde ikke høre et eneste Fodtrin af ham, heller ikke naar han gled paa Isen. Jeg troede, at han var en fattig Dreng, som var klædt i sin Faders Klæder og havde ikke Fodtøj at tage paa. Hans Klæder saae underlige ud, jeg kunde slet ikke blive klog paa, hvorledes de var, da det jo ikke var lyst, og tillige holdt han sig bestandig visse Skridt foran mig; skjøndt jeg blev ved at gaa min jævne Gang, saa var han dog altid omtrent en 60 Skridt foran mig, hvor meget han saa løb tværs over Vejen i Vejgrøften, og stundom, naar der var en Dam ved Siden af Vejen, saa gik han ikke den forbi. Saaledes gik det en lille halv Mil, indtil han med et forsvandt ved en Gaard, hvor Folk sagde, de havde en Nisse; ligeledes kom han til Syne ved en anden Gaard, hvorom det samme Rygte gik, og der sagdes tillige, at de to Familier skiftedes til ham. Jeg tænkte slet ikke paa Nisser, saalænge jeg fulgte med den underlige Dreng, de Nissehistorier hørte jeg først senere, men da han forsvandt, blev jeg dog lidt angst, jeg veed ikke rigtig, om det var for hans Skyld, eller fordi jeg lige skulde til at gaa forbi Aashøje, hvorom Folk sagde, at der bode Dværge eller Bjærgmænd, de havde hørt dem smede og hamre i Højen ved Nattetider. Hvem Drengen var, har jeg aldrig siden hørt, men er der Nisser til, saa var han forvist af denne Slægt. (VII 429, opt. 1870 af Fr. L. Grundtvig efter Marie Sandahl).

Nissen(?) som Stud.

I Nørbjerg, en Gaard i Gjøttrup Sogn, hørte de, at der blev trukket om med en Stud i Stalden om Natten. Røgteren gik derud og fandt en løs Stud; men han kunde ikke finde nogen Baas til den. Han trak den da udenfor og bandt den i en Krog. Men om Morgenen hængte der et ledigt Reb, og Studen var borte. (IV 506, opt. 1857 af Nik. Christensen, tr. fork. DS. II B. Nr. 179).

Nisse.

Engang opholdt en Nisse sig i Øster-Hunnerup (paa den nordøstlige Side af Mors). Hver Aften skulde Pigen bringe Sødegrød med Smør i ud i Karlekammeret, hvor Nissen saa tog den. En Aften vilde de narre ham og lagde Smørret paa Bunden af Fadet. Da han kom og kunde intet Smør see, blev han vred, løb hen og huggede Hovedet af en rødbroget Koe i Stalden, gik derpaa hen og spiste sine Grød. Da han nu blev Smørret vaer, fortrød han, hvad han havde gjort; og da Fjorden just dengang var tillagt med Is, tog han den døde Koe paa Nakken, gik over til Fuur, hvor han vidste, der stod en Ko akkurat som den, han havde slaaet ihjel; den tog han nu og trak tilbage med, satte den, hvor den anden havde staaet, og ingen vidste, hvad der var forefaldet. Men Manden paa Fuur blev temmelig overrasket, da han om Morgenen saa en død Koe ligge i hans Stald, skjøndt han dog troede, det var hans egen. (XIII 541, opt. 1853 af J. C. Overgaard).

Varsel I.

Hvad Ligskarer er? Det er et Slags Varsel; det kan nok sees, men høres kan det ikke; for det giver ingen Lyd fra sig: det er jo bare noget, der synes. Det seer ud ligesom Begravelsesfolkene med baade deres Heste, Hunde, Vogne og det hele; det begynder ved det Hus, hvorfra Liget skal komme, skrider frem ad den samme Vej, som Liget skal komme frem ad, og ender ved Graven; men det kan kun sees af dem, der ere synske, og det er ingen andre end dem, der ere fødte ved Jule- og Nytaarsdagstider. Det er slemt nok at være synsk, men det er ogsaa slemt nok ikke at være det; thi saa kan man let slumpe ind i Ligskaren, og saa er man da

i en evig Forlegenhed; saa bliver man stødt overende og stødt overende, og det kan ikke hjælpe, at man reiser sig, for man bliver straks stødt ned igjen. Ingenting kan man jo see, og saa bliver man rent fortumlet, næsten tosset, — og sommetider gaaer det ogsaa saa vidt, at man kan blive kjørt langt bort og ordentlig blive reent forstødt over hele Kroppen, og saadan bliver det ved, til det hele er forbi. Men det ere dem, der ere synske, da fri for, thi de kunne tage sig iagt og saa endda staae og kjende baade Folk og Heste og Vogne og den hele Stads og sommetider dem selv med; men jeg holder da alligevel ikke af at være synsk; det er ikke godt at vide noget forud, for saa har man det at tænke paa. (XVI 321, opt. 1858 af P. Uhrbrand. Forts. tr. DS. II I. Nr. 117).

Varsel II.

Men der er ogsaa et andet Slags Varsel, der kan høres, og det er noget, som vi allesammen kunne faa med at gjøre, for det behøves der ingen synske til, — det er „Rabalder" om Natten og anden saadan grusselig Spektakel. Det kjender Snedkerne godt, for det kan de faa nok af, det er Varsel for Ligkisterne. Bevares vel! Høvlene kunne hoppe høit i Veiret, længe før de skulle bruges, og der kan være saadan en Høvlen og Saven og Kasten med Fjælene, at det er forskrækkeligt, — og saa er der endda ingenting alligevel. Og Kornet, der skal bruges til Begravelsen, og Brygning og Bagning og Syngen over Lig og Omflytning af Borde og Stole — det gaar der altsammen Varsel for. Saaledes som Skæbnen har bestemt, at det skal ske, saaledes bliver det ogsaa forud fremstillet, enten det saa er noget, der kan høres, eller noget, der kan lade sig se, — og saaledes skal det nok ogsaa komme til at gaae til. (XVI 322, opt. 1858 af sm.).

Varsel III.

Lad mig nu ikke høre det, at der heller ikke brænder Lys, for det gjør der! Der gives Brønde og Aaer og Damme og Tørvemoser, Søer og Mergelgrave, hvor der i de tyve til tredive Aar har brændt Lys, før der er nogen, der er druknet — det kan rigtignok vare længe, før Varselet faaer sin Op-

fyldelse, men at det jo skeer engang, det gjør det. (XVI 323, opt. 1858 af sm.).

Varsel IV.

Der gaar saamænd ogsaa Varsel for Ildebrand, og det baade saa man kan høre og se det: der kan være saadan en Bragen, at det er grueligt, og det hele staae i Lue, akkurat som det var virkeligt. (XVI 323, opt. 1858 af sm. Forts. DS. II I. Nr. 256, om Ølands Brand i Harring).

Varsel V.

Hvad der er Aarsagen til Varsler! — Ja, Gud veed det, og der er jo heller ingen andre, der veed det. Der er jo nogle, der har villet sige, at det er Fanden, der gjør det; men det kan jeg ikke troe, at Vorherre skulde have givet ham saadan en Magt. Saa vil jeg hellere troe, hvad andre mene, at det er Vorherre selv, der lader det udføre — enten det nu er ved hans (sine) Engle eller dem, der ere døde i Forveien — det er der jo ingen, der veed. (XVI 323, opt. 1858 af sm.).

En Drøm.

Een af de Vintre, jeg tilbragte i Provst B.s Hus i Snedsted, sad Fruen og jeg en Eftermiddag i Stuen med vort Haandarbeide. Det var en streng Frost, Ruderne vare ganske tilfrosne paa et lille Hul nær, der blev optøet af og til, for dog at kunne se lidt ud i Gaarden. Saa fortalte Fruen, at naar Veiret ikke havde været saa strengt, saa vilde hun og Provsten gjerne en Tur over til deres Svoger Pastor M. i Vang, for med ham at aftale, hvorledes de bedst kunde bestemme en Tur i Foraaret til Gladsaxe Præstegaard i Sjællænd, hvor Børnene gjerne vilde samles til den gamle Provst B.s Jubilæum. Jeg mindedes da, at jeg Natten før havde drømt om den gamle Provst, hvem jeg da aldrig havde seet, og da Fruen ønskede at vide, hvad jeg havde drømt, fortalte jeg hende det.

Jeg havde set den gamle Provst med hvidt Haar, hvid Bakkenbart og hvide Klæder komme løbende ind ad Præstegaardens Port. Sønnen, som saae ham komme, løb ham imøde og tog ham i sine Arme lidt neden for Dørtrappen, medens den gamle sagde: „Ja, Niels, du kan troe, jeg har lidt og

stridt, inden jeg kom saa vidt, men Gud ske Lov! nu har jeg naaet Maalet". I det samme kom en ung blond Pige i hvid Dragt og med lange gule Fletninger ned ad Ryggen ind ad den vestre Side af Gaarden, sank den Gamle i Armene, som han udbredte imod hende, og sagde: „Jeg naaede dig snart, Bedstefader". Netop som jeg havde meddelt Fruen min Drøm, hørte vi en Kane i Gaarden, og Fruen gjenkjendte igjennem det lille Kighul paa Ruden Svogeren Pastor M. Han kom ind tilligemed en Svigerinde, Jomfru Trine B., og overbragte Efterretning om den gamle Provst B.s Død. Næste Postdag fik Provst B. i Snedsted Brev fra en Søster, jeg tror Præstekone i Frederits, som skrev, fortalte han, at da hun fik Efterretning om hendes Faders Død, sad hun ved sin Datters Dødsleie, som jeg senere hørte, en ung blond Pige; hende havde jeg ikke hørt nævne før. (III 6, opt. 1856 af Conradine Bruhn. Navnene er overstreget i Manuskriptet).

Proprietær Laurids Ploug Borberg til Dover Østergaard,

Sydthy og Mors' første „Stændermand".

En Livsskildring i Hundredaaret for den nørrejydske Stænderforsamlings Aabning 1836.

Ved Direktør for Sygekassevæsenet
L. P. BORBERG.

11. April 1836 — altsaa i Aar for 100 Aar siden — aabnedes den første nørrejydske Provinsialstænderforsamling i Viborg samtidig med, at den tilsvarende Forsamling for Hertugdømmet Slesvig aabnedes i Slesvig By. Allerede et halvt Aar tidligere, nemlig 1. Oktober 1835, var Østifternes og Holstens Stænderforsamlinger aabnet, henholdsvis i Roskilde og Itzehoe. De omhandlede 4 Provinsialstænderforsamlinger for det daværende danske Monarki var oprettet i Henhold til kgl. Anordning af 28. Maj 1831, der igen var en af de mange Følger af den franske Juli-Revolution 1830, samt de senere Forordninger af 15. Maj 1834. Det var Meningen, at Frederik VI's enevældige Kongedømme herigennem vilde give Borgerne en Lejlighed til at tale med om Statens Sager, dog saaledes, at Kongen stadig alene forbeholdt sig selve Afgørelsen.

I Virkeligheden kom det til at gaa noget ander-

ledes. De raadgivende Stænderforsamlinger fik stor Indflydelse, idet Regeringen i Hovedsagen rettede sig efter deres Indstillinger, i hvert Fald naar de var samstemmende. Desuden blev de en ypperlig Forskole for det senere parlamentariske Liv, der i fuldt Flor udviklede sig, efter at Enevælden var afløst af den fri Forfatning ved den grundlovgivende Rigsforsamling 1848—49 og 5. Juni-Grundloven 1849.

Det var da ogsaa paa Tiden, at Borgerne officielt fik Lov at tale et Ord med her i Landet. I 1835 var der gaaet ikke mindre end 175 Aar siden den sidste foregaaende Rigsdag i Danmark, det berømte københavnske Stændermøde 1660, da Enevælden indførtes. Paa den anden Side maa det erkendes, at Interessen for at afløse Enevælden med en fri Forfatning ikke var synderlig stor hos Folket i dets Helhed; men efter Stændernes Indførelse greb Politiken dog snart adskillige Kredse i Befolkningen[1]).

I 100-Aaret for Stænderforsamlingens Indførelse synes det nu naturligt at rykke Tanken tilbage til

---

[1]) Hvor ringe Interessen maa have været i Thisted Amt ses af Byens daværende eneste Avis, der bar det pompøse Navn „Thisted Amtsavis og Avertissementstidende eller Den nordcimbriske Tilskuer".

Anordningen af 28. Maj 1831, hvorved Kongen giver Løfte om Stænderforsamlingerne, sætter kun svage Spor i Avisen, i hvilken selvstændige redaktionelle Artikler i det hele er saare sjældne. Den har dog adskilligt udenlandsk politisk Nyt, som efter Presselovgivningen noget friere kunde drøftes. Her hjemmefra meddeles som Regel kun Begivenheder vedrørende Kongehuset, officielle Udnævnelser, Skibslister, Ulykker, Ildebrande, Forbrydelser og andre lignende ganske upolitiske Emner. Annoncerne er yderst faa.

Paa en beskeden Plads i Bladets Nr. 46 af 10. Juni 1831 aftrykkes Anordningen delvis, *men overhovedet uden et Ords Kommentar.*

Imidlertid maa det erkendes, at først Forordningen af 15. Maj 1834 gav de i Enkeltheder gaaende Regler for Stænderforsamlingernes Valgmaade og Rettigheder. Heller ikke da forhastede Bladet sig.

3. Juni 1834 (Nr. 62 og følgende Numre) aftrykkes Forordningens vigtigste Bestemmelser. I Nr. 74 af 4. Juli er Redaktør *Joh. G. Lund* naaet til at filosofere over „Revolutionerne i Europa", men først i Nr. 77 af 10. Juli, alt-

hin store Begivenhed. Som et Bidrag til 100-Aarsmindet har Forfatteren tænkt sig, at nærværende Livsskildring kan have sin Interesse, saa meget mere som den ogsaa giver et vist kulturhistorisk Udsyn over Forholdene i Thisted Amt dengang.

Laurids Ploug Borberg — *Laurids* Borberg, som han altid kaldtes — var født 5. August 1791 i Vand-

---

saa henimod 6 Uger efter Forordningens Udstedelse, føler han sig foranlediget til at fremkomme med nogle yderst forsigtige Betragtninger „Om de raadgivende Provinsialstænder". Disse gaar i Hovedsagen ud paa følgende:

Regeringerne har dels til Støtte for sig selv i Tilfælde af Misfornøjelse med en eller anden Forholdsregel fra Undersaatternes Side, dels til Sikkerhed for Nationernes egne Rettigheder og Opretholdelsen af de bestaaende Love under Navn af Constitution, Institutioner eller Provinsial-Stænder besluttet at skænke Folket visse Rettigheder, der haandhæves af Regenten og derved binder Baandet fastere mellem Regering og Folk; derved elskes Konge og Regering dobbelt. Vor milde faderligsindede Konge har vistnok villet sætte sine Undersaatter i Stand til fuldkommen at bedømme og indse hans Regerings retfærdige Handlemaade og tillige uopfordret meddele dem en Garanti eller Sikkerhed for, at han og Efterkommere ligesom hidtil vilde vedblive at handle efter retfærdige og ædle Principer mod sit Folk.

Kun Fremtiden er i Stand til at vise, hvilke større eller mindre Fordele Provinsial-Stænderne vil bringe vort Fædreland, men at det for Nationen er en gavnlig Indretning, bevises af, at lignende Institutioner er med saa megen Velvillie modtagne og opretholdt i de fleste Stater; de har ogsaa Vigtighed for Skatteborgerne (§§ 5 og 6), og foruden disse er der da ikke flere vigtige Genstande, som Nationen ønsker forhandlede, forandrede eller nøjere bestemte (Brændevinsbrænden i Købstæderne og paa Landet, Consumtionsvæsenet i Stæderne)? (!)

Selvom man lever under en mild og retfærdig Regering, er intet dog fuldkomment, og her kan Stænderne pege paa noget.

Men paa den anden Side: ikke for store Forventninger om Fordele, og Almuemanden maa ikke tro, at Byrderne nu forsvinder; hver maa bære sine Byrder til Staten. Almenaand maa gælde, Bønderne og Borgerne være lydige og Embedsmændene ikke vilkaarlige. Alle maa række hinanden Haanden, saa opfyldes Stændernes Formaal. Der skal vælges ikke efter Egennytte, men efter Samvittighed. Den valgte maa upartisk antage sig Landets og sine Vælgeres Sag i Stændernes Forsamling; han maa have Kundskab til Landets Forfatning og Love og tillige være det danske Sprog mægtig, saa at han skriftlig og mundtlig formaar at fremsætte sine Tanker paa en dannet Maade. —

Senere — under Forsamlingerne — indskrænker Bladet sig til allernødtørftigst af „Statstidende" at referere de vigtigste Taler, som Regel uden nogen Art af Kommentarer.

møllen „Aamølle" i Vindblæs Sogn paa Sydsiden af Mariagerfjord, tæt ved Søndre Hadsund.

Faderen hed *Mads Christensen Borberg* (1741—1825). Han havde i sin Ungdom været Fuldmægtig paa Herregaarden „Trudsholm" ved Randers og i 1770'erne og Begyndelsen af 1780'erne Ridefoged („Fuldmægtig og Foged") paa Herregaarden „Viskum" mellem Randers og Viborg. 1785 giftede han sig og købte samtidig „Aamølle". Han synes, omend ustuderet, at have været en vellært Mand som rimeligt er, da han i sin Ungdom og Manddom i Aartier havde været, hvad vi nu vilde kalde Godsfuldmægtig og Godsforvalter. Af „Viskum" Godsarkiv ses, at han 1771—85 har ført Skifteprotokol for Herremanden; thi paa den Tid havde Jorddrotten Skiftejurisdiktion over sine Fæstebønder, og disse juridiske Forretninger lod han som oftest besørge af sin Ridefoged. Mads Borbergs Haandskrift er god, Udtryks- og Stavemaaden ligeledes.

Moderen hed *Mette Nielsdatter Balleboe* (1762—1831). Hun hørte til en Bondeslægt i Gangsted Sogn ved Horsens, men var selv efter Forældrenes tidlige Død opdraget hos en Slægtning i Fussingø Mølle ved Randers.

Iøvrigt var Slægten Borberg gammel jydsk og stammede fra Borbjerg Sogn ved Holstebro, hvor dens ældste kendte Mand, Laurids Borbergs Farfaders Farfader, Skolemester *Christen Madsen,* døde 1684.

I de første Slægtled havde Slægtens Medlemmer været Skolemestre og Degne, men gik senere over til mere verdslige Erhverv; saaledes var Mads Christensen Borbergs Fader, *Christen Madsen Borberg,*

i sin Ungdom Godsfunktionær paa Herregaarden „Estruplund" ved Randers, men levede iøvrigt største Delen af sit Liv som Forpagter af Øster Tørslev Kro i Nærheden af samme By.

Slægten havde saaledes uafbrudt i de foregaaende 4 Slægtled hørt til Mellemstanden paa Landet udenfor Bondestanden.

Om Laurids Borbergs Barndom vides intet sikkert. Ifølge Slægtsoverleveringen var Hjemmet paa „Aamølle" „saadant et godt Hjem", og dette passer rimeligvis. Hvordan der saa har været sørget for hans Skolegang, har han i alt Fald lært at udtrykke sig godt skriftligt.

Egnen omkring „Aamølle" er meget naturskøn, og den Hang til Friluftsliv, som prægede Laurids Borberg i hele hans Liv, har vistnok haft sin Rod i Barndomslivet der. Her kunde han tumle sig ved Strand, i Mark og i Eng, med sine 9 Søskende; her lærte han sikkert ogsaa hurtigt at færdes i Baad paa Fjorden og har været med ved Strandjagterne, hvor der maa have vrimlet med Sø- og Vadefugle; men denne Barndomstid skulde snart afbrydes.

I 1807 overfaldt som bekendt den engelske Hær og Flaade København, bombarderede Byen og bortførte vor Orlogsflaade; da den danske Regering saa erklærede England Krig, kapredes vore Handelsfartøjer. Af Mangel paa større Orlogsskibe søgte man at skade Fjenden ved hurtigt byggede Kanonbaade og ved Udrustning af Kaperfartøjer; her blev et rask Liv for unge Mennesker. Ogsaa Laurids Borberg kom med i Søkrigen.

Efter en Familietradition, hvis Rigtighed nu næppe lader sig fastslaa, skal Laurids Borberg bl. a.

i denne Krig have deltaget i Kanonbaadskamp mod et engelsk Linjeskib og i Premierløjtnant *F. Holsteins* raske natlige Erobring af et engelsk Konvojskib i Storebælt i November 1809. I hvert Fald gjorde han Orlogstjeneste i Krigsaarene 1808—09 og 1811—13 paa Kanonbaadsflotillen ved Nyborg og 1810 paa Søbatteriet „Prøvesten" ved København.

Stænderdeputeret, Amtsraadsmedlem, Proprietær LAURIDS PLOUG BORBERG *(Efter et Fotografi fra 1860'erne)*

Sikkert er det desuden, at Borberg under Krigen var til Kapers, hvor han skal være bleven anvendt som „Prisemester" paa tagne engelske Fartøjer; i det store og hele høstede han imidlertid ikke anden Rigdom af denne Fribytterfærd end Eventyr. En Gang havde Kaperen saaledes taget et russisk Fregatskib og bragt det ind til Stralsund; men da der til alt Uheld kort efter kom russiske Tropper til Byen, maatte det frigives uden Spor af Godtgørelse; en anden Gang var han paa Nippet til at falde i engelsk Fangenskab, idet Kaperen udfor Vingö i Göteborgs Skærgaard overhaledes af en engelsk Orlogsmand. Han undgik kun „Prisonen" ved at springe overbord og svømme i Land. Der blev vel skudt paa

ham fra Krigsskibet, men han slap med et ubetydeligt Strejfskudsaar paa Kinden.

I Marts 1813 fritoges Borberg for videre Udskrivning, da han blev Medejer af en i „Aamølle" anlagt Oliemølle; samtidig lagde han sig efter Møllebyggeri og rejste som Møllebygger rundt i Landet. Dette Liv varede en halv Snes Aar, og det er klart, at disse Rejser — i Forbindelse med, hvad han havde oplevet tilsøs — har givet ham et noget videre Syn og større Erfaringer end de fleste Landmænd.

Under sine Ophold i „Aamølle" glemte han ikke Jagten og udviklede sig til en stor Nimrod, selvom Historien om, at han i et Skud skulde have nedgjort 7 Svaner, vist nok maa henregnes til de bedre Jagtkrøniker. Paa disse Jagtture synes han ikke at have kunnet staa for Fristelsen til at gaa ind paa den nærliggende Herregaard „Overgaard"s udstrakte Omraade. Det fortælles i hvert Fald, at da han under Forhandlingerne i Stænderforsamlingen om Jagtloven 20 Aar efter tog Ordet, truede Kammerherre *Fr. v. Arenstorff* til „Overgaard", der var Deputeret for Sædegaardsejerne i Forsamlingen, spøgende ad ham, idet han mindedes dette Forhold.

Men iøvrigt er der ikke noget nærmere kendt om hans Virken i dette Tiaar. Hans Taler i Stænderforsamlingen giver vel af og til Antydninger af, at han af Selvsyn er kendt med Forholdene rundt om i Landet, ja, ogsaa i Udlandet; men noget bestemt kan næppe udledes af dem. Sandsynligvis har han væsentlig færdedes rundt i Jylland.

Dette Rejseliv skulde imidlertid faa afgørende Indflydelse paa hans senere Skæbne.

Under en af sine Rejser kom han til Thy og lærte

at kende Proprietær *Peder Oddershede* paa „Dover Østergaard" i Ydby Sogn og dennes unge Hustru *Maren,* født *Neergaard,* der stammede fra Proprietærgaarden „Momtoft" ved Thisted.

Slægtstraditionen beretter nu, at Borberg blev meget indtaget i den unge Kone, og da han kom hjem fra sin Rejse, skal han havde udladt sig med, at hvis hun engang blev Enke, vilde han gifte sig med hende. Muligt hænger denne Udtalelse sammen med, at Oddershede allerede dengang var svag og kort Tid efter døde af Tyfus — i Aaret 1821. Da Borberg fik dette at vide, friede han nogen Tid efter til Enken, fik hendes Ja og blev viet til hende 7 Fjerdingaar efter, 11. Juli 1823, i Ydby Kirke. Herved blev han Ejer af „Dover Østergaard" og kom i Svogerskab til den ansete thylandske Slægt Neergaard.

Maren Neergaard (1799—1861) skal have været en smuk og munter Kvinde, og Ægteskabet, hvori der fødtes 10 Børn, blev saare lykkeligt. Hun var Datter af Proprietær *Christen Christensen Neergaard,* der oprindelig var Selvejergaardmand i Kaastrup Sogn, men som 1805 havde købt den store Gaard „Momtoft" i Sennels Sogn (1859 c. 300 Td. Land og 29 Td. Hartkorn). Hans Hustru hed *Johanne Nielsdatter Bierregaard* og stammede fra Nors[1]).

„Dover Østergaard" var dengang betydeligt større

[1]) Slægten *Neergaard* var en gammel Selvejerbondeslægt fra Kaastrup Sogn, der Mand efter Mand havde siddet paa Gaard der i Sognet; Navnet stammede fra Gaarden „Nedergaard" sammesteds. Slægtens ældste kendte Mand *Christen Nielsen* var født c. 1616 og døde 1681.

Maren Neergaard var Søster til Adjunkt, senere Sognepræst i Ugilt, Folketingsmand *Peter Neergaard,* der igen var Fader til Statsminister, Dr. phil. *Niels Thomasius Neergaard.*

Slægten Neergaard var i det hele politisk interesseret. Peter og Maren

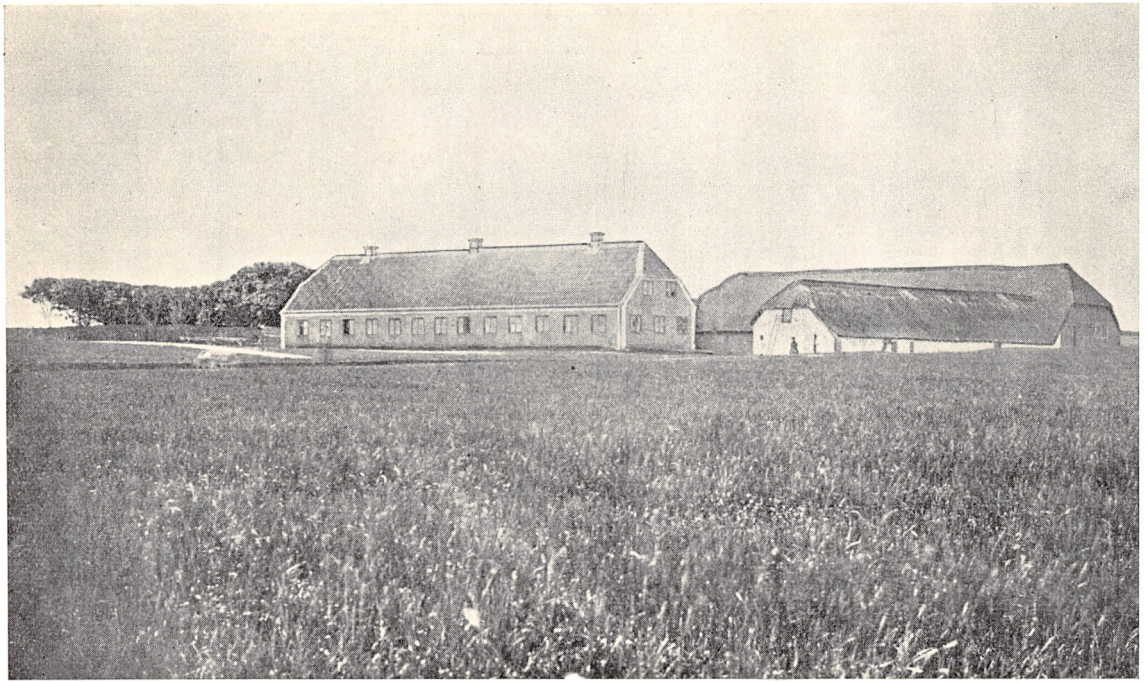

Dover Østergaard i 1870'erne.

end nu. I Aaret 1859 havde den 221 Td. Land og 17 Td. Hartkorn, foruden den Gaarden tilhørende Halvdel af Ydby Kirke. Borberg opførte i Begyndelsen af 1840'erne et anseligt 13 Fags Stuehus i Stedet for det tidligere mindre straatækte, der stod indenfor paa den nuværende Gaardsplads. Den nye Bygning tog sig godt ud og synede langt nordfra med sine gule Mure og sit røde Tegltag. Den staar vel endnu, men desværre i ret ændret Skikkelse.

Iøvrigt synes han ikke at have været nogen fremragende Landmand, hvad godt stemmer med, at han ikke før havde givet sig af med Landvæsen. Det er betegnende, at han i de mange Taler, han holdt i Stænderforsamlingen om næsten alle mulige Emner, praktisk talt aldrig kom ind paa Landbrugsspørgsmaal udover Hesteavlen, for hvilken han synes at have haft en stor Interesse; men Datidens Landbrug var jo heller ikke en saadan Videnskab som nu.

Imidlertid maa Borberg hurtig have vundet Thyboernes Tillid, siden han ved Stænderinstitutionens Oprettelse blev valgt til Deputeret for de mindre Landejendomsbesiddere i sit Distrikt. Grunden hertil maa vist tilskrives hans vaagne Interesse for offentlige Spørgsmaal, der støttedes af de praktiske Erfaringer, han under sin Ungdoms Sø- og Rejseliv har høstet. Han gik da ogsaa i Egnen for at være „en stor Jurist".

Neergaards Broder, Proprietær *Thomas Neergaard* til „Momtoft", og deres Brodersønner, Proprietærerne *Adolph og Edvard Neergaard*, var saaledes Rigsdagsmænd i 1850'erne og 1860'erne. Thomas Neergaard var desuden, efter først at have været Suppleant, 1846 valgt som Stænderdeputeret, uden at dette som Følge af Stænderinstitutionens Bortfald ved Juni-Grundloven 1849 havde faaet nogen Betydning. Han var ligeledes Amtsraadsmedlem.

Foruden „Momtoft" har Hovedgaarden „Ulstrup" i Hundborg Sogn og „Dovergaard" i Ydby Sogn været i Slægtens Eje.

Forinden Skildringen af hans Virksomhed i Stænderne vil det imidlertid være nødvendigt at fremkomme med nogle orienterende Bemærkninger om *Stænderinstitutionen.*

Som bekendt havde Danmark siden 1660 været et enevældigt Kongedømme (indtil 1814 sammen med Norge), der styredes efter Reglerne i Kongeloven af 1665. I Virkeligheden var den danske Konge ogsaa enevældig i sin Egenskab af Hertug af Slesvig og Holsten, hvilke Hertugdømmer som bekendt dengang var knyttede til Danmark. Det var dog nærmest formelt, at Kongen var enevældig; i Realiteten laa Magten i det væsentligste hos en kollegial Embedsstyrelse, der svarede til de nuværende Ministerier. De højere kollegiale Embedsmænd var dels adelige Godsejere, dels akademisk uddannede adelige eller borgerlige. Om nogen Art af Folkerepræsentation var der før Stænderinstitutionens Oprettelse ikke Tale.

Imidlertid havde efter Napoleonskrigenes Afslutning Kong Frederik VI i sin Egenskab af Hertug af Holsten, hvilket Hertugdømme i Modsætning til Slesvig var Medlem af det tyske Forbund, afgivet Løfte om ved Lejlighed at indføre raadgivende Stænder. Dette Løfte svarede til det, som de øvrige tyske Forbundsfyrster havde afgivet. Det tyske Folk skulde jo have noget for sin Deltagelse i „Frihedskrigen".

Man trak imidlertid i det danske Monarki Sagen ud saalænge som mulig, og først efter den franske Juli-Revolution 1830, der rystede op i Europa, og det saa smaat begyndende slesvig-holstenske Røre mente man ikke længere at kunne holde Sagen hen. Ved Anordningen af 28. Maj 1831 og senere Forordninger

af 15. Maj 1834 gav Kongen — som tidligere omtalt — Tilsagn om Oprettelse af raadgivende Provinsialstænderforsamlinger; for Kongeriget Danmarks Vedkommende skulde der være 2 Forsamlinger, henholdsvis for Østifterne og Nørrejylland; desuden 1 Forsamling for Hertugdømmet Slesvig og 1 Forsamling for Hertugdømmet Holsten. I Hertugdømmet Lauenborg herskede en særlig Ordning.

Naar man ikke oprettede en fælles Stænderforsamling for hele Kongeriget, hang dette væsentlig sammen med to Forhold, nemlig dels, at man ikke ønskede, at der i Slesvig-Holsten skulde rejses Krav om en for disse to Hertugdømmer fælles Forsamling, dels, at man mente, at Regeringen vilde staa stærkere overfor Stænderne, naar den ikke skulde bakse med en hele Landet omfattende Forsamling, men derimod med to, som vilde være lettere at haandtere hver for sig. Det var den gamle Grundsætning: Del og hersk!

Forsamlingernes Myndighedsomraade var i Anordningen af 1831 fastslaaet saaledes, at de kun skulde være *raadgivende*, hvorved der ikke ved deres Oprettelse — i hvert Fald formelt set — gjordes noget Skaar i den suveræne Enevoldsmagt i Henhold til Kongeloven af 1665. De fik Løfte om at faa forelagt alle Love og Lovændringer vedrørende Undersaatternes „personlige eller Ejendomsrettigheder, Skatterne og de offentlige Byrder". Ligeledes maatte de indgive Forestillinger til Kongen og Forslag til Love og Indretninger, og kunde fremtidig medvirke til Bestemmelser om Kommunernes Anliggender.

Derimod tilstodes der dem ingen Ret til at blande sig i Statens Finansforvaltning, forsaavidt som

Statsbudgettet og Statsregnskabet ikke skulde forelægges dem.

I Realiteten fik Stænderne — som førnævnt — en større Indflydelse end tilsigtet.

Med Hensyn til Valgmaaden gjaldt følgende:

Den nørrejydske Stænderforsamling, der skulde sammentræde i det gamle, nu nedbrudte Domhus ved Nordsiden af Domkirken i Viborg (nuværende „Stænderplads"), bestod af 55 Medlemmer; heraf udnævnte Kongen 2 af Præsteskabet, 1 Professor ved Københavns Universitet samt 4 Grundejere; Købstæderne valgte 14; Ejerne af de komplette „Sædegaarde" og andre Hovedgaarde, der havde bevaret deres Hovedgaardsrettigheder, valgte 12 og de øvrige mindre Landejendomsbesiddere 22.

Forholdet for Østifternes Stænderforsamling var noget lignende.

For hvert Medlem valgtes samtidig en Stedfortræder (Suppleant), (den indenfor Distriktet, som havde det næsthøjeste Stemmetal).

Valgene skete umiddelbart og ved Stemmeflerhed, og Valgperioden var 6 Aar. Valgret havde Personer, som i Købstæderne ejede en Ejendom med Brandforsikringsværdi 1000 Rigsdaler og i Landdistrikterne 4 Tønder Hartkorn Ager og Eng eller 8 Tønder Hartkorn Skov og Mølleskyld. Var de paagældende Fæstere, forhøjedes disse sidste Tal til henholdsvis 5 og 10 Td.

De valgte traadte alle sammen i *een* Forsamling, saaledes at der ikke stemtes standsvis, og det vil bemærkes, at ingen af de 3 Stænder havde noget absolut Flertal i Forsamlingen. Denne valgte selv sin Præsident og Vicepræsident samt 2 Sekretærer.

Kongen repræsenteredes af en dertil udpeget „kongelig Kommissarius", gennem hvem Forhandlingerne mellem Majestæten og Stænderforsamlingen skete. Han havde Ret til at overvære alle Forhandlingerne, dog ikke Afstemningerne.

Forsamlingen kunde nedsætte Komitéer (Udvalg). Foredrag henvendtes til Præsidenten og holdtes staaende fra Medlemmernes Plads i Salen.. Talerne maatte ikke oplæses. De Deputerede fik hver den for Datiden ikke ringe Sum af 4 Rd. Sølv i Dagpenge (Diæter)[1]), saalænge Samlingen varede, herunder Rejsen til denne, og en Befordringsgodtgørelse af 1½ Rd. Sølv for hver Mil, de rejste. Forsamlingen havde iøvrigt Stempelfrihed.

Det ses heraf, at Valgmaaden og Stænderforsamlingens Sammensætning efter Datidens Forhold var ret demokratiske.

Det falder vel et Nutidsmenneske i Øjnene, at Haandværker- og Arbejderklassen i Købstæderne samt Husmands- og Landarbejderklassen var helt udelukket fra Valgret; men dette var efter Datidens Forhold en naturlig Ting. Valgretten var saaledes i det hele lige saa udstrakt som Valgretten til det 1814 oprettede norske Storting.

Det første Valg til de 2 kongerigske Stænderforsamlinger fandt Sted i Vinteren 1834—35.

Thisted Amt var, forsaavidt angaar Købstæderne, delt saaledes, at Thisted og Nykøbing Mors sammen med Skive og Nibe udgjorde Købstædernes 8. Kreds.

---

[1]) At disse ogsaa for Borbergs Vedkommende har kunnet slaa godt til ses af, at han for sine Diæter i Samlingen 1838 lod forfærdige et Sølvspisestel, bestaaende af 6 Spiseskeer, en Suppeske og en Strøsukkerske. Disse, der bærer Indgraveringen „L. B. 1838", er endnu i hans Efterslægts Eje.

Med Hensyn til *Sædegaardsejerne* hørte Thisted Amt til Aalborg Stift, som udgjorde Valgkredsen.

For de *mindre Landejendomsbesiddere* — alle valgberettigede paa Landet, der ikke var Ejere af Sædegaarde m. v. — var Thisted Amt delt i 2 Distrikter.

Disse var *4. Distrikt,* der udgjorde den nordlige Del af Amtet, nemlig Vestre Han Herred, Hillerslev, Hundborg og Hassing Herreder, foruden Skræm og Heltborg Sogne. Valgstederne laa i Vester Torup og Skjoldborg Sogne; desuden

5. Distrikt, som udgjorde hele Mors og den sydlige Del af Thy, nemlig Refs Herred undtagen Heltborg Sogn. Valgstederne var Nykøbing Mors og Vestervig.

Allerede ved Valget i Oktober 1834 drejede Valgkampen sig i 5. Distrikt øjensynlig — ligesom ved de senere Valg — om, hvorvidt der skulde vælges en Thybo eller Morsingbo. Thyboen — i dette Tilfælde *Laurids Borberg* — sejrede med 189 af 523 Stemmer, medens Morsingboen, Proprietær *Frederik Juel* til Freslevgaard, kun fik 171 Stemmer og derfor blev Suppleant. Iøvrigt faldt en Række spredte Stemmer[1]).

De nørrejydske Stænder traadte — som før om-

---

1) Følgende Personer indenfor de 3 Stænder repræsenterede Thisted Amt i Stændertiden 1836—48.

KØBSTÆDERNE.

1836. Købmand *Niels Faartoft,* Nykøbing Mors (1786—1850), valgt med 55 af 114 Stemmer. Suppleant: Overretsprokurator *Christian Nielsen Møller* Viborg, (1786—1856), 37 Stemmer. Da Faartoft efter den første Stænderforsamling trak sig tilbage, nyvalgtes i hans Sted som Deputeret for Forsamlingerne 1838 og 40 Byfoged i Nykøbing Mors og Herredsfoged i Mors Nørre og Søndre Herreder, Justitsraad *Johan Christopher Henrik Rummelhoff* (1788—1858).

Ved Valget 1840 valgtes Apoteker i Thisted *Lars Chr. Dahlerup* (1799—1876) med 87 af 125 Stemmer. Han mødte paa de to Forsamlinger 1842—44,

talt — sammen 11. April 1836 i Viborg. Aabningen skete med samme højtidelige Ceremoniel som for Østifternes foregaaende Aar. De Deputerede gik i Optog til Domkirken imellem opstillede Borgervæbningsfolk. Det kongevalgte Medlem af Forsamlingen, Viborg-Bispen *N. Øllgaard,* holdt derefter Prædiken. Derpaa samledes Forsamlingen til Valg af Præsident og Vicepræsident. Om Aftenen holdt den kongelige Kommissarius, den store retslærde *Anders Sandøe Ørsted,* Middag for de Deputerede — og saa begyndte Arbejdet.

---

medens *Rummelhoff* blev Suppleant (med 68 Stemmer) og indtraadte i Dahlerups Sted i Forsamlingen 1846.

Ved Valget 1846 valgtes Amtsforvalter i Thisted *Ulrik Christian Frederik Aagaard,* men dette Valg fik paa Grund af Begivenhederne 1848—49 ingen synderlig Betydning.

SÆDEGAARDSEJERNE.

I Samlingen 1836 var af Sædegaardsejere fra Thisted Amt Proprietær *Poul Tøfting* til Tandrup (1767—1847) valgt til Deputeret. Siden havde Thisted Amt ingen derboende Sædegaardsejer som Deputeret.

DE MINDRE LANDEJENDOMSBESIDDERE.

4. Distrikt (Amtets nordlige Del). 1836. Proprietær *Jens Christian Skibsted* til Djernæs (1794—1861) Deputeret (301 af 400 Stemmer). Prokurator *Jens Sørensen* (1787—1851) Suppleant (213 Stemmer). Denne sidste blev, da Skibsted trak sig tilbage, Deputeret i Samlingerne 1838 og 40.

Ved Valget 1840 valgtes Proprietær, Kammerraad *Mads Christian Ravn* til Selbjerggaard (1793—1869) som Deputeret (med 237 af 356 Stemmer) og deltog som saadan i Samlingerne 1842—44—46. Som Suppleant valgtes Proprietær *Thomas Neergaard* til „Momtoft" (Laurids Borbergs Svoger) med 100 Stemmer. Ved Valget 1846 valgtes han til Deputeret, men dette Valg fik — som før nævnt — ingen synderlig Betydning.

5. Distrikt (Mors og Thylands sydlige Del). Her valgtes til Deputeret som meddelt *Laurids Borberg* 1834 og igen 1840 (denne Gang med 266 af 510 Stemmer). Suppleant blev 1834 som fornævnt Proprietær *Fr. Juel,* Freslevgaard.

Ved Valget 1840 blev Gaardejer og Møller *Peder Christian Østergaard* af Sundby paa Mors (1797—1882) valgt til Suppleant; han indtraadte, da Borberg paa Grund af Sygdom ikke kunde møde i Samlingerne 1844 og 46, som Deputeret i hans Sted i disse Samlinger; dog var ogsaa Østergaard fraværende i længere Tid i Samlingen 1844 paa Grund af hans Hustrus Død.

Ved Valget 1846 valgtes til Deputeret Gaardejer *Christian Søndergaard* af Øster Jølby paa Mors med 379 Stemmer af 604. Borberg fik 283 og blev saaledes kun Suppleant. Endelig vandt Morsingboerne!

Det politiske Liv var jo i sin Barndom, og der var derfor ikke Tale om Dannelse af egentlige politiske Partier, bortset fra, at hver af de Deputerede udtrykkeligt var valgt for at repræsentere visse Samfundsklasser. De paagældende optraadte derfor

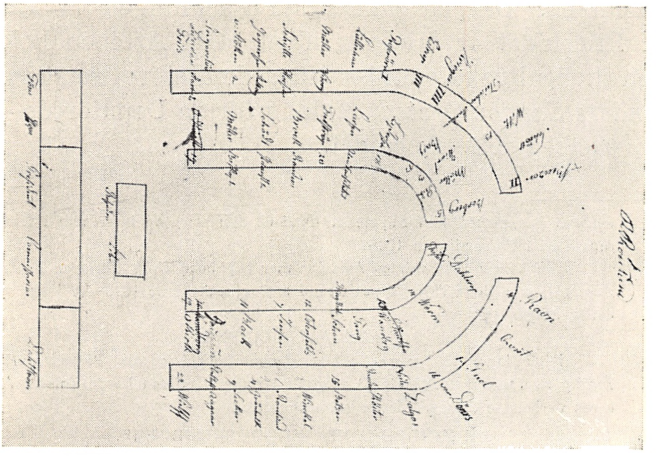

Den nørrejydske Stænderforsamlings Sal i det gamle Domhus i Viborg under Samlingen 1838.
BORBERGS Plads er inderst paa første venstre Bænk.
(Efter Tegning af Stænderdeputeret, Auditør R. ROULUND i Viborg Landsarkiv).

forsaavidt som Enere, men efterhaanden som Samlingerne skred frem, dannede der sig naturligvis mere bestemte Grupper; de 2 Partier, der i Begyndelsen af vor Forfatnings Tilværelse skulde spille saa stor en Rolle, nemlig de nationalliberale og Bondevennerne, begyndte allerede saa smaat at tage Form.

Den nørrejydske Stænderforsamling havde et mere demokratisk Præg end Østifternes. Godserne

i Jylland var ikke saa mange og store, og Forskellen mellem Samfundsklasserne i det hele mindre end paa Øerne.

Iøvrigt virkede en Række betydelige Mænd i de nørrejydske Stænder, hvoraf bl. a. skal nævnes: Oberst *L. F. Brock,* den norskfødte blinde Toldinspektør i Randers og Deputeret for denne Købstad, Højesteretsassessor *P. D. Bruun,* Præsident for Forsamlingen 1842—46, Godsejer *S. A. Fjelstrup,* Sindinggaard, Stiftsprovst *P. T. Hald,* Gaardmand *Ole Kirk,* Ulfborg, Auditør *R. Roulund* til „Store Restrup", Professor, Dr. phil. *Joakim Frederik Schouw,* Forsamlingens Præsident 1836—40, senere Præsident for den grundlovgivende Rigsforsamling 1848—49 (kongevalgt for Universitetet), Oliemøller, exam. jur. *F. V. Schytte,* Herredsfoged, Justitsraad *J. P. With,* Biskopperne *T. Müller,* Ribe, og *N. Øllgaard,* Viborg (kongevalgte for Præsteskabet).

Naar Borbergs Virksomhed i Stænderne skal skildres, vil det formentlig være mest praktisk at gennemgaa denne efter Tidsfølgen indenfor de forskellige Samlinger, hvad enten han har talt om mere almindelige Emner eller har holdt sig til sin Valgkreds' Interesser; kun det mere væsentlige medtages dog, og derefter vil der til Slutning blive givet en almindelig Karakteristik af hans politiske og samfundsmæssige Synsmaader.

Samlingen 11. April—30. Juli 1836.

22. April foreslog han sammen med 3 andre Deputerede Nedsættelse af en Komité vedrørende *Hestestutterier i Jylland,* da Hesteavlen var af særdeles Vigtighed for Landsdelen, og det var hensigtsmæssigt ved passende Belønninger fra Regeringens Side at opmuntre Beboerne til at tillægge de fortrinligste Dyr.

Paa dette Emne kom han ogsaa ind i Samlingerne 1838 og 1842, jfr. senere.

5. Maj tog han Ordet for Indførelse af *almindelig Værnepligt* og Nedsættelse af en Komité herom. (Værnepligten paahvilede dengang kun Bønder og Kystboere, men ikke akademisk uddannede Personer og Købstadborgere).

11. Maj stemte han for en Komité om *Brandforsikringsvæsenet* paa Landet, da Landejendommene mange Steder var for højt forsikrede.

19. Maj oplæste han et Forslag om *Klitarbejdet i Jylland.* (Der blev nedsat en Komité herom, som førte til en ny Forordning om Sandflugtens Dæmpning).

24. Maj tog han Ordet imod et Forslag om yderligere *Godtgørelse til Sognefogderne.*

26. Maj og 27.—28. Juli anbefalede han varmt, at der fremskaffedes Midler til Afmærkning af og Fremme af *Sejladsen paa Aggerkanalen.* Han foreslog, at hvis der skulde opføres „Dyner" og foretages Klitplantning sydfor Agger, burde det udføres for kongelig Regning. Thyboerne, der i Forvejen havde den store Byrde frem for den øvrige Del af Jylland: at vedligeholde Klitarbejdet langs Vesterhavet, burde ikke have Besværet hermed. Hvis der blev Tale om at lukke Kanalen, burde Udgifterne paalægges Beboerne af Egnene langs med Limfjorden, da disse — og ikke alene Thyboerne — havde Interesse heri.

26. Maj oplæste han forskellige *Andragender* fra Personer i Valgkredsen, navnlig fra Prokurator *Callundan,* Nykøbing Mors. De fleste af disse, der omfattede temmelig vidtfavnende Emner, nægtede man at tage under Komitébehandling; dog nedsattes en Komité om *Amtsforvalteres Afskrivningspenge.*

21. Juli værgede han sig imod, at Sædegaardsejerne ej skulde udrede mere end de mindre Landejendomsbesiddere med Hensyn til *Stænderforsamlingens Udgifter,* da Sædegaardsejerne maatte anses for stærkere repræsenterede i Forsamlingen.

28. Juli udtalte han, at hvis flere nye Byer skulde faa *Toldstedsret,* antog han Nykøbing for det mest passende Sted, da hertil var en temmelig betydelig Handel.

Borberg var i denne Samling Medlem af følgende Komitéer:

1) Om Forhøjelse af Birkedommernes Godtgørelse af 2 Sk.,
2) Hoveriets Afløsning,
3) Brandforsikringsvæsenet paa Landet,
4) Foranstaltninger ved Aggertangen (Klitvæsenet) samt
5) Fyrs Oprettelse paa den jydske Kyst.

Samlingen 21. Maj—25. August 1838.

2. Juni udtalte Borberg sig imod et Forslag om, at det skulde paalægges Godsejerne at opføre *Tyendehuse*. Hans Tankegang var nærmest den, at disse „usle Rønner" let vilde blive Tilhold for Tyve og andre uheldige Personer.

9. Juni foreslog han Nedsættelse af en Komité om *skadeligt Vands Afledning*. Dette førte imidlertid ikke til noget, og Spørgsmaalet blev igen rejst af ham i Samlingen 1840.

Samme Dag foreslog han Ændring i den Byrde, der paahvilede *de ved Postruten boende Personer*, der efter Lovgivningen var pligtige at ledsage og værne Postvognene. Han foreslog, at dette Statshoveri skulde afløses paa den Maade, at der akkorderedes med nogle Mænd om mod Betaling at eskortere Posten om Vinteren, og at Udgifterne skulde udredes af Amtsfonden.

Samme Dag udtalte han sig imod et Forslag om *Indretning af en Havn og en Sejlfærge ved Ottesund*. Han vilde nødig have Udseende af at handle mod sine Vælgeres Interesse, men da Naturforholdene — bl. a. den voldsomme Strøm — var til Hinder, ansaa han det for umuligt at gennemføre Forslaget. Derimod vilde det være praktisk, om Færgevæsenet kunde anskaffe endnu en stor Rofærge; under ugunstigt Vejrlig kunde der nemlig under de hidtil værende Forhold samles flere Hundrede Stykker Kvæg, der ventede paa Overfart.

13. Juni understøttede han Tanken om en *Takadresse til Kong Frederik VI* i Anledning af 50 Aars Jubilæet for Stavnsbaandets Ophævelse ved Forordning af 20. Juni 1788. Han vilde gerne medvirke til, „at Hans Majestæt tilkjendegives Stændernes Taknemlighed for den store Gave, her er Talen om".

Samme Dag støttede han Forslaget om *Afskaffelse af Præsteoffer*, navnlig ud fra den Betragtning, at Præsten ved denne Ordning var undergivet Befolkningens Vilkaarlighed, der undertiden kunde give sig Udtryk paa stødende Maade.

27. Juni udtalte han sig under Forhandlingen om Jagtforordningen imod Udryddelse af *Ræve* i Egne, hvor der var Skove med Mus og Vildt, medens han dog mente, at de i Thy, hvor saadanne ikke fandtes, gjorde stor Skade, (det har formentlig været ved denne Lejlighed, at Kammerherre *Arenstorff* truede ad ham, jfr. foran). Han mente derimod, at Katte gjorde megen Gavn og ikke burde skydes.

28. Juni og 28. Juli talte han for, at den Dommerne ved Forordning af 4. Marts 1690 tillagte Godtgørelse i Korn *(„Dommerkornet")* skulde afløses af en fast Afgift pr. Tønde Hartkorn. Dette vilde, naar Afløsningen ikke blev for stor, være en Fordel for Bønderne, der da slap for at føre Kornet maaske lang Vej til Herredsfogden eller Birkedommeren. Blev Afløsningen derimod for stor, maatte man hellere blive ved den gamle Ordning. Det gik ikke an at „belægge" Bonden yderligere, fremfor alt med kontante Penge; thi han taalte intet mere, end hvad han allerede havde paa sig at udrede.

4. Juli og 11. August deltog han i Forhandlingen om *Vejarbejdet*, som han ikke mente burde stilles i Bero, naar det dreves paa en overkommelig og nyttig Maade.

7. Juli oplæste han et langt Andragende om, at der paa Grund af de overhaandtagende Tyverier paa Landet burde *ansættes folkevalgte Politiassistenter*. Han hævdede — og sikkert med Rette —, at Politimestrene aldeles ikke kunde overkomme at paase Retssikkerhedens Overholdelse, da de almindeligvis ikke var udrustede med Politibetjente, og Sognefogderne paa Grund af deres nære Forhold til Befolkningen ikke var dem til nogen egentlig Nytte.

Forslaget blev imidlertid nedstemt.

9. Juli indbragte han et Andragende om Oprettelse af et *Fyr paa Hanstholm;* der var dengang intet Fyr paa den jydske Vestkyst mellem Skagen og Helgoland. Andragendet førte til Nedsættelse af en Komité i Sagen og til, at der 1843 blev opført et saadant Fyr — det første Linsefyr i Danmark.

11. Juli udtalte han sig udførligt og med synlig Sagkundskab om *Journalføringen i danske Skibe.*

30. Juli støttede han under Forhandlingen om at bremse *Smughandelen* den Tanke, at Handelsrettighederne ej — af Frygt for eventuelt Smugleri — burde berøves Vestkystens Indbyggere. Smugleri var paa Grund af Naturforholdene

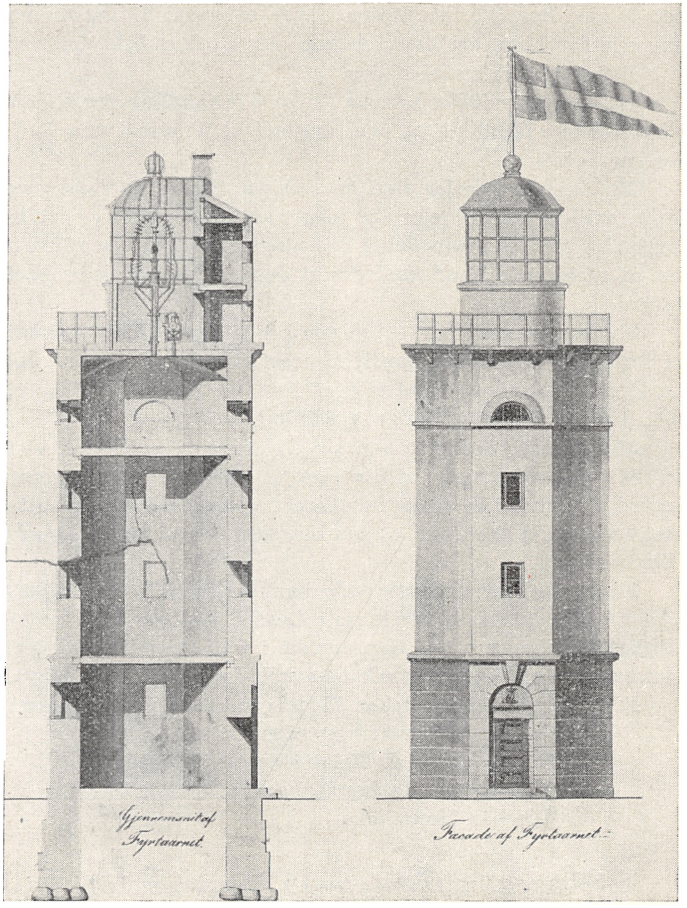

Hanstholm Fyr i 1840'erne.
(Udsnit af en Plantegning i Fyrdirektoratets Arkiv).

vanskeligt at iværksætte ved Vestkysten, og Handelen dér havde betydelig Værdi.

7.—10. August talte han varmt for, at Kvæg, der af Kongens Foged var udlagt for Amtstueskatter, burde forblive *i Skatterestantens Værge;* denne kunde daarligt undvære det i sin Bedrift, og Staten havde alligevel Tvangsmidler nok overfor ham, om han forsømte eller afhændede det.

Forslaget forkastedes dog.

13. August udtalte han under en Forhandling om *Rigets Finanser* sin Tillid til, at den økonomiske Tilstand paa Landet var bedret.

20. August foreslog han en skærpet Straf for *Tyveri af Faar,* hvilken Forbrydelse var meget almindelig i Thy og ofte forbundet med et modbydeligt Dyrplageri, idet Tyven rev Ulden af de levende Faar, saaledes at de stakkels Dyr led meget derved.

21. August kom han — ligesom i Samlingen 1836 — under en fornyet Forhandling om Stutteribesigtigelsen igen ind paa sin kære Tanke om Udsættelse af *Præmier for gode Hopper,* men ikke for Hingste, se ogsaa Samlingen 1842.

24. August modsatte han sig *Ophævelsen af Tallotteriet* ud fra den Betragtning, at Statskassens Indtægt fra Borgerne derved var en af de mest frivillige; ophævedes den, maatte Statskassen „indemneres" ɔ: faa Erstatning paa anden Maade (Skatter).

11. September understøttede han et Forslag om *Ansættelse af Distriktslæger* rundt om i Landet, da dette vilde sætte Grænse for Kvaksalvere. Han oplyste i den Anledning, at der, bortset fra Thisted, kun boede en enkelt Læge i Thy (i Ydby).

I Samlingen 1838 var han Medlem af følgende Komitéer:

1) Om Brandforsikringsvæsenet paa Landet,
2) Forebyggelse af Møllers Selvantændelse,
3) Forslag om Kobberrigsbanktegn, samt
4) Fyr paa Hanstholm.

Samlingen 14. Oktober—19. December 1840.

21. Oktober anbefalede han varmt et Forslag om Indrettelse af en *Navigationsskole (Styrmandseksamen) i Aalborg.*

27. Oktober støttede han et Forslag om, at *Bønderkarle*

ikke skulde tage fast Tjeneste efter det 25. Aar og udtalte, at den dagældende Lovgivning herom (Forordning 25. Marts 1791, hvorefter Bønderkarle skulde tage fast Tjeneste indtil det 28. Aar) faktisk ikke brugtes i Thy. Hele denne Lovgivning „kastede iøvrigt ligesom en Skygge paa Bondestanden, uagtet det var vanskeligt at sige, hvorved den havde forbrudt sin Ret til, lige med andre, at ernære sig, som den bedst vidste og kunde".

31. Oktober udtalte han af praktiske Grunde sin Betænkelighed ved *videre Undervisning af Landalmuen* efter Konfirmationen.

3. November var han en af de faa, der stemte for Byen *Reykjaviks Optagelse i de danske Købstæders Brandforsikring*, skønt han var klar over, at det næppe vilde være nogen Fordel for Brandforsikringen, da Husene paa Island opførtes af særdeles brændbare Materialer.

7. November foreslog han igen — ligesom i forrige Samling — en Komités Nedsættelse om *skadeligt Vands Afledning*.

17. November talte han meget varmt om forhøjet *Bjergeløn til Bjergerne paa Læsø*, da alle vidste, i hvilken Grad de paagældende satte deres Liv paa Spil for at redde Mennesker.

19. November fremførte han af Hensyn til Naturforholdene sin Betænkelighed ved et *Havneanlæg ved Hirtshals;* han anbefalede dog en nærmere Undersøgelse af Forholdet.

22. November indbragte han i en motiveret Tale et længere Andragende fra dem af *Limfjordens Beboere i Thy, der havde lidt Skade* ved den store Vandflod.

Der nedsattes en Komité herom.

23. November anbefalede han en *Lettelse for Limfjordens vestlige Købstæder* med Hensyn til Havnepenge, som Aalborg krævede af forbisejlende Skibe.

30. November og 4. December udtalte han, at Thisted Amt ikke burde lide under, at Amtet i Forvejen havde lavet gode *Veje*. Allerede for 34 Aar siden var dette Arbejde begyndt paa Amtmanden, den norskfødte Konferensraad *G. Faye's* Initiativ.

Komitèen foreslog da ogsaa, at Amtet fik en Lempelse i Vejafgiften.

9. December udtalte han, at han uden at lade sig dreje til højre eller venstre vilde stemme for, *at de 2 Stænderforsam-*

linger forenedes; derimod vidste han ikke bestemt, hvorvidt der i hans Distrikt var noget Ønske om, at Stænderne fik *Skattebevillingsret;* forsaavidt han kunde mærke, skulde han næsten betvivle det.

11.—16. December anbefalede han varmt, at Kvinderne, der dengang endnu kun arvede halvt mod Mændene, skulde faa samme lovmæssige *Arveret* som Mændene; det var ikke tilstrækkeligt, at det tillodes Arveladeren at stille Kvinderne lige med disse; derved vilde let opstaa Familietvist.

15. December anbefalede han det i Bondestanden stærkt nærede Ønske om *fri Brændevinsbrænding* mod, at der lagdes Skat paa Hartkornet.

16.—18. December udtalte han i stærke Ord under Forhandlingerne om Afhændelse af Bøndergods fra Sædegaarde, Stamhuse m. v. sin almindelige *Fordømmelse af Hoveriet;* han fremsatte Ønske om, at Regeringen vilde frigøre Bønderne paa Krongodserne, og om Oprettelse af en Laanekasse for Fæstere, hvorved disse lettere skulde kunne erhverve Fæstegodset til Selvejendom. Godsejerne maatte saa gerne beholde Hovedgaardsrettigheden.

I Samlingen 1840 var Borberg Medlem af følgende Komitéer:

1) Om Ændring i Danske Lov 4—5—1 (Skipperes Bodmeribreve),
2) Anordning om Landkommunalvæsenet,
3) Anordning om Dykkervæsenet, samt
4) Bjergelønnen paa Læsø.

Samlingen 12. Oktober—20. December 1842.

13. Oktober stemte han for Indgivelse af en *Takadresse til Kongen* (Christian VIII).

Samme Dag modsatte han sig vederlagsfri *Uddeling af Stændertidenden.* Han oplyste i denne Forbindelse, at i hans Egn forenede de Bønder, som ønskede at læse Tidenden, sig 3—4 om at holde den; de andre vilde næppe læse den.

20. Oktober. Skønt Borberg erklærede at være Husmandsstandens Talsmand, kunde han dog ikke anbefale Privilegier til *Høkerhandel paa Landet.*

21. Oktober. Under Forhandlingen om *Bykonsumtionsskat-*

tens Ophævelse erklærede han, at han i og for sig kunde ønske dette, men var betænkelig derved, da der derved paaførtes Hartkornet en Byrde.

25. Oktober udtalte han, at *Folket var roligt og vel tilfreds ved Statens nuværende Styre,* men at det var en almindelig Tale: at „Kongen var gammel", og at dette saa ofte udtalte Ord havde en Betydning og førte mere med sig.

Samme Dag holdt han igen en længere Tale for Stutteribesigtigelsens Vedbliven og Udsættelse af *Præmier for gode Avlsheste,* jfr. Samlingerne 1836—1838..

Samme Dag anbefalede han en Komité vedrørende nye Regler om *Sandflugtens Dæmpning.*

27. Oktober tog han Ordet for en Komité om *Forældres og Børns gensidige Forsørgelsespligt.* Under denne Forhandling udtalte han sin Misbilligelse af Sogneforstanderskabernes (Sogneraadenes) Forsøg paa at lokke fattige, der var ved at erhverve Forsørgelsesret i Kommunen, til at opgive deres Bopæl, for at vælte Forsørgelsesbyrden over paa andre Kommuner.

29. Oktober og 24. November anbefalede han Prøvelse af Regler om *Grusgravning til Vejanlæg,* der i og for sig var ønskelige; dog kæmpede han drabeligt for, at der ikke maatte tages Grus til offentlige Veje fra Grusgrave, der laa inde i dyrkede Marker.

5. November anbefalede han — med en Bemærkning om, at Bondestanden er Landets Bolværk — Forslaget om Nedsættelse af en Komité om *Ophævelse af Retten til Oprettelse af Len og Stamhuse,* dog uden paa nogen Maade at ville gaa Lensbesiddernes Rettigheder for nær. „Det kunde vist ikke billiges, at det ligefrem skulde ske ved Vold og Magt".

7. November fremsatte han et længere motiveret Andragende om *Forlængelse af Tiden for Fiskeriet i Limfjorden.*

28. November og 7. December modsatte han sig Regeringens Forslag om *Indrettelse af Stænder-Komitéer* — et Fællesudvalg fra de forskellige Stænderforsamlinger.

Han mente, at saadanne ikke vilde bevirke nogen større Enhed mellem de forskellige Statsdele end der allerede var („og det er desværre vel altfor lidet"); de vilde derimod blive til Skade for Stænderinstitutionen ved at sinke Sagernes Be-

handling stærkt og medføre flere Udgifter. Han udtalte ved denne Lejlighed sin Ængstelse for hver Gang der var Tale om øgede Udgifter. Han var desuden utilfreds med Forslaget om, at Bønderne i disse Komitéer kun skulde repræsenteres ved 2 Personer. Forholdet mellem Danmark og Hertugdømmerne var næppe saa daarligt; der var ikke i Hertugdømmerne nogen almindelig Modvilje mod Danmark udover i Embedsklassen.

9. December tog han Del i Forhandlingen om *Ladningsdokumenter* for søværts indkomne Varer. Han mente, at Forslaget vilde skade Skibsfart og Handel.

10. December udtalte han vel sin Sympati for nye og bedre *Straffeanstalter*, men hævdede, at det navnlig kom an paa at klassificere Fangerne saaledes, at de virkelige Forbrydere afsondredes fra Fanger, der socialt set ikke frembød nogen større Fare.

13.—15. December anbefalede han, at *Smør- og Kornhandelen paa Landet* frigaves, men derimod — af Hensyn til Tyverier — ikke Handelen med Hestehaar.

16. og 19. December udtalte han sig under Behandlingen om *Arvelovgivningen* om Forældres Ret til at hensidde i uskiftet Bo, samt paany stærkt for samme Arveret for Mænd og Kvinder, jfr. Samlingen 1840.

I Samlingen 1842 var han Medlem af følgende Komitéer:

1) Om Ladningsdokumenter for søværts indkomne Varer,
2) Reglement for Nymindegab og Ringkøbingfjords Lodserier, samt
3) Revision af Lovgivningen om Limfjordsfiskeriet.

Naar man betragter Borbergs foran omtalte Virksomhed i Stænderne, vil det ses, at han — efter nogen og forstaaelig Tilbageholdenhed i den første Samling — meget flittigt kaster sig ud i Drøftelsen af en Mængde Forhold baade af almindelig og mere stedlig Natur. Det kan paa Grundlag heraf saa nogenlunde opgøres, hvorledes hans politiske Standpunkt har

været til en Række af foreliggende Mærkesager og større Samfundsspørgsmaal.

Han synes — hvad vist ogsaa var Tilfældet med den største Del af Landbefolkningen — *ikke* at ønske nogen Regeringsforandring, d. v. s. at Enevælden skulde afløses af en egentlig fri Forfatning. Han udtaler Tillid til Regeringen og siger udtrykkeligt, at hans Vælgere næppe ønsker, at der tildeles Stænderne Skattebevillingsret. Paa den anden Side ser han, at der efter Kong Christian VIII's Død af Hensyn til Utrygheden overfor Kronprinsen (Frederik VII) sandsynligvis maa indtræde en forfatningspolitisk Ændring.

Han synes tilfreds med Stænderinstitutionen som den er, dog saaledes, at de 2 Stænderforsamlinger forenes. Tanken om en Stænderkomité afvises som en Omsvøbsordning, der vil forsinke Lovsagernes Gang og blot koste flere Udgifter.

I det hele er Borberg absolut „Sparepolitiker" — som saa mange Landbopolitikere. Han siger udtrykkeligt, at saa snart der foreslaas nye Udgifter, opstaar der en Frygt hos ham, og det ses tydeligt ved alle de Reformer, han foreslaar, at han søger at skaffe en Udvej, hvorved disse enten intet kommer til at koste det offentlige eller i hvert Fald saa lidt som muligt.

Han er saaledes mod Lønforhøjelserne til Sognefogderne, hvem han iøvrigt ikke tillægger nogen Værdi som Politi; de Politiassistenter, han foreslaar paa Landet, skal være folkevalgte uden Løn og lokkes af Uniformen og eventuel „Tantième" ved Paagribelse af Forbrydere. Han er derfor ogsaa Tilhænger af at beholde en Indretning som Tallotteriet,

fordi Folk her frivilligt spytter i Bøssen, og dettes Ophævelse vil medføre Dækningsskatter for den bortfaldende Indtægt til Statskassen.

I det hele varetager han, som naturligt er, stærkt Landbostandens Interesser, og det er paa dette Punkt, at han med størst Energi træder frem.

I hans Taler om Fæstebøndernes Stilling, Hoveriets Ophævelse og Forbud mod Len og Stamhuse mærkes en stærk og velgørende Understrøm af Varme.

Tanken om at frigøre Fæstebønderne saavel fra Fæste som Hoveri, der endnu paa dette Tidspunkt var ret udbredt, har hans store Kærlighed. Samtidig søger han paa alle Maader at værne Bøndernes økonomiske Interesser, navnlig ved at hindre højere Skatter paa Landbruget. Han gør nok Indtryk af her at være en noget eensidig Landborepræsentant, men har paa den anden Side været gennemtrængt af Overbevisningen om, at Bønderne ikke kunde taale flere offentlige Byrder.

Naar han saa varmt tager Ordet for at faa Brændevinsbrændingen paa Landet frigjort, er dette et Synspunkt, der næppe vil tækkes vor Tids Samfundsbetragtninger; men dengang saa man jo sundheds- og ernæringsmæssigt anderledes paa Brændevin end nu, og for Borberg har det sikkert nærmest været et rent økonomisk Spørgsmaal.

Der er noget tiltalende i at se, at en Søn af en af de i Litteraturen og den almindelige Mening saa forkættrede Ridefogder saa varmt taler Smaabøndernes Sag; personlig havde han som Ejer af en stor Proprietærgaard jo ingen Interesse i disse Forholds Ændring. Ogsaa paa andre Punkter viser han en smuk

Følelse for de forurettede. Der er megen Varme i hans grundige, gentagne Indlæg for at stille Kvinderne ligesaa gunstigt som Mændene med Hensyn til Arv[1]).

Et andet Omraade, hvor han jævnlig tager Ordet, er Forhandlingerne om Søvæsenet; han er altid paa Pletten her og udtaler sig med tydelig personlig Erfaring og Sagkundskab. Man kender igen den gamle Sømand fra Kapertiden. Han benyttedes da ogsaa meget af Stænderne i Komitéer, der vedrørte saadanne Forhold, og havde den Triumf, at det var paa hans Initiativ, at Hanstholm store Fyr blev oprettet 1843.

Dette staar altsaa som et varigt Minde om hans Virksomhed i Stænderforsamlingen.

Med Hensyn til Drøftelsen af tekniske Landbrugsforhold, er han derimod — som før omtalt — forbavsende tavs, bortset fra hans tidligere nævnte store Interesse for Hesteavlen.

Saa vidt om hans almindelige Synspunkter; men han var jo ogsaa Deputeret for en Valgkreds, og dens og Landsdelens Interesser varetog han med Styrke. Allerede i første Samling fik han gennemført en Indstilling til en Forordning om Sandflugtsvæsenet, der virkelig gennemførtes. Han arbejdede ivrigt for Forbedring af Sejladsforholdene ved Aggertangen, for Fyret paa Hanstholm, for Thisted og Nykøbings økonomiske Tarv, for Erstatning til de vandlidte Beboere ved Limfjordens Bredder, for Forlængelse af Fiskeritiden i Limfjorden, for Lempelse af Vejafgiften for Thisted Amt. Adskilligt af dette gennemførtes ogsaa.

Paa den anden Side er han ikke ræd for at mod-

[1]) Der fortælles ogsaa det betegnende lille Træk om ham, at han, naar han var paa Bal, havde ondt af „Bænkevarmerne", og derfor bød dem flittigt op.

sætte sig en af Befolkningen ønsket Ændring af Færgefarten ved Ottesund, da han — sikkert med Rette — mente, at Naturforholdene ikke vilde tillade den.

Der gaar i det hele taget igennem hans Taler en behagelig saglig Tone, og man mærker tydeligt det retskafne Træk, at han nødig vil skade nogen, selvom han derved kommer til at lægge Vanskeligheder i Vejen for de Samfundsreformer, han egentlig ønsker.

Selv om der findes visse Ubehjælpsomheder i hans Taler, har man Indtrykket af, at han talte gerne og flydende — „ugenert" som der staar i den nedenfor nævnte „Stændervise" —; i hvert Tilfælde tog han langt tiere Ordet end de andre Repræsentanter for Thy[1]), og blev ret meget benyttet i Komitéerne (Udvalgsarbejdet).

Den af de kendte Deputerede, Stiftsprovst *P. T. Hald* og Herredsfoged, Justitsraad *J. P. With* digtede, noget ondskabsfulde „Stændervise" er naturligvis heller ikke blid over for ham. Den giver ham følgende Skudsmaal:

„Lars Borberg taler ugenert
om Faar og Fyr og Fære (Færge),
skønt det er ikke meget værd.
Gud bedre; ak desvæ're".

Der er imidlertid næppe nogen Anledning til at tage denne Dom synderlig alvorlig. Næsten alle de Deputerede faar et særdeles grovkornet Skudsmaal.

---

[1]) I Thisted Amtsavis Nr. 15 for 5. Februar 1842 roser en anonym Indsender med Mærket „B" ham da ogsaa for hans Taler om Lettelser for Thisted Amt i *Vejafgifterne* og tilføjer spydigt, at den anden Deputerede (Ravn) „forblev tavs ved denne som ved andre Leiligheder".

Da den ny landkommunale Ordning, hvorved Amtsraad og Sogneraad oprettedes i Medfør af kgl. Anordning af 13. August 1841, traadte i Kraft 1842, valgtes Borberg i de mindre Landejendomsbesidderes Klasse til Medlem af Thisted Amtsraad[1]) og sad i Raadet indtil 1851. Jernbane fandtes jo ikke dengang i Thy, saa han red de 4½ Mil ind til Amtsraadsmøderne i Thisted og tilbage.

I 1842 var han desuden blevet Medlem af Boddum-Ydby Sogneraad.

Endnu engang maatte han paa sine ældre Dage gaa i Felten — troede han da. Det var under „Slavekrigen" 1848, da det vilde Rygte i Slutningen af Marts gik over alt Jylland, at „Slaverne" (de til Fæstningsarbejde dømte grove Forbrydere) i Rendsborg var brudt ud og hærgende for nordpaa[2]). Da tog den 57-aarige Mand Bøssen paa Nakken og drog sammen med sine Naboer ned til Oddesund for at hindre Udaadsmændenes Overgang til Thy. Det viste sig jo imidlertid, at det hele var blind Allarm.

---

[1]) Thisted Amts første Amtsraad valgtes 13. Maj 1842. Medlemmerne var følgende i de 2 Valgklasser:

A. FOR SÆDEGAARDSEJERE:
1) Kammerraad *Stadel,* Ullerup og Sø.
2) Proprietær *Schou,* Kølbygaard.
Suppleant: Proprietær *Riis,* Blidstrup.

B. FOR DE MINDRE LANDEJENDOMSBESIDDERE:
3) Proprietær *Valeur,* Abildgaard.
4) Stænderdeputeret *Borberg* i Dover.
5) Forligskommissær *Lychegaard,* Hurupgaard.
6) Proprietær *Neergaard,* Momtoft.
Suppleant: Pastor *Balslev,* Vejerslev.

[2]) Borbergs yngste Søn, Laurits, den senere Herredsfoged, var dengang en 10 Aars Dreng. Han var just klavret op paa Dover Østergaards høje Ladetag for at gøre Storkereden i Stand til de længselsfuldt ventede Storke. Da kom en Proprietær *Skibsted* forbi, ridende i Firspring og brølende af fuld Hals: „Rendsborg-Slaverne er brudt ud! Holstebro brænder". Af Rædsel faldt Drengen ned af Taget — uden dog at komme til Skade. Han blev straks sendt som Stafet over til Boddum med Jobsposten!

I 1850'erne blev Borberg blind, formodentlig paa Grund af en Stærlidelse og maatte saaledes opgive al offentlig Virksomhed. Han levede da i Stilhed paa sin Gaard, Dover Østergaard, hvis Drift han overlod til sine hjemmeværende voksne Børn. Det var selvfølgelig en sørgelig Tilværelse for den gamle blinde Mand, selvom hans Børn søgte at gøre det saa godt for ham som muligt ved Højtlæsning og Samtale. Gaa ud alene kunde han ikke paa anden Maade end, at der i Haven var udspændt en Snor, som han kunde følge for dog at røre sig noget paa egen Haand.

83 Aar gammel døde han 14. Marts 1875 paa sin Gaard uden egentlig forudgaaende Sygdom. Oldingen sad i sin Stol, og en af hans Døtre skulde netop til at anrette Maden for ham, da hun hørte et Suk — og Livet var udslukt. Han blev begravet paa Ydby Kirkegaard sammen med sin Familie; paa hans Grav har hans Efterkommere rejst en Mindesten.

Borberg var en slank, middelhøj Mand. Han synes at have været af en alvorlig Natur. Der herskede da ogsaa — efter Datidens Skik — en streng Tugt i Huset, og Børnene maatte f. Eks. sige „De" til deres Forældre.

Det har forekommet Forfatteren, at der har været Grund til nu ved 100-Aarsmindet for de nørrejydske Stænders Oprettelse at drage frem Erindringen om en Mand, der modigt meldte sig, da Landet var i Fare, og heller ikke holdt sig tilbage, da det vaagnende offentlige Liv kaldte paa ham til Arbejde i Stænderforsamling, Amtsraad og Sogneraad — en Mand, der paa

en sympatisk Maade virkede for de smaa i Samfundet og samtidig efter bedste Evne søgte at gavne den Landsdel, hvis Tarv han skulde varetage paa Tinge.

Trykte Kilder:

L. P. Borberg: Stamtavle over Slægten Borberg (1915) med Tillæg (1918). (Heri ogsaa Oplysninger om Slægten Neergaard). Dansk Biografisk Lexikon (1933). *Hans Jensen:* De danske Stænderforsamlinger 1830—48. *Kjeld Jensen:* Nørrejyllands Stændervalg og Stænderdeputerede (Aarbøger for jydsk Topografi og Historie V. Række, 1. Bind, Side 475 f. f. (navnlig Side 515—16)). *C. Klitgaard:* „Stændervisen" (Aarbøgernes III Række, 5. Bind, Side 151). *J. P. Trap:* Danmark I. Udgave 1859.

Viborg Stændertidende 1836—42. Thisted Amtsavis og Avertissementstidende eller Den nordcimbriske Tilskuer 1831—49. Thisted Amtstidende 1850—59.

Utrykte Kilder:

Søruller for Randers Amts 104. Lægd (Vindblæs Sogn) 1807—22. Viborg Stænders Forhandlingsprotokol 1836—38. Slægtspapirer og Dokumenter. Slægtstraditioner (væsentligst igennem Børnene, Herredsfoged *Laurits Borberg* (1837—1909) og Fru *Nielsine Christine Andersen,* født *Borberg* (1835—1922).

Præsterne i Vestervig og Agger efter Reformationen.

Ved Pastor HENR. LAURSEN, Vestervig.

FØR REFORMATIONEN havde Vestervig og Agger ikke som Sognene i Almindelighed Sognepræster med Præstegaarde; men præsteviede Kanniker i Klosteret besørgede som Kapellaner Tjenesten ved de to Sognekirker. Reformationen gjorde ikke straks nogen Forandring heri, de to Klosterkapellaner blev i deres Tjeneste, og siden vedblev Præsterne indtil 1555 at have Bolig og Ophold i Klosteret.

De to Sogne var selvstændige Pastorater, hvert med sin egen Præst, indtil Agger Sogn o. 1571 blev lagt som Anneks til Vestervig.

I. Præsterne i Agger indtil o. 1571.

1. **Clemens indtil 1550.**
2. **Anders Christensen 1550. 1552.**
3. **Bertel Pedersen indtil 1557.**
4. **Michel Nielsen 1568. 1571.**

Bertel Pedersen giver i en Indberetning 1555 til Kende, at han er Eriks Ruds Kapellan til Agger Sogn, og har han ingen Præstegaard, og har der aldrig været nogen Præstegaard, thi Provsten i Vestervig har altid holdt Kapellan dertil, og den Ka-

pellan har altid haft sin Værelse (Bolig) og Underholdning i Vestervig Kloster til for en stakket Tid siden, og er samme Sogn plat fordærvet af Sand; men dog har Erik Rud givet ham den tredie Part af en Bondegaard i fornævnte Sogn, og kan han saa 1 Pund (= 2 Tønder) Bygsæd; Enghø 6 Læs. End giver Erik Rud ham aarlig af to Gaarde til sin Underholdning 4 Ørter (= $2^2/_3$ Td.) Byg. Korntienden af 21 Gaarde og 22 Bol er 7½ Td. Byg, Kvægtiende 5 Lam og ½ Mark. Offerpenge 4½ Mark. End faar han af hver Mand i fornævnte Sogn aarlig 16 Hvid (42 Øre) og et halvt Ol Sild. Han klager over, at han ikke har enten Præstegaard eller saa meget Rente, at han kan have sit Ophold deraf. — Klemmebrevet for Vendelbo Stift 1555 bestemte, at Hr. Bertel skal have sin Præstegaard fra Vestervig Kloster og nyde al Præsterenten af Agger Sogn.

Kun en stakket Tid nød Hr. Bartell sin Præstegaard og Præsterente, han laa i Strid med sine Sognefolk, og det endte med, at de 1557 fordrev ham fra Agger. At de har haft skellig Grund dertil, kan skønnes af en Dom, der overgik ham paa Kongens Retterting i Aalborg den 2. September 1558. Dommen, der ogsaa tyder paa, at han ikke har været helt tilregnelig lyder saaledes:

„Var skikket for os paa vort Retterting Hr. Bertel Pedersen, som haver været Sognepræst til Wester Ager Sogn udi Thy, og klagede over os elskelige ærlige og velbyrdige Knud Gyldenstjerne, vor Mand, Tjener og Embedsmand paa vort Slot Ørum, for at han skulde have taget hans Sogn fra ham og udvist sine Bønder og Tjenere til hans Gaard og der ladet dem hugge, slaa og lemlæste ham, som han mente med Urette, saa

at han derover er skilt fra Sogn, Gaard, Hus, Hjem, Gods og Bjerring og nødes saa godt som at tigge med Hustru og Børn, og mente, at Knud Gyldenstjerne derfor var pligtig at stande ham til Rette.

Dertil svarede Knud Gyldenstjerne, at han aldrig skilte ham ved sit Sogn, ikke heller ved sin Præstegaard, og aldrig han lod sine Tjenere nogentid enten hugge, slaa eller uførme (mishandle) ham udi nogen Maade, og at Hr. Bertel det aldrig skulde bevise enten med Brev, Segl eller nogen levendes Røst, og berettede Knud Gyldenstjerne, at Hr. Bertel, lang Tid førend han nogentid fik Westervig Kloster af os i Forlening, da forligtes fornævnte Hr. Bertel ilde med sit Sognefolk, og havde forpligtet sig med sit Brev og Segl at rømme af Sognet fra dem, desligeste havde og Mester Laurits Nielsen fordum Superintendent her ud i Aalborg Stift[1]) forbuden ham sit Præsteembede for Bordage (Slagsmaal), Klammer og Trætte, han var udi, førend Knud Gyldenstjerne nogentid fik Westervig Kloster af os udi Forlening, og den Skade og Lemlæstelse, Hr. Bertel haver, gjorde en Bonde ham, hvilken Hr. Bertel selv førte sig i Trætte med, og løb efter Bonden og kastede til ham, førend Bonden gjorde ham den Skade, han fik med den samme Økse, han kastede efter Bonden med, hvilket var Knud Gyldenstjerne aldeles uvitterligt og fremmed til, der det skete.

Og derpaa først udi Rette lagde Knud Gyldenstjerne tvende Sendebreve, som Mester Laurits Niel-

1) Laurits Nielsen Riber, tidligere Sognepræst i Ribe (Aarb. 1935 S. 18), var Biskop 1554—57. Han var den første Vendelbo-Biskop, der havde Sæde i Aalborg.

sen fordum Superintendent her udi Vendelbo Stift under Datum mdlvii havde tilskrevet Hr. Rasmus Olufsen Herredsprovst i Hassingherred[2]), iblandt andre Artikler lydendes, at Rygte og Tidende gik udi Aalborg, at fornævnte Hr. Bertel og en anden Præst udi Thy udi Westervig Borgestue, som den var fuld med Hovmænd og Bønder, havde udi deres Drukkenskab og Fuldskab givet dem udi en unyttig Disputats og siden kommen sammen udi en slem Haardræt og Slæt (Haandmænge og Slagsmaal) med hverandre, hvorfor Mester Laurits paa sit Embeds Vegne befalede fornævnte Herredsprovst at stævne den Sag for sig udi Herredspræsternes Nærværelse, og dersom saa fandtes udi Sandhed, som Rygte gik af, at Provsten da skulde formene dem begge deres Embede, at de ingen Kirketjeneste skulde gøre, før den Sag kom ind for Stiftens Regentere og ham etc. Item et beseglet Brev, fire Sognepræster udi Thy havde udgivet Anno mdlvii, lydendes at fornævnte Hr. Bertel i Aar i deres Konventsforsamling havde givet mange unyttige Ord fra sig, først over Borde i Menigheden (Forsamlingen), siden udi Gaarden, udi saa Maade at fornævnte Hr. Rasmus havde drevet ham af sin Kirke, røvede ham sin Prædikestol fra, og at han havde falskelig skrevet om ham til Aalborg, med andet saadant mere, samme Brev ydermere indeholder og udviser.

Dernæst i Rette lagde Knud Gyldenstjerne et Stokkenævn af Westervig Birketing, XXIIII Mænd udgivet havde, lydendes at Hr. Bertel Pedersen, som var Sognepræst til Agers Kirke, en stakket Tid forleden havde bepligtet sig fra Ager Sogn med Brev

2) Agger hørte dengang under Hassing Herred.

og Segl, før den gode Mand Knud Gyldenstjerne nogentid fik Westervig udi Befaling, og ikke fornævnte Knud Gyldenstjerne havde Skyld derudi eller Aarsag dertil udi nogen Maade, at Hr. Bertel blev afskilt med Ager Sogn, og var Hr. Bertel til Vedermaalsting til samme Vidne (Vidnesbyrd) etc., og mente Knud Gyldenstjerne, at fornævnte Hr. Bertel gjorde ham aabenbarlig Uret udi det, at han saa urettelig klagede paa ham for de Sager, han aldrig havde forskyldt af ham og Hr. Bertel aldrig kunde ham overbevise, med flere Ord og Tale dem derom imellem vare.

Da efter Tiltale, Gensvar, Brev, Bevisning, som her for os i Rette lagdes, og Sagens Lejlighed, blev der saa paasagt for Rette, at fornævnte Knud Gyldenstjerne ingen Uret haver gjort fornævnte Hr. Bertel udi de fornævnte Sager, han klagede, og Knud Gyldenstjerne for al ydermere Tiltale af fornævnte Hr. Bertel kvit at være. Datum Aalborg den Fredag næst efter sancti Ægidii Dag 1558, nærværendes Erik Krabbe, Jørgen Lykke, Holger Rosenkrands, Iver Krabbe og Peder Bille, vore tro Mænd og Raad."

Bertel Pedersen forsvinder derefter fra vor Synskreds, hans senere Skæbne kendes ikke. Et lille Glimt faar vi dog maaske endnu at se. I Kancelliets jydske Registre findes indført, at Kongen under 15. September 1578 har bevilget, at Hr. Bertel Pedersen, fordum Sognepræst til Øsleff Sogn, maa i dette og følgende Aar kvit og fri oppebære Kongetienden af Øsleff Sogn. Øsleff er Ørslevkloster Sogn i Fjends Herred. Nu kendes der imidlertid ingen Præst der af det Navn. Det første „Øsleff" maa da være en Fejlskrift foranlediget ved det sidste. Det ligger da nær

at antage, at der skulde have staaet: „Bertel Pedersen, fordum Sognepræst til Agger Sogn". Men noget sikkert kan ikke siges.

Michel Nielsen omtales som Præst i Agger 1568 og 1571. Sidstnævnte Aar indberetter han, at han har eet Sogn og en Præstegaard. Han kan saa til sin Gaard 3 Tdr. Byg; Enghø 10 Læs. Han klager over, at hans Præstegaard og meget af Gaardsjorden er øde af Sand, som kan bevises ved Synsbrev. Korntienden er 9 Tdr. Byg, Kvægtiende 6 Lam og 4 Skilling. Offer 4½ Mark.

Man kan forstaa, at Sognet ikke længere selv kunde underholde en Præst.

II. Præsterne i Vestervig og fra o. 1571 Agger.

1. Lars Christensen indtil 1552.

2. Peder 1552—57.

Præsternes økonomiske Kaar efter Reformationen var grumme ringe, Kaldenes Indtægter var i Regelen ikke tilstrækkelige til en Families anstændige Underhold. Da Kongen idelig besværedes af Klager fra trængende Præster, lod han for een Gang for alle at tilvejebringe en saadan Skik og Ordning, at hver Sognepræst kunde faa sin tilbørlige Underholdning, i 1554 og 55 Superintendenterne og Stiftslensmændene i Forbindelse med Herredsprovsterne grundig undersøge og forfare, hvilke Sognepræster der i saa Maade havde Brøst paa deres Underholdning, og overveje, hvad der skulde tillægges dem, saa at Præsterne i Fremtiden altid kunde have deres tilbørlige Rente. Efter at Sagen var bleven behandlet paa et Bispemøde og forelagt Rigsraadet,

udsendte Kongen saa den 9. Maj 1555 de saakaldte „Klemmebreve", som lovfæstede Ordningen. Klemmebreve kaldtes de, fordi de var beseglede med det store kongelige Sigil, „Rigens Klemme". Klemmebrevet for Vendelbo Stift bestemte for Vestervig: „Vestervig Sogn skal have en Sognepræst og ham udlægges en Præstegaard og nyde al Præsterenten". Kongens Lensmand i Vestervig, Erik Rud, udlagde saa Hr. Peder Gaarden *Tinggaard,* som endnu er Sognets Præstegaard.

Kongens Forventning, at alle Mangler nu i en overskuelig Fremtid var afhjulpne, gik ikke i Opfyldelse. En af Grundene dertil var, at Lensmænd og Godsejere, som havde Patronatsret, tit misbrugte Kollats- og Kaldsretten til at berøve Præsterne lovlige Indtægter eller paalægge dem ulovlige Tynger. Allerede Hr. Peders Eftermand maatte gøre Erfaring deraf.

3. Christen Kjeldsen 1557—58.

Han blev ansat som Præst i Vestervig paa følgende Vilkaar: „Christiern Kieldssen, Sognepræst udi Westervigh Sogn, gør vitterligt for alle med dette mit aabne Brev og egen Haandskrift, at jeg haver nu gjort en Forening med ærlig og velbyrdig Mand Hr. Knud Gyldenstjerne, kongl. Maj.s Lensmand udi Westervigh, min kære Husbond, om min Underholding og Løn for den Kirketjeneste, som jeg haver gjort fra Paaske nu sidst og fremdeles skal gøre til Paaske førstkommendes udi saa Maade, at Hr. Knud Gyldenstjerne haver undt mig Tinggaard, som jeg nu udi bor, til en Præstegaard med Ager og Eng, som ligger til fornævnte Gaard, og dertil haver han

undt mig de fire Agre nordest i Sventoft og alt det Havreland liggendes østen Hanbjerre og Østergaards Toft saa vidt og bredt, som Hr. Peder havde, og fri Ildingsbiering i Heden; men de to Agre, som ligger i Trankiers Mark, og tre Agre, som ligger i Narbo Mark og en i Kiargaards Mark, haver han ikke undt mig, men alt det andet Jord haver han undt mig, og dertil haver han fornøjet mig med tre Læster Korn baade dette Aar og saa længe jeg tjener ham, og den tredie Part af al Kvægtiende og alt Ofret efter min Tykke og Minde (ɔ: til min fulde Tilfredshed), saa jeg takker ham for Ære og godt og vil bevise ham min tilbørlige Tjeneste. Til ydermere Vindesbyrd ydmygelig tilbeder (anmoder) jeg ærlig og velbyrdige Frue, Fru Susanne Lychesdatter til Nebel at besegle for mig, og Niels Massen i Tobøl, Niels Anderssen i Kiargaard og Jens Perssen i Willerup, dj jeg haver ikke Indsegl. Datum Westervigh anno dnj 1557."

Denne Kontrakt var i aabenbar Modstrid med Kirkeordinansen, som bød, at Præsterne skulde have fast Ansættelse, og forbød at holde Lejepræster eller Aarspræster. Mod Ordinans og Klemmebrev havde Knud Gyldenstjerne ogsaa tilegnet sig to Læster Korn af Præstetienden, idet han af fem Læster kun lod ham faa de tre (1 Læst = 24 Tønder). Senere forsøgte han endog at berøve ham den hele Tiende. Christen Kjeldsen klagede da, Sagen kom for Kongen og hans Raad, og det samme Retterting i Aalborg den 2. September 1558, som frikendte Knud Gyldenstjerne for Bertel Pedersens Anklager, dømte ham for at have forholdt Christen Kjeldsen hans Præstetiende. Dommen lyder saaledes:

„Var skikket for os paa vort Retterting Hr. Chresten Kieldssen udi Tinggaard, Sognepræst til Vestervig Sogn, og sig beklagede, hvorledes os elskelige Knud Gyldenstjerne, vor Embedsmand udi Vestervig Kloster, forholder ham sin rette Tiende af Vestervig Sogn, som han tjener og arbejder for, og mente, at Knud Gyldenstjerne derudi gjorde ham Uret, og berettede fornævnte Hr. Chresten Kieldssen, at Vestervig Sognemænd af gammel Tid pleje at give deres Tiende udi Skæppetal tilhobe, af hele Sognet 15 Læster Korn, 5 Læster til Kirken, 5 Læster til Kongens Part og 5 Læster til Præsten; og de 5 Læster, Præsten skulde have, forholder Knud Gyldenstjerne ham, som han mente med Urette.

Dertil svarede Knud Gyldenstjerne, at fornævnte Hr. Chresten haver en god Præstegaard og dertil med en god Rente, saa han kan vel holde sig deraf, og haver det ubehindret, og mente, at han dermed vel maatte lade sig nøje. Videre berettede og Knud Gyldenstjerne, at de 15 Læster Korn, Hr. Chresten paataler og vilde have den tredie Part af for Tiende, det skulde ikke være ingen (ɔ: nogen) Tiende, men en Skænk og Gave til Vestervig Kloster, givet af en Kongedatter til Stedsens Bygninger, og mente Knud Gyldenstjerne derfor, at Hr. Chresten Kieldssen intet burde af den Gave at have, men mente, det altid burde at følge Vestervig Kloster tilhobe, med flere Ord og Tale, dem derom imellem vare.

Da efter Tiltale, Gensvar og Sagens Lejlighed blev det saa sagt, at alle Vestervig Klosters Sognemænd skulle herefter aarlig tiende hver tiende Kærv udi Kærven ligesom de tiende udi andre Sogne her udi Riget, og den samme Tiende skal byttes udi tre

Dele, een Part til os og Kronen, een Part til Kirken og den tredie Part til Præsten, og Præsten tredie Part af samme Tiende at have, nyde, bruge og beholde udi Kærven efter denne Dag efter vor Recesses og Ordinanses Lydelse."

En Søn af Christen Kjeldsen, *Hans Christensen Westervig,* var Sognepræst i Hassing-Villerslev og Provst.

4. Niels Sael 1558—69.

Til Trods for Rettertingsdommen søgte Knud Gyldenstjerne ogsaa at forholde Niels Sael hans Tiende. Da Kong Frederik i September 1560 var i Aalborg, henvendte Hr. Niels sig til ham med Klage over, at Lensmanden forbød Sognemændene i Vestervig Sogn at tiende til ham, skønt han var kaldet til Sognepræst af Sognemændene, var eksamineret af Superintendenten og havde Lensmandens Kollats derpaa efter Ordinansens Lydelse, og Sognet med al sin Rente og Rettighed af Christian III var tildømt hans Formand. Kongen befalede da Knud Gyldenstjerne at rette sig selv deri og ingen Hinder gøre Hr. Niels paa den Tiende, Rente og Rettighed, han efter hin Dom burde have.

Niels Sael gav imidlertid selv alvorlig Grund til Klage baade ved sit Liv og sin Embedsførelse. Den 3. Februar 1563 var han stævnet for en gejstlig Ret i Aalborg og undgik kun Straf ved at afgive en højtidelig Forpligt til at føre et bedre Levned i Fremtiden: „Jeg Niels Sael, Sognepræst i Vestervig, kendes og gør vitterligt for alle med dette mit aabne Brev og egen Haandskrift, at, som hæderlig og højlærde Mand Mester Jørgen Mortensen, Superinten-

dent udi Vendelbo Stift, havde nu Onsdagen næst efter purificationis Mariæ[1]) stævnet mig udi Rette for ærlige og velbyrdige Mand Otte Brade, kongl. Maj.s Lensmand, Mester Kjeld Juel, Superintendent i Viborg Stift, og alle Herredsprovster i Vendelbo Stift, og gav mig mange grove Sager, som jeg fandtes skyldig udi og ej kunde afværge, baade udi Embede og Levned, mod Guds Ord og kongl. Maj.s Ordinans, for hvilken min Brøst og Forseelse gik Dom, at jeg ikke havde ret handlet, men burde straffes af Øvrigheden: Da, efterdi fornævnte Mester Jørgen, min Superintendent, gjorde for Guds, Fruer og Jomfruers saa og Dannemænds og Præstemænds Bøns Skyld sin Naade, mig ikke at ville videre forfølge sin Ret, men gav mig denne min Brøde og grove Forseelse til og være min gunstige Superintendent, da lover jeg nu (under mit Embedes Fortabelse og Vendelbo Stift at vige) herefter at skulle findes ham lydig i alle tilbørlige Sager efter Guds Ord og kongl. Maj.s Ordinans og Brev og aldrig mere (med Guds Naades Hjælp) saa groveligen sætte mig op mod hannem eller noget at handle imod kongl. Maj.s Ordinans, som kan give Forargelse af sig til Ulydighed, Oprør og andet, hvad nævnes kan; og dersom mig saadant nogen Tid herefter kunde skelligen overbevises, vil jeg selv forpligte mig under al den Straf, min Lensmand og andre Dannemænd synes godt og kristeligt at være. Til Vidnesbyrd, at saa ubrødeligen holdes skal, trykker jeg mit Signet neden dette mit aabne Brev og egen Haandskrift. Datum Alborg, Torsdag næst efter purificationis Mariæ Aar 1563."

---

[1]) Marie Renselsesfest (Kyndelmisse, 2. Februar).

Nogle Aar synes han at have holdt sig rolig, men saa gik Naturen igen over Optugtelsen. Han klagede ynkeligt til Kongen over sit Præstekalds Ringhed og foregav, at han ingen Præstegaard havde, skønt der i Brevet om Præsternes Underholdning i Vendelbo Stift (Klemmebrevet) var fastsat, at der skulde udlægges Præsten i Vestervig en Kronens Gaard, og det lykkedes ham derved at faa udvirket en kongelig Befaling af 11. November 1567 til Fru Jutte Podebusk, Knud Gyldenstjernes Enke, at hun skulde udlægge ham en under Vestervig Kloster hørende Gaard til Præstegaard. Fru Jutte udlagde ham saa Gaarden *Adbøl*. De to Bønder, som boede i denne Gaard, Laurits Nielsen og Jens Pedersen, var naturligvis ilde tilfreds med at blive udvist, og de berettede til Kongen, at Hr. Niels allerede i Forvejen havde en Præstegaard, som Erik Rud og 24 af de mest agtede Sognemænd havde udlagt den daværende Præst, der ogsaa havde været tilfreds dermed, og at Hr. Niels aarlig havde 5 Læster Korn i Tiende foruden Kvægtiende, Offer og Avlen til Præstegaarden. Kongen tilskrev derefter den 25. Juni 1568 Fru Jutte, at hvis Bøndernes Beretning viste sig at være sand, skulde hun lade dem beholde deres Gaard. Uden Hensyn hertil mødte Niels Sael hos Kongen og tilkendegav, at Fru Jutte nu efter Kongens Befaling havde udlagt ham en Gaard ved Navn Adbøl, og Kongen stadfæstede ved aabent Brev af 7. September, at denne Gaard fremtidig skulde være Præstegaard for Vestervig Sogn. Niels Sael havde saaledes naaet sit Maal, men Glæden blev kun kort. To Dage senere, den 9. September, maatte han mødes med de to Bønder for Kongens Retterting paa Københavns Slot, og

her blev hans Træskhed afsløret. Dommen lød paa, at han skulde nøjes med Tinggaard som sin rette Præstegaard, og de to Bønder beholdt deres Gaard.

Om det var denne mislige Affære, der fik Bægeret til at flyde over, eller om der skulde endnu en Draabe til, vides ikke; nok er det, samme Aar eller Aaret efter blev Niels Sael for sine mangfoldige Excesser afsat fra sit Embede.

5. Kjeld Lauritsen 1569—79.

Han havde hidtil været Sognepræst i Brovst-Svenstrup.

Niels Sael havde voldt saa mange Bryderier, at Fru Jutte har villet sikre sig mod en Gentagelse, hun lod nemlig Hr. Kjeld give saadan Forpligt fra sig, at om han kunde blive Sjælesørger i Vestervig Sogn, da vilde han ej begære videre Tiende af Klosteret og Sognet end de fem Læster Korn, som Sognemændene havde forpligtet sig til, ikke heller skulde han begære anden Præstegaard end Tinggaard, som Hr. Niels nu sidst iboede, ikke heller paaføre Fru Jutte eller hendes Børn nogen Trætte, men være dem hørig og lydig som sin rette Øvrighed, alt under Kaldets Forbrydelse.

I Maj 1571 udgik der Kongebreve til Stiftslensmændene og Biskopperne, at de skulde med al Flid grangivelig forfare og siden klarlig indberette, hvad der var forrykket og frakommet Præsterne af det, der rettelig tilkom dem, og sammeledes, hvad Mangel og Brøst der fandtes paa Præsternes Underholdning, saa vilde Kongen tiltænke Midler til at raade Bod derpaa. Det maa være denne ny Regulering, der har medført, at Agger Sogn, som nu var

saa forringet, at det ikke kunde underholde en Præst, blev lagt sammen med Vestervig, hvilket altsaa er sket 1571 eller kort efter. Hvis Michel Nielsen i Agger endnu har været i Live, har Annekteringen dog først kunnet træde i Kraft ved hans Afgang.

I Christian III's Universitetsfundats 1539 fandtes den mærkelige Bestemmelse, at naar en Præst eller Vicarius døde, skulde der af hans Bo til Universitetet indbetales 1 Daler som „Sjælegave". Denne Bestemmelse blev langtfra altid overholdt, da mange Præster var fattige og deres Enker prisgivne Nød og Trang, hvis de ikke blev „konserverede" ved at blive gift med Eftermanden i Embedet. Af Universitetsregnskaberne ses det dog, at der er indbetalt Sjælegave for „Hr. Kjeld i Vestervig".

6. Hans 1579—88.

Ham véd jeg intet om, end ikke hans Efternavn kendes.

7. Knud Bertelsen 1588—1601, død o. 1607.

Den 31. Maj 1595 fik Biskop Jacob Jensen i Aalborg Kongebrev om at befordre Hr. *Hans Lauritsen Hvid,* forhen Sognepræst for Ellinge og Tolne i Vendsyssel, til det første Kald, som blev ledigt i Stiftet, dog havendes Indsigt med, at altingest forhandledes efter Ordinansen. Paa Bispekontoret har Kongens Brev faaet Paategning om, at Hans Lauritsen kom til Vestervig. Det er man i Forlegenhed med, da der ikke er Plads til ham i Præsterækken. Løsningen paa Gaaden viser sig at være den, at han blev Kapellan hos Knud Bertelsen.

Kongebrevet var Svar paa et Bønskrift fra Hans

Lauritsen, hvori det hedder, at nogen Tid efter at han var bleven kaldet af Gud og Øvrigheden til at være uværdig Sognepræst til Elling og Tolle Kirker, havde Gud Almægtig hjemsøgt ham med en stor Sygdom, saa han for samme sin Skrøbelighed saavel som og for møgen Armod og Genvordighed, som ham udi hans Sygdom var tilslagen, havde maattet oplade forskrevne tvende Sogner til en anden[3]). Men da den gode Gud nu har hjulpet ham til sin Førlighed igen, bønfalder han Kongen om at paalægge Biskoppen uden Forhaling at opfylde sit Løfte om at forhjælpe ham til en Kirketjeneste igen, saa at han med Gud og Æren kan overkomme et ærligt Brød at hjælpe sig og sine fattige smaa moderløse Børn med.

Efter Hans Lauritsen blev Christen Poulsen Resen 1601 Kapellan og efter Knud Bertelsens Død Sognepræst.

8. Christen Poulsen Resen 1601*—41.

Han var Søn af Sognepræst Poul Hansen i Resen-Humlum og Broder til den berømte Dr. theol., Professor og Sjællands Biskop Hans Poulsen Resen. Som hans Ligsten i Vestervig Kirke viser, var han gift med 1. *Anne Nielsdatter* († 1626) og 2. *Karen Thøgersdatter.*

I en Indberetning 1625 skriver han: Præstegaardens aarlige Sæd i Vestervig er 10 Tdr. Byg, 1 Td. Rug, 6 Tdr. Havre; Hø 5 Læs. Tiende af Vestervig 3½ Læst 7½ Skp. Byg, 9 Tdr. 1 Skp. Rug, 18 Tdr. 4 Skp. Havre. Kvægtiende af begge Sogne 4 Daler 1½ Mark 3 Skill. 1 Hvid. Offer kan være

[3]) Anders Pedersen, som for øvrigt ogsaa kom fra Ellinge paa uregelmæssig Maade, han rømmede derfra 1598.

henved 13 Daler. Præstegaarden i Agger Sogn er fordærvet af Sandlob, saa jeg ikke haver bekommet af den hidindtil uden to slette Daler, og endnu paa ny er den mere ødelagt med Sandlob, som er med Tingsvidne at bevise.

Med Indberetningen fulgte Tingsvidner fra Vestervig Birketing om Syn over Agger Sogn og Præstegaard i Anledning af den for nylig (efter Havets Gennembrud 1624) skete Ødelæggelse. Edfæstede Synsmænd vidnede 17. Januar 1625 paa Tinget, at de grangivelig havde beset 18 Ejendomme i Øster Agger deres Ager og Eng og Gaardsrum, hvilke var helt overløbet og ganske fordærvet af Sandlob undtagen nogen ringe Enge, som var fordærvet af Vand; og ligeledes to Ejendomme i Vester Agger deres Ager og Enge, som og var mesten Part fordærvet af Sandlob. Og i Maj samme Aar blev Præstegaarden i Agger synet, hvad Skade der fandtes nu nylig gjort paa Gaarden og tilliggendes Ejendom af Sandlob, og først saa de Gaard og Gaardsrum, som var ganske fordærvet, desligest var Ager og Eng dertil liggendes ogsaa nu nylig overløbet og fordærvet af Sandlob.

Som Erstatning for det Tab, Resen havde lidt ved Ødelæggelsen i Agger, der ogsaa medførte, at Præstetienden af Sognet faldt bort, tillagde Christian IV ham Snedsted Sogns Kongetiende, efterhaanden som den blev ledig, for Fæste og sædvanlig aarlig Afgift.

9. Niels Knudsen Schytte 1641—76.

Efter Gjessings *Jubel-Lærere* 1786, som Wiberg og alle Slægtshistorikere hidtil har fulgt, skal han have heddet Niels A n d e r s e n Schytte og været

Søn af Sognepræst i Tostrup-Roum, Rinds Herred, Anders Nielsen Schytte[4]). Dette beror imidlertid paa en Fejltagelse, han hed Niels Knudsen, som det kan ses af hans egenhændige Sammendrag af Frederik III's Benaadningsbrev til ham paa Snedsted Sogns Kongetiende 1654, ligesom ogsaa af selve Kongebrevet:

Vi Friderich den Tredie med Guds Naade etc. gøre alle vitterligt, at eftersom os elskelig, hæderlig og vellærde Hr. Niels Knudsen, Sognepræst til Vestervig og Agger Sogne i vort Land Jylland, for os underdanigst haver ladet andrage, hvorledes hans Formand, afgangen Hr. Christen Poulsen Resen, for Agger Sogns Ringhed, som nu ganske af Sandflugt og Vands Opstemmelse paa Ager og Eng skal være forødet og fordærvet, saa Bønderne i samme Sogn ingen Korntiende skal formaa mere at udgive, efter vores elskelige kære Hr. Faders, salig og højlovlig Ihukommelse, naadigste Befaling skal være forundt vor og Kronens Anpart Korntiende af Snedsted Sogn i vort Land Thy for Fæste og sædvanlig Afgift, hvilken Tiende bemeldte Hr. Niels Knudsen og hidindtil efter bemeldte hans Formand nydt haver, underdanigst derfor begærendes, at bemeldte vor og Kronens Anpart Korntiende af bemeldte Snedsted Sogn ham og hans Efterkommere, Præster til bemeldte Vestervig og Agger Sogne, for sædvanlig

[4]) af den fra Rektor i Viborg Oluf Nielsen Schytte († o. 1577) stammende Familie Schytte. Om Niels Schytte har tilhørt denne Familie, er uvist, det kan derimod anses for sikkert, at han ikke hørte til den udbredte Schytte-Slægt, der kan føres tilbage til Præst i Brorstrup-Ravnkilde Mads Jacobsen Schytte († o. 1550).

Stedsmaal og aarlig Afgift maatte forundes, da haver vi efter bemeldte Hr. Niels Knudsens underdanigste Anmodning og Begæring naadigst bevilget og tilladt, saa og hermed bevilger og tillader, at han og hans

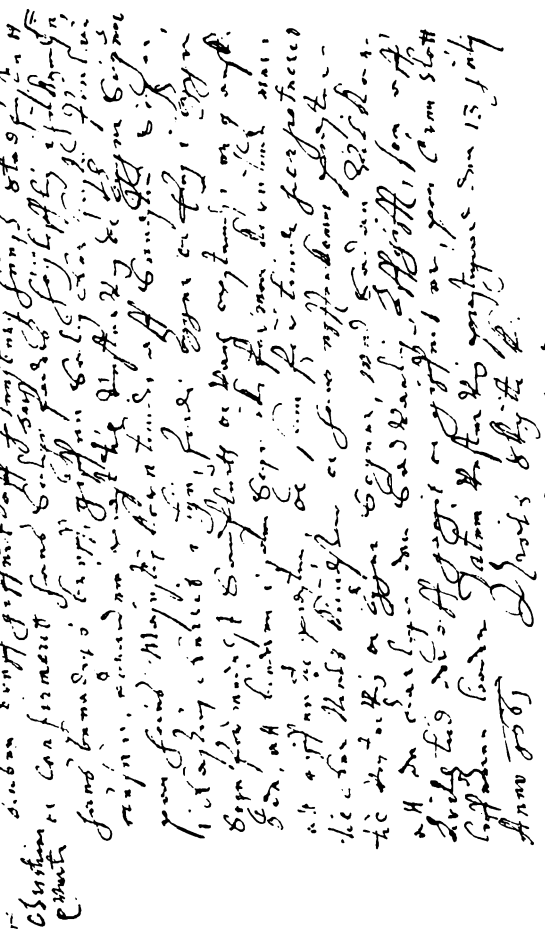

Niels Schyttes Udtog af Kongebrevet om Snedsted Kongetiende.
(Se Side 240.)

Efterkommere, Sognepræster til bemeldte Vestervig og Agger Sogne, maa nyde og beholde bemeldte vor og Kronens Anpart Korntiende af bemeldte Snedsted Sogn i vort Land Thy for billig Stedsmaal og sædvanlig aarlig Afgift, saa ofte den til Fæste falder eller ledig vorder. Dog skal de være tiltænkt, i rette Tide deraf den aarlige og sædvanlige Afgift, som af Arilds Tid deraf ganget og givet er, paa vort Slot Ørum aarligen at levere lade, saafremt han eller de ellers vores Benaading agter at nyde. Forbydendes alle og enhver herimod, som foreskrevet staar, at hindre eller i nogen Maader Forfang at gøre, under vor Hyldest og Naade. Givet paa vort Slot Flensborig Hus den 1. Augusti Anno 1654. Under vor Zignet. *Friderich.*

Biskoppen i Aalborg lod 1660 Stiftets Præster give Indberetning om de Trængsler og Besværligheder, de havde udstaaet i Krigsaarene 1657—60. Blandt disse Indberetninger, der vidner om, hvor frygteligt de svenske Tropper havde huseret i Landet, findes ingen Beretning fra Vestervig, men det vides dog, at Niels Schyttes Præstegaard blev udplyndret af Fjenderne og han selv og hans Hustru mishandlet og pint, „saasom de havde ham mistænkt". En halv Snes Aar senere var han bleven saa gammel og skrøbelig, at han trængte til Medhjælp. Tidligere havde det været almindeligt, at Præsten i saadant Tilfælde tog sin Søn til Kapellan, for at han siden kunde blive hans Efterfølger. Og Niels Schytte havde ogsaa en Søn, *Knud Schytte,* som 1668 havde taget sin Embedseksamen og var rede til at træde til. Men da en kongelig Befaling 1597 havde forbudt Præsterne at tage deres Sønner eller Sviger-

sønner til Kapellan, maatte han søge om kongelig Bevilling til at blive Faderens Medhjælper. Han rejste da til København og indgav sin Ansøgning:

Allernaadigste Arveherre og Konning! Med allerunderdanigst Bøn til Eders kongelige Majestæts høje Naade indflyer jeg, og udi allerunderdanigste visse Forhaabning beder, Eders kongelige Majestæt vilde naadigst bevilge mig at nyde min gamle Faders Hr. Niels Skyttes Kald, Vestervig og Agger Sogne udi Jylland, efter hans dødelige Afgang, og naar han for Svagheds Skyld sit Embede ej alene kunde betjene, jeg hannem da udi hans Alderdom og Svaghed maatte behjælpelig være, som udi seneste Fejdetid, der den Skandse udi Thy udi forskrevne Agger Sogn blev af Fjenderne indtagen, ikke alene mistede al hans ringe Middel og Formue, men endog tilligemed min fattige Moder blev haardelig pint og slagen. Saadan Eders kongelige Majestæts høje Naade, som da bliver en Befrielse, at min fattige Moder og fem Sødskende ej aldeles, efter min Faders dødelige Afgang, udi Elendighed geraader, belønner visselig Gud allermægtigste, hvilken jeg om Eders kongelige Majestæts og ganske kongelige Huses Velstand og Flor indtil min Død er pligtig og af Hjertet skal anraabe.

Havniæ d. 8. Januarii An. 1670.

Eders kongelige Majestæts
allerunderdanigste og troskyldigste
Knud Nielsøn Skyth.

Ansøgningen bevilgedes ved Kongebrev af 11. Januar 1670, men dermed var alle Hindringer ikke bortryddede. Jochum Irgens, som 1661 havde købt Vestervig Kloster og Gods af Kronen og dermed Patronatsretten til Vestervig Kirke, lagde sig i Vejen

— hvorom nærmere nedenfor — og Knud Schytte blev ikke Præst i Vestervig, men 1673 Sognepræst i Søndbjerg-Odby († 1705). Det blev derimod hans yngre Broder Christen Schytte, som, dog først 1675, blev Kapellan i Vestervig og Aaret efter ved Faderens Død Sognepræst.

Niels Schytte var gift med sin Formands Enke, Karen Thøgersdatter († 1672). Foruden de to Sønner havde de flere Døtre, af hvilke *Sophie Schytte* blev gift med Frants Hagedorn, Sognepræst i Solbjerg-Sundby paa Mors, og *Anna Schytte* med Christen Agerholm, Sognepræst i Vester og Øster Vandet.

10. Christen Nielsen Schytte 1675*—91.

Anklagen mod Griffenfeld for at have modtaget Bestikkelse ved Embedsbesættelser havde henvendt Christian V's Opmærksomhed paa de Misbrug, der gik i Svang med Salg af Embeder. I 1681 lod han foretage en Undersøgelse af, hvorledes det forholdt sig med de Præster, som siden hans Regeringstiltrædelse 1670 var kaldede af Godsejere. Biskopperne skulde fordre dem for sig i tvende Provsters Overværelse og lade dem under deres højeste Saligheds Ed erklære, om de selv eller andre paa deres Vegne havde udgivet Obligation, Penge eller Penges Værd til Patronen, idet Kongen dog lod dem, som i saa Maade havde forset sig, forsikre om, at deres Forseelse skulde vorde dem tilgivet og ikke komme dem til Skade paa deres gode Navn og Rygte. Af de syv af Godsejere kaldede Præster i Aalborg Stift, som den 9. August 1681 afgav deres Erklæringer for Biskop Foss, var Christen Schytte den eneste, der havde noget at tilstaa:

„Jeg Christen Schytte vedstaar ved højeste Saligheds Ed, at som min højaldrende Fader Hr. Niels Schytte trængte haardt til en Medtjener i sit Embede til Vestervig og Agger Sogne, og da havde to Sønner, som vare saa vidt komne i deres Studeringer, at de kunde, naar Gud aabnede dem Døren til sin Kirke, antage Embedet, saa har han ofte begært af afgangen Jochum Irgens til Vestervig Kloster, at han vilde samtykke ham en af samme to Sønner, som kunde succedere ham i Embedet, og imidlertid være hans Medhjælpere, saasom han da var baade gammel og svag, saa og en Enkemand, der ikke saa vel kunde forlade sig paa en fremmed og ubekendt, som paa en af sine egne. Men som velbemeldte Jochum Irgens ingenlunde i hans Begæring vilde condescendere, med mindre han skulde give ham derfor 500 Rd., saa har min salig Fader ofte og ved mange Godtfolk søgt at afbede ham det, men alt forgæves, saa at han, der Alder og Skrøbelighed efter nogle Aars Opsættelse blev større, maatte endeligen indgaa denne haarde Kondition, saasom den er og efterkommet, og Pengene hannem fornøjede."

I en befalet Indberetning om Sognekaldets Beskaffenhed 1690 oplyser Christen Schytte bl. a.: „Der er 61 Tiendeydere, Korntienden er 94 Tdr. Byg, Kvægtienden, som paa dette Sted oppebæres efter gammel Sædvane in natura, 1½ Føl, 12 Lam, 2 Grise, 8 Gæs. At der jo i forrige Tider var flere Tiendeydere og nu mindre, er kundbarligt; thi nu er øde her i Vestervig 11 Gaarde og daglig flere aftage. Højtidsoffer 10 Sletdaler, St. Hansrente 14—15 Oste à 1 Mk., Paaskerente 13—14 Kager à 8 Sk., 12 Ol Æg à 8 Sk. Der er en ringe Præstegaard, i vaade

Aaringer er den ganske slet, saasom Marken i sig selv er vaad, kold og sig Fald og bærer intet uden Kløver og Kørs (Ukrudt). Der er ingen Annex-præstegaard.

Annexet til Vestervig, navnlig Agger, er et Fiskerleje, som og tilforn har saaet og avlet og deraf tiendet baade til Kongen, Kirken og Præsten, men som formedelst Sandflugt og Vands Opstemmelse er saa forødt, at til det hele Sogn nu ikke saaes eller avles en Haandfuld; thi dette Sogns Afbyggere have nu intet at leve af uden det bare Fiskeri, hvoraf Præsten skulde oppebære 1 Snes Hvilling, 1 Torsk og ½ Ol Sild i Stedet for Tiende; men som Fiskeriet i mange Aar ganske har aftaget, er Sognet forarmet og snart øde, at de moxen alle gaa at betle, saa der findes nu ej uden 12, som den ringe Rettighed til Præsten kan udrede.

Og som Annexet var det bedste til Præstens Bord, imidlertid det var ved Magt, men da det saaledes af Sand og Vand blev fordærvet, har Christian IV perpetueret Snedsted Sogns Kongetiendes Oppebørsel imod Afgiftens Erlæggelse til Ørum Slot, nød deraf Opbud indtil 1675, jeg kom til Kaldet; da var Kongebrevet forrykket (bortkommet), hvorover Herskabet til Ørum efter min Formands Død fæstede Tienden fra Præsten, som ej var en ringe Afgang." —

Christen Schytte har aabenbart intet gjort for at hævde sin Ret til Snedsted Kongetiende, heller ikke de følgende Præster, indtil Peter Chr. Bendix blev kaldet til Vestervig (1799). Han opdagede straks Kopien af Kongebrevet i Præstearkivet og satte sig ufortøvet i Bevægelse for at faa Rede i den Sag. Hans Bestræbelser var imidlertid frugtesløse, og med

et Suk indregistrerede han Kongebrevet i sin Embedsbog: „Kong F3ti Benaadningsbrev til Præsten i Westervig paa Snedsted Kongetiende, som siden er Embedet fragaaet, Gud veed hvorledes".

Nu kan det vel nogenlunde udredes, hvorledes det er gaaet til. En eller anden Uorden i Kancelliets Registre har været Skyld i, at Snedsted Kongetiende, som var perpetueret til Vestervig-Agger Sognekald, alligevel blev tilskødet andre. 1661 den 22. November, men fra 1. Maj at regne, fik Baltzer Berends Enke og Leonhard Marselis af Kronen Skøde paa Ørum Gaard, Ladegaard og Bøndergods samt Kronens Andel i Korntienden af 43 thyske Sogne, og deriblandt Snedsted Sogns Kongetiende. Noget af Bøndergodset og de fleste af de nævnte Kongetiender, ogsaa Snedsted Sogns, blev i Henhold til Admiralitetsdom 1683 igen udlagt til Kronen, men 1685 tilskødet Poul Klingenberg, som da var Ejer af Ørum. Han bortfæstede Snedsted Sogns Kongetiende til Amtsforvalter Jens Hansen, som akkorderede den til Snedsted Sognemænd for 2 Tdr. Rug, 32 Tdr. Byg og 10 Tdr. Havre aarlig.

I 1661 har da Kongebrevet været forrykket, det er sandsynligvis gaaet tabt under Fjendernes Plyndring i Præstegaarden 1657, de Svenske skaanede ikke Præstearkiverne, undertiden end ikke Kirkebøgerne. Niels Schytte havde nu intet at støtte sin Ret paa. Han har dog søgt at gøre sin Ret gældende, hvortil vist ogsaa det foran i formindsket Størrelse gengivne Resumé af Kongebrevet, dateret 13. Juli 1661, der ses at have været sammenfoldet og forseglet, har skullet tjene. De ny Ejere af Ørum har ogsaa saa vidt imødekommet ham, at de har ind-

rømmet ham Ret til at beholde Tienden for sin Embedstid. Og dermed har han slaaet sig til Ro.

Foranstaaende Meddelelser hviler hovedsagelig paa Aktstykker fra Bispearkivet, Kongebreve, Kancelliregistre og Dombøger. Det følger af disse Kilders Natur, at det væsentlig er ydre Ting og Forhold, vi faar Oplysning om, og fremdeles, at vi hører mest om de uskikkelige Præster, da det jo er de uskikkelige, Dombøgerne beskæftiger sig med. Hvis vore Kilder havde været alsidigere, vilde der forhaabentlig have været meget godt at fortælle om dem, som vi nu kun véd lidt eller intet om.

Til Side 233. Niels Schyttes Udtog af Kongebrevet:

Anno 1654 den 5 Avgusti haffuer vor Allernadigste Herre oc Konge, Kong Frederik den tredie ved sitt Aabne breff giffuit aff Flensburg huus stadfestett oc confirmerit hans salige Her faders høylofflig ihukomelse, Christiani qvarti hans benadings breff, giffen salig Her Christen Poulsen Resen, forndum præst til Vestervig oc Agger Sogen, paa hans Majest.s Korntiende aff Snedsted Sogn, i Hassing Herrit i Tye, fordi Agger oc Eng i Agger Sogn formedelst Sandfluctt oc Vands opstemelse er ganske øde, att bønderne i same Sogn ike formaa Korntiende mere att giffue til præsten, oc sam forne tiende perpetuerit til Her Niels Knudsen oc hans efterkomer præster til Vestervig oc Agger Sogner, med sadan Vilkor att de Aarligen den sædvanlig Affgifft, som aff Arilds tiid der aff gangit oc giffuit er, paa Ørum slott leffvere laader. Datum Vestervig præstegaard den 13 julij Anno 1661.

Niels Skytte K:
med egen handt

Fra V. Han Herred (Hannæs).

Adelspersoner og Selvejerbønder omkr. 1537 – 1660.

Ved Kommunelærer P. RØNN CHRISTENSEN*).

I PONTOPPIDANS „Danske Atlas" (1769) læses: „Vester Han Herred er temmelig sterk og vel bebygget, har formuende Beboere, som enten ere jordegne Bønder eller frie for Hoveri", og man behøver ikke at beskæftige sig meget med Egnens Historie, før det findes paafaldende, hvor udbredt Selveje var i V. Han Herred for 125—250 Aar siden i Sammenligning med andre Egne. Oprindelsen til dette saavel som til adskillige ejendommelige Forhold i Nutidens V. Han Herred maa søges langt tilbage i Tiden, og det vil derfor være rimeligt at underkaste en endnu ældre Tid en nøjere Undersøgelse.

Før Ø. og V. Han Herred ved Forordning af 26. Novbr. 1687 blev sammenlagte, dannede Sognene fra Klim til Arup et særligt Retsomraade under Hannæs eller Næsbo „Fjerdingsting"[1]), naar der derfor i det følgende tales om „det gamle V. Han Herred", menes

*) Denne Undersøgelse er bygget over Arkivstudier, som er foretaget med økonomisk Støtte af Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencrone'ske Stiftelse.

hermed alene de otte Sogne: Klim, Torup, Vust, Lild, Tømmerby, Øsløs, Vesløs og Arup.

Her var der i Tiden omkr. 1536—1660 ca. 300 Gaarde og Bol[2]), der før den store Omvæltning i 1536 var fordelt saaledes som nedenstaaende Oversigt viser.

Selvejere (Ledingsydende)	Kronen	Kloster- og Bispegods	Aagaard	Forskelligt Adelsgods (incl. Vesløsgaard)
(ca. 41)	(ca. 36)	(ca. 60)	(ca. 83)	(ca. 80)

Før 1536.

Selvejere	Kronen	Solgt til Kronen	Adelsgods
(ca. 15)	(ca. 122)	(ca. 18)	(ca. 145)

1536—1660.

Det ses, at Aagaard Gods dengang havde en dominerende Stilling, hvilket ogsaa til Overflod fremgaar af Oplysninger om dette Gods i Slutningen af Middelalderen (se Aarb. 1935 S. 97 ff.).

For 400 Aar siden skete der da det, at Kronen ved Reformationens Gennemførelse overtog det gejstlige Gods og efter Grevefejdens Slutning tillige inddrog de fleste Selvejergaarde. Da tilmed Aagaards anselige Godssamling nogle Aar senere ved den ældre Gyldenstjerne-Slægts Uddøen splittedes mellem mange forskellige Ejere ligesom det øvrige Adelsgods, forstaas det, at Kronens Stilling blev meget stærk. Næsten Halvdelen af samtlige Gaarde og Bol i det

gamle V. Han Herred var underlagt Aalborghus m. fl. Len. Det Særsyn ses endog, at Kronen i det her omhandlede Tidsrum, modsat hvad der var almindelig andetsteds, gennem Mageskifter m. m. samlede mere Gods. Adelsmændene var jo særligt interesserede i at faa Bøndergodset samlet omkring deres Sædegaarde, og da der ikke i denne Tid var saadanne i V. Han Herred, der beboedes af købedygtige Ejere, fik Kronen i Tiden 1536—1660 tilskødet 18 Gaarde og Bol mere, end der blev frasolgt[3]). Kronens Stilling var altsaa ret dominerende, og Lensmanden paa Aalborghus var som Repræsentant for Kongen Herredets vigtigste Godsadministrator.

Adel.

Med Undtagelse af Vesløsgaards Ejere, der er udførligt omtalte i Aarb. 1911, fandtes der i den sidste Del af Middelalderen, saavidt vides, ingen Adelsmænd bosatte i det gamle V. Han Herred. De faa Adelsfamilier, som i den her omhandlede Periode boede i Herredet var — stadig med Undtagelse af Vesløsgaards Beboere — forarmede og uden anden Betydning eller Anseelse end den, som deres adelige Afstamning forlenede dem med.

Angaaende Aarsagerne til, at disse adelige, trods Tiendefrihed, Ret til at eje Bøndergods m. m., alligevel ikke kunde klare sig, samtidig med at Bønder ofte samlede sig en Formue, er det ikke nok at henvise til eventuelle uheldige Egenskaber hos de paagældende Personer; det var jo ikke alene i V. Han Herred, at denne Periode var Adelens Forfaldstid.

I Aaret 1538 nævnes først en adelig Beboer af

Gaarden *Roelsgaard* i Lild Sogn. Hans Navn var *Anders Griis,* og han var Søn af Palle Griis til Slette i Hjortdal Sogn. Det er muligvis med Hustruen, hvis Navn ikke kendes, at han er blevet Ejer af Roelsgaard.

Oplysningerne om Anders Griis er ikke særlig udførlige. 1538 og 1545 er han nævnt i Vidner af Han Herreds Ting sammen med Broderen, Niels Griis i Slette; 1556 opføres han i en Rusttjenesteliste. Sidst omtales han i Aaret 1558.

Han havde flere Børn: *Palle Griis,* der blev begravet i Lild Kirke 9. Juni 1577, en Datter gift med en Adelsmand Jens Hansen til Stensbæk (Bindslev Sogn) og desuden Sønnerne Jakob Griis og Vogn Griis. Om den sidstnævnte kan der meddeles nogle Oplysninger.

Vogn Andersen Griis, der 5. Aug. 1565 blev gift med den adelige Jomfru Maren Jensdatter Fredberg fra Fredberggaard i Gislum Herred, boede 1558 paa en Fæstegaard i Bolderup (Gislum Herred), men 1568 var han bosat paa Gaarden „Nørgaard" i Nørtorup (Hjortdal Sogn). Han ejede sammen med sine Søskende kun de to Trediedele af Gaarden, den manglende Trediedel tilhørte Arvingerne efter hans Kusine Karen Griis af Slette[4]). Ved Broderen Palle Griis' Død i 1577 er Vogn Griis rimeligvis flyttet til Roelsgaard, hvor hans Enke boede 1586[5]). Baade Vogn Griis og hans Hustru er begravet i Lild Kirke.

Det forstaas af Vogn Griis' Flytninger, at det var vanskeligt at finde en passende Residens til alle Medlemmer af den børnerige, adelige Familie Griis. Og det blev ikke lettere for Vogns Børn, der mindst var seks i Tallet!

Alligevel søgte man at hævde den adelige Stand, thi 7. Okt. 1610 blev der i Roelsgaard undertegnet et Dokument, hvori Karen Vognsdatter, en af de seks Søskende, fraskriver sig al Ret til Arv i Jordegods efter hendes Fader og Moder og lover aldrig at gøre sine Søskende „nogen Forfang eller Trætte derpaa, eftersom hun det selv med sin Forseelse har forbrudt"[8]). Den unge Karen Griis' „Forseelse" bestod i, at hun havde giftet sig med en Mand af Bondestanden, nemlig Mads Jensen, der boede i Torup paa Mors.

Af de øvrige Børn døde Inger og Maren vist ugifte, medens tre Sønner: Vogn, Anders og Jakob Vognsen Griis skrev sig til Roelsgaard og vist ogsaa i lang Tid boede der.

Vogn Vognsen Griis, som nok var den ældste, nævnes som Beboer af Gaarden 1604 og senere[7]). Paa mere end een Maade har han vist gjort sit adelige Navn til Skamme. 1606 maatte han betale en Bøde til Lensmanden paa Aalborghus „for noget Vrag, han tog paa Kongens Strande"[8]), men værre var de Beskyldninger, som hans Broder i et skriftligt Indlæg til Hannæs Ting[9]), dat. Roelsgaard 29. Okt. 1631, fremkom med:

„Jeg Jakob Griis til Roelsgaard kendes og gør alle vitterligt, at eftersom i Dag til Hannæs Ting skal forhverves Vidne, hvorledes Dorete Mikkelsdatter i Huoll (ɔ: Hole), nu boendes, og i langsommelig Tid har boet tilforn i et Hus ved Roelsgaard, som ligger til forann. Roelsgaard, hvorledes hun desmidlertid har skikket og forholdet sig, saa er det mit Vidnesbyrd, at samme Dorete Mikkelsdatter har et slemt utugtigt Levned og har tre Børn med

min Broder Vogn Griis. Og har hun baade med samme hendes slemme Løsagtighed og onde Levned saavel som og med hendes Utroskab og Tyveri, hun har gjort i min salige Moders Tid, udi lige Maade med hendes Skældsmund, som hun er en slem Skælds-Menneske, gjort forskr. sal. Moder mange Hjærtens Harm. Tilmed for hendes slemme Bedrift, Løsagtighed, Tyveri og Skældsmund har hun kommet meget ondt og Guds Fortørnelse afstedt mellem Moder og Sødskende. Og Høsten noget før Fjenderne kom her i Landet, en Nat som jeg er kommet op ad Marken og se til noget Byg, vi havde, som laa paa Roelsgaards Jord, sammenbundne i Dynger, da har samme Dorete Mikkelsdatter om Natten i Mørk og Mulm sammenbundet 18 Kærre, to og to til Hobe, baade om Toppen og Roden, og som hun kom med to paa Ryggen af samme Kærrer, som hun tyvagtig stjal af samme Dynger Byg, da har jeg kommet til hende samme Nat og faaet dem fra hende og gav hende Hug og Slag saa mange, hun kunde bære. Hvilket Vidne er i Guds Sandhed, og vil det ydermere være bestandig for vores Øvrighed og andetsteds, hvor Behov gøres. *Jakob Griis,* egen Haand."

Men ikke alle Hannæsboeres Sympati har været paa Jakob Griis' Side i denne Broderstrid, thi den 19. Novbr. 1631 møder Laurids Knudsen i Hillerslev paa Dorete Mikkelsdatters Vegne med 24 Mænd fra Lild Sogn som Vidner paa Hannæs Ting. De vidner alle, at vel havde Vogn Griis tre Børn med Dorete Mikkelsdatter, det yngste var da 11 eller 12 Aar gammel, men dem havde han foretaget „Skrift og Afløsning" for i Lild Kirke, og Vidnerne havde aldrig hørt „Røgt eller Tidende" om, at Dorete brugte

„noget Tyveri eller Utroskab enten paa Marken ved Roelsgaard eller andet Steds. Fremdeles vidnede de, at ingen af dem kunde klage over hende for nogen Skældsord eller „Skændsord" i nogen Maade, hvorefter Laurids Knudsen satte i Rette, om ikke Jakob Griis burde anderledes bevise sine ovenfor anførte Beskyldninger „eller derfor selv at blive den samme Mand(!), som han med sit Vidnesbyrd vilde tilvidne hende".

Jakob Griis mødte selv paa Tinget og sagde til Gensvar, at han var sit Vidne fuld „fast og gestendig" i alle Maader, og mente derhos, at der ikke ved Tinget maatte dømmes hans „Ære og Lempe anrørendes".

Saa dømte da Herredsfogden, Christen Christensen (Galskyt) i Skadhave, at eftersom det var „angældendes en Adels Persons Ære og Lempe", saa burde efter kgl. Forordning alene „Hans Majestæt selv og Danmarks Riges Raad" dømme i denne Sag.

For Rigsraadet kom der nu alligevel ingen Sag i denne Anledning!

Omtrent ved denne Tid flyttede Jakob Griis til „Nørgaard" i Nørtorup, hvor Broderen *Anders Griis* havde boet siden nogle Aar før „Kejserens Tid" (Kejserkrigen 1625—29)[10]). Denne kom derefter til at bo paa Roelsgaard[11]) til sin Død.

Efterhaanden blev Anders Griis stærkt forgældet. Lidt Jordegods, som han i Kraft af sin adelige Herkomst havde arvet, maatte sælges, og gentagne Gange maatte han laane Penge mod Pant i Roelsgaard, sidst laante han 16. Decbr. 1649 100 Rdl. af Vogn Krag paa Næsgaard (Ø. Svenstrup Sg.). Et Aarstid derefter var han død, thi 16. Juni 1651 søges hans lige

saa fattige Broder i Nørtorup for „s a l i g Anders Griis' Gæld". Den sidste Adelsmand af Slægten Griis til Roelsgaard var begravet i Familiegravstedet i Lild Kirke.

Roelsgaard blev udlagt til Gældens Betaling. I nogle Aar var den beboet af Jens Vognsen Munk, hvis Fader, ovennævnte Vogn Krag, vist var Hovedkreditor, men ved Aar 1662[12]) flyttede Jens Vognsen til Næsgaard, og Roelsgaard overdroges til en Bonde Anders Poulsen fra Klim og hans Hustru Karen Andersdatter. De solgte 30. Aug. 1679 til Oluf Pedersen[13]) og saadan videre. I Gaardens senere Ejerrække forekommer intet adeligt Navn.

Nogle andre adelige Personer, som i 1600-Tallet levede i det gamle V. Han Herred, samles lettest om Navnet *„Odde"* i Klim Sogn og om det adelige Slægtsnavn *Navl.* Det er ikke vanskeligt at se, hvorledes disse Personer først er blevet knyttet til denne Egn. Ovennævnte Jakob Griis fra Roelsgaard havde et Næstsøskendebarn Bagge Griis til Slette, der var gift med Maren Henriksdatter Krag til Trinderup (Onsild H.), og omkr. 1631, da Jakob Griis flyttede til Nørtorup, har han giftet sig med Maren Krags Søster, Fru Karen Krag, Enke efter Laurids Navl paa Nørbeg (Nørbæk Sg.). Mulig har det været i Anledning af Giftermaalet, at han byttede med Broderen i Roelsgaard og kom til „Nørgaard" i Nørtorup. Med Enken kom hendes Søn af første Ægteskab *Jørgen Navl* til Han Herred.

I nogle Aar havde den unge Jørgen Navl ført en ret omtumlet Tilværelse. 1627 var han paa Hjemrejse fra Tyskland „fra Regensburg og ind i Landte Holsten" Vidne til, at en ung Bonde Niels Eriksen

(senere bosat paa Bratbjærggaard i Tranum Sg.) blev overfaldet „af Fjenderne" og frarøvet en Del Penge og andet, som han skulde have bragt til „sin Junker" Niels Parsberg fra dennes Fader Verner Parsberg til Lynderupgaard[14]). Senere blev han Officer og var 1637 Løjtnant ved Oberst Jesper Friis' Regiment i Glückstadt. 1641 købte han et Bol i Blegebrønde (Bejstrup Sg.) af Povl Holst i Søndergaard (Øsløs Sg.)[15]), men 1647 mageskiftede han med Kronen og blev Ejer af et Bol i Odde i Klim Sogn[15]).

Odde bestod paa den Tid af fem Gaarde, et Par Bol og nogle Huse, og det Bol, som Jørgen Navl blev Ejer af, var kun en ringe Ejendom. Landgilden beløb sig ifølge Skødet kun til 1 Fjerd. Smør, 1 Skovsvin og 3 Mark i Gæsteripenge. Det er usikkert, om Jørgen Navl paa denne Tid har boet her; han kaldes i Skødet „tidligere Capitain" og har altsaa en Tid været ude af Militærtjeneste, men længe har det ikke været, thi i 1651 har han i Løn som „Officer" faaet udlagt den store Gaard „Amtoft" i Arup Sogn, som han da selv beboede [16]). Men Officerer i den danske Hær maatte igen i Krigstjeneste. Jørgen Navl blev taget til Fange, hvilket fremgaar af en Præsteindberetning for Klim Sogn 1657. Efter at Præsten har nævnt Navnene paa Gaardfæsterne i Odde, skriver han: „Herforuden er der en fattig Frue, i forannævnte Odde, ved Navn Dorethe Kruse, Jørgen Navls, som er udenlands fangen, som har et lidet Bolig, Skyld 1½ Pd. Smør, som hun har boet paa indtil nu. Hun er ganske udplyndret og fratagen, hvis ringe Sølv eller Penge, hun havde, saavel som Klæder baade af Huset og hendes Legeme, saa hun er ganske forarmet".

Dog, Jørgen Navl kom tilbage fra Fangenskabet,

og der kom bedre Tider for den adelige Familie. Før 1662 havde han faaet tilskødet en af Gaardene i Odde, hvortil han lagde Bolet, som han i Forvejen ejede, saaledes at han nu var Ejer af den anseligste Gaard i Odde. Lidt Bøndergods havde han efterhaanden faaet samlet, og der kom nu en kortvarig Periode, hvor „Oddegaard" med nogen Ret kunde bære Navnet: En adelig Hovedgaard.

Siden gik det atter tilbage. Bøndergodset blev efterhaanden pantsat, og en Gæld paa 100 Rdl. til en Officerskollega Povl Nielsen Løjtnant i Gøttrup kneb det at faa betalt. „Povl Løjtnant" i Gøttrup døde 1666[17]), men endnu 1673 resterede 43 Rdl., som Jørgen Navl paa „sin adelige Ære, gode Tro og Love" forpligtede sig til at betale[18]).

Det naaede han ikke, thi kort Tid derefter var han død. Baade han og Hustruen, Dorethe Lauridsdatter Kruse, der døde 1651, er begravet i Klim Sognekirke.

Af Jørgen Navls Børn døde Kirsten ugift og blev begravet i Klim Kirke, medens Sønnen Bendix Navl kom til Norge, hvor han endnu 1720 skal have boet i Arendal. En Datter, *Dorte Jørgensdatter Navl,* blev boende paa Egnen. Hun blev gift med en Adelsmand fra Terpsgaard i V. Lisbjerg H., *Bendix Hartvigsen.*

Denne var 1655 Løjtnant til Fods og 1659 Kaptajn ved Oberst Claus Dyres Regiment. Omkring 1660[19]) er han blevet gift med Dorte Navl og bosat paa Gaarden Sønderhaven (Vust Sogn), som Svigerfaderen havde købt i Aaret 1654. 9. Jan. 1663 blev undertegnet en Kontrakt, hvorved Fæsteren Niels Laursen i „Boliget Blegsted" (Vust Sg.), der tilhørte Jørgen Navl, forpligtede sig til at overlade Bendix

Hartvigsen Ejendommen mod at denne tilbagebetalte de 25 Rdl., som Niels Laursen havde givet i Stedsmaal[20]).

Næsten i ti Aar, fra 1663 til 1672, boede Adelsmanden i Blegsted. 1672 $^{6}/_{11}$ [21]) fik imidlertid Ungkarl Christen Christensen Højstrup overladt Blegsted som brugeligt Pant i tolv Aar for en Gæld paa 100 Rdl., hvorefter Bendix Hartvigsen og Dorte Navl i nogle Aar var bosat paa Oddegaard. Men det gik tilbage, Jordegodset maatte frasælges, og 1678[22]) byttedes Oddegaard bort for V. Kjeldgaard (Kettrup Sg.), som hidtil havde været under Aggersborggaard. Tre Aar senere døde Bendix Hartvigsen paa V. Kjeldgaard, yderligt forarmet og syg den sidste Tid, han levede. Om hans Efterladte vidnede 24 Mænd paa Han Herreds Ting 31. Oktbr. 1681, at „den velbyrdige Frue og ni smaa, umyndige Børn geraadede i stor Elendighed; de havde ikke andet, end hvad Godtfolk „dem Tid efter anden vilde give". Til Bendix Hartvigsens langvarige Sygdom var i den sidste Tid ogsaa kommet den Ulykke, at Kvæget var „bortdød" af en smitsom Sygdom.

V. Kjeldgaard blev igen overtaget af den forrige Ejer, medens Enken Dorte Navl med de smaa Børn flyttede til en Bondegaard i Husby, hvor hun døde og 11. Juni 1686 blev begravet i Klim Kirke.

Hermed forsvandt de adelige Slægter „Navl" og „Bendixen" fra Han Herred.

Aggersborggaards Ejerinde, Maria Høg, der 1678 tilbyttede sig Oddegaard, boede her i nogle Aar efter, at hun havde maattet skille sig af med Aggersborggaard og det meste af Bøndergodset for at betale Gæld. Hendes Mand, Hak Vind, var død „i Dilirium".

Senere maatte hun pantsætte og sælge af Bøndergodset. 1680 pantsattes Oddegaard[23]), og nogle Aar senere flyttede den adelige Frue til „Kajgaard" i Klim, hvor hun vist blev boende til sin Død omkr. Aar 1686.

Selvejerbønder.

Efter Grevens Fejde maatte Selvejerbønderne i 49 jydske Herreder — deriblandt Han Herred og Hannæs — afstaa Ejendomsretten til deres Gaarde til Kongen som „Halsløsning". De fik dog Tilladelse til at købe Gaardene tilbage, men dette formaaede kun ganske enkelte.

I V. Han Herred var der imidlertid en Mand, som gik fri af en eller anden Grund. Det var *Niels Lauridsen* i Vust, Herredsfoged i Han Herred (i k k e paa Hannæs) 1525 og senere. Han ejede en Del Jordegods. Saaledes afsagdes 1537 paa Kongens Retterting[24]) en Dom, hvorved Niels Lauridsen „i Voost" tilkendtes en Sum Penge i Stedet for tre Stykker Jord i Ejerslev Mark (paa Mors), han havde faaet udlagt som Bod for begaaet Drab. 1545 udgik der et kgl. aabent Brev[25]) til Niels Griis til Slette og Herredsfoged Niels Lauridsen i Vust om, at de, da de ikke fandtes i „Halsløsningsregistret", snarest burde „optinge" med de to Adelsmænd (Peder Ebbesen Galt og Axel Juel), der havde affattet dette, saafremt de ikke ønskede, at der skulde handles anderledes med dem. De to Mænd har imidlertid kunnet svare for sig, enten de nu ikke har deltaget i Oprøret eller der har foreligget andre Grunde, thi de beholdt deres Gods, som siden ejedes af deres Efterkommere.

Der kan vanskeligt være nogen Tvivl om, at *Christen Nielsen,* som 1561[26]) og senere boede i Vust, var Søn af Niels Lauridsen. Christen Nielsen ejede af frit Jordegods: Vust Sogn 1 Gd. 4 Huse, Torup Sogn 2 Gde, 2 Bol, 4 Huse, Øsløs Sogn 2 Huse, Arup Sogn 2 Gde, 3 Huse, Ejerslev Sogn 1 Gd. og havde desuden 2 Bol i Vennebjerg Herred[27]) i Pant af Kronen. Med Undtagelse af 6 Gde i Vust og Torup Sogne ejedes alt frit Jordegods i det gamle V. Han Herred af Christen Nielsen, og der har saaledes kun i ringe Grad inden for dette Herreds Omraade været Tale om Frikøb af det forbrudte Bøndergods. At Frikøb har fundet Sted, erfares af en gammel Fortegnelse over Aalborghus' Breve, hvori omtales en Dom af Han Herreds Ting 1556, at Niels Nielsen i Vester Ullerup (Torup Sg.) er dømt „kvit for Gaas og Gaasekorn at give af den Gaard, han ibor og haver igenkøbt".

Christen Nielsen i Vust, som levede 1574, havde to Sønner: *Laurids Christensen,* der 1573 og 1598 boede i Aarup (Torslev Sogn)[28]) og *Niels Christensen,* der 1598 boede i Vust, men var død før 1604, da hans Enke Mette Laursdatter beboede Slægtsgaarden[29]).

Ved Arv deltes efterhaanden det frie Bøndergods i mange Dele, der ofte i mange Aar ejedes af den samme Familie. Familien havde Forkøbsret til frit Bøndergods, og i den Anledning blev selv den mindste Lod i arvet „Bondeskyld" (se nedenfor) før Salg „lovbudt" paa Tinget, om nogen af Slægten vilde købe den. Selvejerslægterne, som det vil føre for vidt at redegøre for ved denne Lejlighed, forgrenede sig snart vidt omkring. De fleste Bønder, som ved Arv eller Giftermaal var blevet Ejere af en Part i

en Selvejergaard, boede selv i en Fæstegaard, og Selvejerne dannede ikke nogen særlig Stand, som kunde adskilles fra de almindelige Fæstebønder. Iøvrigt var Ejendomsretten til Selvejergaardene ret problematisk. „Herligheden" tilhørte Kronen, og Gaardene opførtes i Kronens Jordebøger, hvoraf det ses, at de svarede samme Landgilde som de Gaarde, der blev forbrudt i Grevefejden, med Undtagelse af, at disse ydede 4—8 Tdr. Korn til Kronen, medens Selvejergaardene kun ydede 9 Skæpper. „Bondeskylden", der varierede fra 2 til 12 Tdr., var den Kornafgift, som tilfaldt „Ejerne", men da disse ofte var mange, blev det som Regel et magert Udbytte, der tilkom hver enkelt Selvejer.

I Aalborghus Lens Jordebøger og i Skattemandtallene, der findes fra Aar 1610 og senere, kan Selvejerne følges gennem et halvt Hundrede Aar. De Selvejere, som i denne Periode for kortere eller længere Tid selv beboede Selvejergaarde eller Bol, var følgende:

Vust Sogn: Mette Laursdatter, Enke efter Niels Christensen (se foran), beboede endnu 1624 den Gaard i Vust, som tidligere havde været beboet af Svigerfaderen, men 1626 havde hun bortfæstet Gaarden, af hvis Ejendom da mindst en Trediedel var ødelagt af Sandflugt[30]). 1630 og senere boede *Christen Jørgensen* i Gaarden, som han i hvert Fald delvis var Ejer af. Hans Enke *Mette Simonsdatter* nævnes som Beboer 1647 og 1648, hun efterfulgtes af Sønnen *Jørgen Christensen,* der blev „Birkefoged" til Hannæs Ting og var en af de mest ansete Bønder paa Egnen.

En anden Selvejergaard i Vust beboedes 1604 og

1627 af *Niels Laursen,* der var gift med Karen Laursdatter. Af deres Børn blev Christen Nielsen Sognepræst til Sejlflod og Storvorde og Byriel Niel-

Niels Lauridsen
i Vust 1539[17]/2.

Rasmus Jensen
i Torup 1622[29]/4.

Jens Andersen
i Torup 1631[17]/2.

Jakob Jespersen
i Ellidsbøl 1662[19]/8.

Christen Nielsen
i Vust 1648[7]/10.

Jørgen Christensen
i Vust 1657[21]/2.

BOMÆRKER:
Under Tingsvidner, Skøder o. l. anbragte Bønderne deres Signetaftryk, der viste et „Bomærke". Ovenstaaende Bomærker er aftegnet i Originalernes omtr. Størrelse.

sen Bonde sst., medens en Datter blev gift med *Christen Nielsen,* der overtog Gaarden i Vust, hvor han døde omkr. Aar 1662[31]).

Desuden var der i Vust By et Selvejerbol, som vistnok 1617 og 1626 beboedes af *Lars Povlsen* og 1632, 1646 af *Christen Olufsen,* der begge havde Part i „frit Bøndergods", sandsynligvis Bolet, som de boede i.

I *Ellidsbøl* var der fra gammel Tid to smaa „Bol", der var Selveje, og det ene af disse var gennem hele Perioden 1600—1660 beboet af Ejerne, nemlig *Anders Skytte* 1604 og 1622, *Jesper Povlsen* 1625 og 1637 og dennes Søn *Jakob Jespersen* 1641 og 1664.

Sandflugten forringede i denne Tid stærkt disse Ejendommes Værdi, og deres Ejere levede i yderste Armod. Jesper Povlsen gav som Jordejer sin Søster Anne Povlsdatter Tilladelse til at opføre et Jordhus paa Ejendommens Grund, men senere rejstes der Tvivl om, hvorvidt Jordhuset stod paa Selvejerens Grund eller i Sognets Fællig. Den paafølgende Proces viste, at det allerede paa den Tid bebrejdedes Selvejerne, at de tillod Slægtninge o. a. at opføre Huse paa deres Selvejergrund, hvorved Sognet fik flere fattige Beboere.

Torup Sogn: Af de to Selvejergaarde, som fandtes i Torup By, var den ene, der undertiden kaldtes „Svendsgaard" (smlg. Kanc. Brevbøger 1627 $^{5}/_{6}$), gennem længere Tid beboet af Selvejere.

Christen Kold nævnes allerede 1538, da han sammen med elleve andre Selvejere var med til at udlægge kongelige Majestæts Adelvej gennem Kettrup By[32]). 1545 og 1556 er han nævnt i Tingsvidner[33]) og 1560 $^{12}/_{8}$ var han Herredsfoged i Han Herred (ikke Hannæs)[34]). Sidst er han nævnt i Lensjordebogen 1561.

1596 $^{3}/_{4}$ skødede Christen Kolds Arvinger i Vester Torup ovennævnte Gaard til *Rasmus Jensen*[35]), der ogsaa overtog Forgængerens Hverv som Herredsfoged. Dette Embede, som i den her omhandlede Tid skulde besættes med Selvejerbønder, har ikke været helt ufarligt, thi 1604 maatte to Gaardfæstere i Øsløs betale en større Bøde til Lensmanden paa Aalborghus, „fordi de var med og vilde have dræbt og ihjelslagen Rasmus Jensen i Vester Torup".

Han døde 1624, og allerede Aaret efter var hans Enke, Sidsel Sørensdatter[36]), gift med *Jens Ander-*

sen, der med hende overtog saavel Gaarden som Herredsfogedembedet. Jens Andersen, der i mer end 25 Aar boede i Torup som Selvejerbonde og Herredsfoged, solgte 1634 $^{4}/_{10}$ [37]) en Selvejergaard paa Torup Holme, som 1561 havde tilhørt Christen Kold og siden vist været beboet af dennes Søn Peder Kold, til *Niels Christensen Dybdal* og dennes Efterslægt boede siden som Selvejere her.

Øsløs Sogn: Anders Kold, der muligvis var Broder til Christen Kold i Torup (se foran), boede 1561 i en Selvejergaard i Øsløs, der senere undertiden kaldtes „Koldsgaard". 1604 og 1606 boede *Povl Thomsen* her, medens Ejeren og Beboeren 1607 og 1613 hed *Jørgen Christensen* (muligt Fader til Christen Jørgensen, der er omtalt under Vust). Derefter var denne Selvejergaard i nogle Aar delt mellem flere Arvinger. Den anden Gaard i Øsløs, som var Selveje, hed „Søndergaard". Til den kom omkr. 1625 *Povl Jensen Holst,* som maaske ved sit Giftermaal var blevet Ejer af en Part i Gaarden. Povl Holst, som var Lensmandens „Delefoged" paa Hannæs, købte efterhaanden en Del frit Bøndergods, saaledes at han ved sin Død var Ejer af mere Gods end nogen anden Selvejer i Herredet. Af hans Børn kom Kirsten Povlsdatter Holst til Norge og boede 1662 i Christianssand, medens *Niels Povlsen Holst* boede i Øsløs Søndergaard, som han siden overlod til Sønnen *Povl Nielsen Holst,* medens en Datter *Johanne Nielsdatter Holst* 1691 og senere var gift med *Antoni Dideriksen Günter* til Øsløs Bisgaard[38]).

— — —

Sammenfattes sluttelig et Resultat af denne Undersøgelse, og sammenlignes dette med de tilsvarende

Forhold i det egentlige Han Herred og andetsteds, ses det, at der vel i den omhandlede Periode fandtes forholdsvis mange Selvejere i det gamle V. Han Herred, men at disses Antal eller Betydning ikke kan have været Hovedaarsag til den store Udbredelse, som Selveje fik efter Statsomvæltningen i 1660. Den vigtigste Grund hertil maa søges i den Omstændighed, at der ingen adelig Sædegaard af Betydning fandtes i de otte Sogne. Vesløsgaards Gods blev allerede længe før 1600 splittet, og Gaardens Betydning som Hovedgaard med tilliggende Bøndergods var siden meget ringe. Det store Flertal af Herredets Befolkning, Fæstebønderne, var derfor fritaget for det Hoveri, som ellers andre Steder i Landet i denne Tid var en voksende Byrde for dem, som maatte udføre det. I Stedet ydede Fæstebønderne i det gamle V. Han Herred „Arbejdspenge" til deres fjerntboende Husbond, men selv om ogsaa denne Ydelse var voksende, var det dog altid en Fordel at betale en fast aarlig Sum rede Penge fremfor at være pligtig til Hoveri.

Ved Slutningen af dette Tidsrum boede der følgelig adskillige formuende Fæstebønder i Herredet, medens andre bondefødte havde tjent Penge ved Skudehandelen. Da Aaret 1660 oprandt, og Bøndergodset blev givet fri, blev der god Brug for Bøndernes Kapital.

Angaaende Adelspersoner henvises til Adelsaarbogen og Jyske Samlinger 3 R. II Bd. I Almindelighed er Adelsaarbogens Kildehenvisninger ikke medtaget her.

[1]) Se Vends. Aarb. 1935 S. 106. [2]) Præsteindb. 1553, 1568, 1690 og Matr. 1662, 1664 og 1688. [3]) Kronens Skøder. [4])

Præsteindb. 1568. [5]) Rusttjeneste-Tax., R. A. [6]) Han H. Tingbog $^{16}/_{6}$ 1651. [7]) Aalb. Lens Job, 1604 ff. [8]) Aalbh. Lensregnsk. 1606—07, Sagefald. [9]) Hannæs Tingbog $^{29}/_{10}$ 1631. [10]) Han H. Tb. 1670 $^{31}/_{10}$. [11]) Han H. Tb. 1633 $^{15}/_{7}$. [12]) Inds. Jordebøger 1660 ff. (Næsgaard), R. A., Matr. 1662, 64. [13]) Vib. L. Pb. 1679 $^{17}/_{12}$. [14]) Han H. Tb. 1631 $^{25}/_{4}$. [15]) Kronens Skøder. [16]) Inds. Job. 1660 ff. (Hold) R. A. [17]) Han H. Tb. 1667 $^{4}/_{3}$. [18]) Han H. Tb. 1679 $^{27}/_{1}$. [19]) Matr. 1662. [20]) Han H. Tb. 1679 $^{1}/_{12}$. [21]) Vib. L. Pb. 1667 $^{6}/_{11}$. [22]) Do. 1678 $^{27}/_{3}$. [23]) Do. 1680 $^{21}/_{4}$. [24]) Kolderup og R.: Gamle d. Domme II 13—14. [25]) D. Mag. 4 I 113. [26]) Aalbh. Job. 1561. [27]) Præsteindb. 1568 og Erslev: Danske Len. [28]) Kgl. Skøde til Frands Banner 1573 $^{24}/_{7}$, R. A., Kanc. Brevb. 1598 $^{18}/_{9}$ og $^{1}/_{12}$. [29]) Aalbh. Job. 1604 ff. [30]) Skattemdt. 1626 $^{11}/_{11}$. [31]) Hannæs Tb. 1631 $^{22}/_{10}$, Siv. Broch, Skmdt. 1660, Matr. 1662. [32]) Tingsvd. 1538 $^{8}/_{4}$, Top. Saml. Perg., R. A. [33]) Top. Saml. Perg. og Knud Henriksen Gyldenstjernes Ark., R. A. [34]) Tingsvd. i Afskr. 1684 $^{1}/_{12}$, Aagd. Godsark. Vib. L. A. [35]) Ny kgl. Saml. 4^{0} 658, se Klitgaard: Kjærulf'ske Studier, 55. [36]) Se Klitgaard: Kjærulf'ske Studier 54 f. [37]) 3die jyske Rytterreg.s Kasseregnsk. 1689, R. A. [38]) Han H. Tb. 1692 $^{23}/_{7}$.

EN GAMMEL BYVEDTÆGT

PAA NY VEDTAGET DEN 1. DECEMBER 1813

Meddelt af Pastor HENR. LAURSEN, Vestervig.

Sogne-Vedtægt.

Imellem begge Westervig Gaarde, Lindahlsminde, Præstegaarden, Degneboligen, Nørboe og Tygstrup Byes samtlige Beboere, samt dem, som boe paa den Præstegaarden forhen tilhørende Udmark, er fra forrige Tider indgaaet Følgende, i Henseende til løsgaaende Svin, hvilket herved paanye vedtages:

1. Hele Vinteren og ellers altid, naar det er Tøveir og Svinene kunne omrode Jorden, er Enhver forbunden til at holde sine Svin ringede med 2 a 3 Staaltraads Ringe, saaledes anbragt, at Svinene ingenlunde kan rode.
2. Forsømmes Dette, skal Eieren bøde 2 Rbsk. for hvert Svin, hver Gang de ved Eftersyn befindes uringede eller kun med een Ring.
3. Ligeledes skal Enhver have sine Svin tydelig mærkede med Eierens eget Navn paa den venstre Side. Befindes Dette efterladt, bødes 2 Rbsk. for hvert Svin, hver Gang de blive efterseete.
4. For at dette her Paalagte kan opnaaes, skal 2 Mænd eller deres Husfruer eller Karle |: Piger eller Drenge maa ikke gaae :| ordentlig efter Omgang tage Syn over Svinene hver Søndag Morgen.

5. Til den Ende skal Eieren holde sine Svin inde 2 Timer efter Solens Opgang; forsees herimod, skal Svinene ansees som uringede og umærkede, og bødes derfor som meldt.

6. Naar Svinene paa ethvert Sted ere eftersøgte, møde de 2de, som gik omkring, i Nørboe, og lade optegne, hvilke Mangler de maatte have forefundne paa deres Tour, hvorefter de levere Omgangsbrevet til de 2de, som skal gaae næst efter dem, og disse igjen til 2 Andre o. s. fr.

7. Hvo som efterlader at gaae, naar dens Tour er, skal bøde 4 Rbsk. for hver Gang, og desforuden gaae ligefuldt Selv næste Søndag Morgen.

8. Dersom de ikke have søgt rigtig efter, eller de ikke have anmeldt de uringede og umærkede Svin, da skal ikke allene Eieren, men endog de, der skulle eftersee Saadant, hver for sig bøde den fastsatte Straf.

9. Enhver Vedkommende, Beboeren selv eller Husfruen eller Karl, forbindes til at møde i Nørboe Valdborgsdag ad Aften og Mortensdag ad Aften — inden Kl. 7 hver Aften, og da erlægge den Mulct, til hvilken de i bemeldte Anledning ere faldne for det sidstforløbne halve Aar.

10. Udebliver nogen med Mulcternes Betaling til rette Tid eller vægrer sig ved at betale dem, skal Restancen anmeldes for Amtet, for at erholde Sammes Approbation til Inddrivelse ved Sognefogden, ligesom for andre offentlige Afgivter.

Som en varig og gjeldende Regel for nuværende og efterkommende Beboere underskrives Dette af de Paagjel-

dende, og for Øvrigt indſtilles denne Sognevedtægt til Amtets gunſtige Confirmation i alle dens Puncter og Klauſuler.

* * *

Denne Sogne-Vedtægt bliver herved af Amtet ſanctioneret.

Faye.

Det er uden Tvivl Sognepræsten, Amtsprovst Bendix, der har givet Stødet til Fornyelsen af den gamle Byvedtægt, hvis oprindelige Alder ikke kendes. Vedtægten melder intet om, hvad de idømte Bøder skulde anvendes til, men andensteds faar vi for nogle Aars Vedkommende Oplysning derom. I Fattigvæsensregnskabet for 1826 er paa Indtægtssiden opført: „Ved Niels Madsen, Tygstrup, for uringede Svin 4 M. 10 Sk", og paa samme Maade for 1827 og 1828 henholdsvis 5 M. og 12 Sk. Sidste Gang, denne Post forekommer i Regnskabet, er for 1834 med 5 M. 10 Sk. Vedtægten har altsaa været i Kraft i alt Fald indtil 1835.

Fra de gamle Kirkebøger for Vester Han Herred.

Ved N. SODBORG.

(Fortsættelse fra Aarbogen 1935).

I HISTORISK AARBOG for Thisted Amt 1935 skrev jeg lidt om de gamle Kirkebøger for Øsløs, Vesløs, Arup og Tømmerby-Lild, og jeg skal nu prøve paa ogsaa at give et lille Uddrag af Kirkebøgerne for Vust, Thorup, Klim og Gøttrup.

De gamle Kirkebøger for Vust, Thorup, Klim gaar ikke længere tilbage end til Aaret 1756. Bogen for Vust udgør en Bog for sig og gaar til 1814, medens Bøgerne for Thorup, Klim er indbundet i eet Bind og gaar til 1815; begge Bøger i Folioformat. Den første Side i Bogen fra Thorup er trykt og lyder saaledes: Kirke-Bog over Fødde, Døde, Trolovede, Ægteviede, Offentlig afløste og Confirmerede udi Thorup Sogn. Begyndt af Præsten Christian Riese Brorson og af Kirke-Ejeren Lars Christian Lassön i Thorup bekostet 1756. Den første Side i Klim-Bogen er kun prænteт.

Under Betegnelsen „fødte" anføres sjælden selve Fødselsdagen, men kun Daabsdagen og som Regel kun ganske kort. Men er det et Barn, der er født udenfor Ægteskab, anføres der en hel Del, idet Fødselen skal anmeldes til Amtstuen eller til det Gods, hvor Barnet er født, eller hvor Lejermaalet har

fundet Sted. For Lejermaalet (Forsyndelse mod det 6. Bud) var Straffen jo det aabenbare Skriftemaal, hvorefter den stakkels Synder i Menighedens Overværelse skulde staa frem i Kirken og modtage Absolution for den begaaede Synd. Denne Straf gjaldt ogsaa for ikke at gaa til Alters. Det blev dog ophævet 1767, men holdt sig alligevel i mange Sogne flere Aar efter, f. Eks. i Gøttrup Sogn, hvor ialt 11 fra 1771 til 1804 maatte modtage offentlig Afløsning eller Kirkens Disciplin, som det ogsaa kaldtes.

Her nogle Eksempler fra Vust Sogn:

1762. Dom. 15 post Trinit. d. 9. Septbr. Christen Tovdals Hustru Ellen Poss offentlig afløst for hendes Forseelse imod det sjette Bud; hendes bestandige bekiendelse var, at hun var besvangret i Wuust Klit af en hende ganske ubekiendt Person. Hendes Mand, som er Land-Soldat, havde i nogle Aar lagt i Garnison i Helsingør. Angivet for Amtstuen d. 22. Septbr., denne Angivelse er tilbagekaldt d. 15. Oktbr., efterdi Ellen Poss opholder sig udi et Huus, som hører til Lundbeck Gods.

Herregaarden Lundbæk, Bislev Sogn, Hornum Herred, havde nemlig Ejendomme i Vust; der nævnes saaledes Ellitsbøl og Svanberg.

1764 d. 18. Decbr. blev Karen Nielsdatter Harkier offentlig afløst for hendes Forseelse mod det sjette Bud. Hun udlagde Niels Pedersen, Wuust, til Barnefader. Lejermaalet er begaaet paa upriviligeret, nemlig Otto Jensens, Gods i Wuust.

Ogsaa nævnte Niels Pedersen undgik ikke at maatte frem i Kirken, selv om han var Gaardmand. Iøvrigt maatte denne Karen Harkjær prøve Straffen een Gang til, idet hun efter høje Øvrigheds Ordre udstod Kirkens Disciplin, „fordi hun af Uforsigtighed havde lagt sit Barn ihjel, og haver hun i Følge

samme Ordre betalt fire Mark i Bøde til Uddelelse iblandt Sognets Fattige".

1767 d. 22. Novbr. havde Ole Pedersen fra Vrejlev Sogn og Kirsten Pedersdaatter fra Jesmark (Jetsmark) Sogn, to omløbende Tiggere, et uægte Barn til Daaben, kaldet Christian, frembaaren af Niels Bligsteds Kone i Menighedens Overværelse. Dette haver jeg i Følge Loven strax tilmeldt saavel Provst Nyboe som og Herredsfoged Krafft, og efterdi Barnet blev født til Verden paa Lundbecks Gods i Wuust, saa haver jeg og angivet det for Niels Degn i Tømmerby, som administrerer Lundbecks Gods her i Egnen.

1768 nævnes ogsaa en „Zidsel Pedersdatter", som havde bragt et uægte dødfødt Pigebarn til Verden og udlagt til Barnefader en Jens Holm, men han var „faret til Norge fra Thorup Strand".

I Thorup blev 1756 d. 15. Aprilis Maren Jørgensdatter offentlig afløst for begangen Lejermaal med Lars Nielsen, en Dreng, som ej havde været til Confirmation.

Noget lignende findes ogsaa i Kirkebogen for Gøttrup: 1871. Anne Geertsdatter, der ei hafde været til Confirmation og en Barnefader Jens Mossing, som er halvtossing.

I Klim Sogn stod 18 Mennesker offentlig Skrifte i Tiden fra 1756—1777. F. Ekspl.:

1777. Kirsten Christensdatter Smed, som er en berygtet Qvind, blev publice absolveret Dom. 22 post Trinit. d. 26. Oktbr., fordi hun i nogle Aar ej havde været til Alters.

Mon det saa hjalp? — Et lignende Tilfælde fra Gøttrup:

1685 d. 4. Novbr. Johanne Jensdatter, Madtz Pedersens Kone ved Kirken |: for hende og Mand

begangen og for Guds Ord og Sacramentis foragt paa 4. Aar :| af Hr. Niels Steenstrup, Provst i Vester Han Herred, og det i Vesløs Kirke paa Hannæs.

Som Slut paa al denne Søllehed skal nævnes en kort, men smuk Bøn, som Præsten Laurits Hansen Schrøder 1701 har anført i Gøttrup Kirkebog for de Stakler, som maatte udstaa den grimme Straf, som det sikkert var, at modtage offentlig Syndsforladelse. Den lyder saaledes: O Jesu, ophøj dine fortabte Faar og hiælp fattige Syndere til sand Bekiendelse og alvorlig Omvendelse.

— — —

I Kirkebogen for Vust forekommer ofte Navnene Gravers og Graversen. Baade i Thorup og Klim finder man det sjældne Mandsnavn Zoen; i Thorup fik en Dreng i 1760 Navnet Baltazar.

Ligesom i Kirkebøgerne for Hannæs findes ogsaa her mange Vidnesbyrd om, at en talrig Skare af Tiggere, baade Kvinder og Mænd, har vandret gennem Landet i disse Tider. Under Fortegnelsen over fødte findes ofte Navne paa Tiggersker, som har født et Barn til Verden i en Lade eller maaske i en Vejgrøft, men ogsaa blandt de døde træffer man paa Tiggere, som Døden har overrasket paa deres Vandring, saa gennem de gamle Kirkebøger kan tidt faas et nogenlunde klart Tidsbillede af al denne vandrende Elendighed. F. Eks. fra Vust Sogn:

1786. En Betler fra Jetsmark Sogn døde hastig hos Hans Lund d. 17. April . . . .

1797. En omløbende Betler, navnlig Christen Otting ankom til Wuust med 2de Qvinder d. 9. Febr., og var (der) samme Dag Bryllup med Qvinden Christen Sigersens (? ulæseligt) Enke i Wuust, og da Folk ved Kirken var gode imod ham, søgte han jævnlig under og efter Vielsen til Kroen, fik og et Hob

Brændevin i Bryllups-Huset, hvorpaa han gik frisk og stærk ud og efter al Anseelse vilde til Kroen igen, men fandtes kort efter død paa Gaden, blev begr. 12. Febr., 62 Aar.

Man træffer undertiden Tiggere med meget høj Alder, saa man maa forundres over, at de har kunnet vandre omkring. Saaledes fra Klim: 1777. En omløbende Betlerske Johanne Erichsdatter, Peder Hjulmands Enke, døde hos Svend Kæmpe d. 9. Martij, jordet 16. ejusdem (samme Md.), Ætatis (Alder) 96 Aar.

Naar Præsterne ellers indfører Dødsfald i Kirkebøgerne, er dette meget forskelligt. Nogle skriver kun ganske kort, kun Navnet, Begravelsesdagen og Alderen, f. Eks.: Karen Søe i Klim, begr. 14. Septbr., 64 Aar, eller: 1799. Fattig Karen Tamburs, begr. 10. Febr., 78 Aar. Men der er andre Præster, som heldigvis skriver mere udførligt. Saaledes har Præsten Brorson i Klim givet en afdød, døvstum Mand i Vust følgende smukke Skudsmaal:

1760. Jeppe Olufsen, en døv og dum Mand; han gik ofte med Graad og anden Andægtigheds Tegn til Herrens Bord og aldrig forsømte Kirken, var mest den første i og den sidste af Kirken. Forresten ernærede han sig af Felbereder-Haandværk, hvorved han uden Tiggeri forsørgede sin Hustru og har opfød 4 Børn, som alle have baade Hørelse og Mæle. Eller:

1759. Jens Grausen, Sognefoged i Wuust, blev fulgt til Jorde af 3 Sønner og 3 Døtre, af hvilke den ældste Søn er 53 Aar og den yngste Datter 2 Aar.

Et andet Dødsfald fra Vust bærer uden Tvivl Vidnesbyrd om, at det igen er et Dødsoffer fra Vejlerne, der her har fundet Sted:

1799. Lars Jensen Mølbæk gik til Thisted efter Medicamenter for sin Kone og frøs ihjel paa Vejen;

blev begravet i Øsløs Kirkegaard i Febr. Maaned, 34 Aar.

Ved en Kvindes Død i Ullerup har Pastor Brorson udtalt sin Forundring saaledes:

1759. Anne Christensdatter, Christen Pedersens Hustru i Ullerup; om hende er dette mærkværdigt, at hun i eet Aar har lagt i tre Barselsenge og født 4 levende Børn. Aarstallet erindres ej til visse, og Kirkebogen giver ingen Oplysning derom, saasom de døde, førend de kom til Kirke efter Hiemme-Daab. 1742 el. 1743 var det, da hun først i Aaret gjorde Barsel med et Barn; 40 Uger derefter fik hun Tvillinger, og 6 Uger derpaa, da hendes Kirke-Gang var berammet Dagen derefter, faldt hun med det 4. Barn i den tredie Barselseng. 51 Aar.

Og om en gammel Kraftkarl skriver han f. Eks.:

1759 d. 28. Oktbr. Christen Isacksen, den ældste Mand i disse trende Sogne, som havde saadant Helbred, at han i Foraaret slog med Høe-Lee, var syg alene i tre Dage. 98 Aar.

Om en meget afholdt og anset Mand fra Thorup staar der:

1769 d. 27. Juni. Sr. (Seigneur el. Hr.) Ole Christensen Kliim, som druknede udi Havet; hans Død blev beklaget af mange her i Egnen.

I Klim Kirkebog skriver Præsten Thyge Jespersen Thygesen, som var meget afholdt og bekendt for sin store Styrke, vemodig ved sin Søns Død:

1779. Præstens kiære SønEmanuel død i Thisted d. 6. April, 13 Aar.

I Vust Kirkebog beretter Præsten Dr. ph. Johan Henrik Weise 1806, at Gjordemoderen Birthe Andersdatter i Klim har anmeldt, at Fredag d. 31. Oktbr. Kl. 5 om Morgenen blev Peder Christensens Kone i Vust forløst med 2 Pigebørn, hvoraf det første levede,

men døde straks efter; det andet var dødfødt. Men saa tilføjes der noget naivt: „Man prøvede at bringe Barnet til Live ved at pirre det under Fødderne, men det forblev uden Tegn paa Liv".

Men særlig udførligt og interessant skriver dog Præsten Laurits Hansen Schrøder, som fra 1682—1705 var Præst for Kettrup-Gøttrup Menigheder; disse to Sognes Kirkebøger, som er i Kvart, begynder med Aaret 1682. Han giver meget udførlige Oplysninger om den afdødes Liv, skriver saaledes paa Latin pater (Fader) og mater (Moder) ved afdødes Forældres Navne og beretter om, hvornaar vedkommende blev syg og sengeliggende eller blev forligt med Gud. Her nogle Eksempler fra Gøttrup Kirkebog:

1691. Fest Ascension Christi d. 21. Maj blef Peder Pedersøn ved Ørebro(?) begrafven. Vaar fød i Holm (Holme) i Wuust Sogn Ao. 1616 ved Juletider. Patr. Peder Pedersøn, matr. Anne Nielsdatter; blev givt Ao. 1653 Anden Paaskedag, er lefvet sammen 38 Aar. Auflede 2 Døtre. Siug (syg) og sengeliggende d. 27. April, men forligt med Gud d. 30. dito, døde den 18. Maj Mandags Aften 2 Timer efter Solens Nedgang i sin Alders Aar 74, 4 Mdr. og nogle Dage.

Dom. Regate (d. v. s. Søndagen før Kristi Himmelfartsdag) blef Kirsten Nielsdatter Thyboe begrafven, vaar fød i Østerild i Thye Anno 1622 d. 22. ×tbr.(?) — patr. Niels Andersøn, matr. Karen Michelsdatter. Siug og sengeliggende Fredagen d. 8. Maj, blev forligt med Gud Onsdagen d. 13. dito; døde samme Nat ved Midnatstide. Lefnetsmaal 68 Aar 5 Mdr., nogle Dage.

1702. Die Johannis Evangelistæ d. 27. Decbr. blef Margrethe Nielsdatter i Colborg begrafven, fød i Aggersborg Bye 1628. Patr. Niels Muselp(?), matr. Karen Andersdatter; vaar hiemme hos Forældrene

til hendis 10ende Aar, tiente hos godt Folk 16 Aar, kom derefter i Ægteskab med Jørgen Jensen, da ung Karl, og satte de deris Bopæl i Colborg, hvor de boede i 44 Aar, aulede 8 Børn i deris Ægteskab, 5 Sønner og 3 Døtre, sad Enke i 4 Aar, vaar sing paa 6 Ugers Tid, i samme hendis Siugdom med højværdige Sacrament betient, døde d. 19. Decbr., Æt. (Alder) 74 Aar.

Baade 1690—91 og 1773 døde mange i Gøttrup af Børnekopper. Ogsaa et Dødsfald ved Lynnedslag findes.:

1773 d. 13. Juli. Christen Bojers Stifsøn Christen ihjelslagen af en Tordenstraale i Stuen, som gjorde ingen anden Skade.

Man skulde synes, at det ogsaa var nok. 1778 skriver samme Præst, Jens Jesse Clemensen Jessen (1772—99) om sin egen Oplevelse:

1778. Dom. V post Epist. jordet Peder Christensen af Øster Bierre, som om Aftenen tillige med mig selv kiørte fra Holmen ved Løgstør i stærk Taage paa Iis, jeg saae Gudskelov ingen Farer, men han kiørte en urigtig Vei og druknede. Æt. 63.

— — —

Da Præsten Christian Riese Brorson i Thorup i Aaret 1761 bliver kaldet til Sognepræst i Thisted-Tilsted, tager han Afsked med „disse kiære Menigheder", som han udtrykker sig, og skriver i Kirkebogen: „Hertil indført af mig, og findes da paa en 10 Aars Tid, nemlig fra 13. Aug. 1751 og til jeg tog Afsked herfra Feste Visitationes Mariæ (d. 2. Juli) at være fødde i Klim Sogn 111, i Thorup 116, i Wuust 106, er 355. Døde i Klim 92, i Thorup 88, i Wuust 80, er 260, flere fødde end døde 73. Copulerede i Klim Sogn 22, i Thorup 45, i Wuust 39, er 106 Par.

Ogsaa Pastor Türck i Vust gør Anmærkninger i Kirkebogen, da han i 1802 bliver forflyttet til Øsløs,

Vesløs, Arup paa Hannæs. Han skriver saaledes paa Latin under det sidste Dødsfald, han har indført: Vale, die VI Julii (d. v. s. Farvel, d. 6. Juli) 1802. Türck. — Og under ægteviede skriver han: „Her endte Sognepræsten for Vust, som i Aaret 1802 d. 18. Juni blev forflyttet til Øsløs, Vesløs, Arup Menigheder efter at have været første Sognepræst i Vust fra Ao. 1793[1]). Andreas Chrisopher Türck.

Pastor Türcks Hustru hed Elisabeth Graversen og var fra Vust. Ved hendes Død har han skrevet saaledes i Øsløs Kirkebog: Anno 1806. Hr. Andreas Chrisopher Türcks Hustru Elisabeth Türck, f. Graversen, efter 9 Dages Fødselssmerter forløst med en dødfødt Datter, født 27. Marts, død 30., og begge begravet paa Østre Ende af Forhøjningen paa Øsløs Kirkegaard d. 5. April efter at have været Præstekone her i Øsløs og som god og kærlig Ægtefælle i 3½ Aar.

Der blev ogsaa han selv stedt til Hvile, da han i Januar 1826 døde, og hans Gravsted, omgivet af store Sten og Jernkæder, er endnu at se paa Øsløs Kirkegaard.

---

[1]) Vust var et selvstændigt Sognekald fra 1793 til 1818, men hørte baade før og siden til Klim og Thorup. (Se Wiberg: Præstehistorie, III Bd. p. 643).

Et Overfald i Thisted Kirke.

EFTER TINGBOGEN for Thisted Byting blev Lørdag d. 29. Oktober 1698 følgende Sag behandlet.

Da Retten var sat, fremtraadte Chresten Andersen paa sin Farbroders Chresten Murmesters Vegne i Anledning af et Overfald, sidstnævnte havde været Genstand for. Ved Tingsvidne var det godtgjort, at Chresten Murmester, som var fra Nors, under sit Arbejde paa Thisted Kirke den 10. Oktober „paa voldelig og fast morderisk Vis" var blevet overfaldet af Chresten Smed her af Byen „udi Kirken og Guds Hus, hvor han havde at forrette som Blytækker". Den stærke Smed havde gennembanket sin Modpart paa det eftertrykkeligste, saa at denne, som den tilkaldte Bartskær, Mester Daniel, forklarer, havde faaet „10 Saarmaal og Hulsaar og Cranium brudt og lederit". Chresten Andersen forlangte nu Voldsmanden straffet efter Danske Lovs 6. Bog, 9. Kapitel, 17. og 18. Artikel, som lyder: End hugger eller stikker hand, saa det bløder, og saa et Saar vorder, da bøder hand for Saaret efter Loven og desforuden trende fyrretyve Lod Sølv. End slaar hand Pust og Nævehug, Stavsling eller i andre Maader, da bøde hand derfor efter Loven og desforuden trende femten Lod Sølv for Kirkefred eller Tingfred". Desuden forlangtes 11 Rdlr. til Bartskæreren, „item for Kast og Lyde og Ar i Ansigtet efter Dommerens Sigelse",

samt 3 Rdlr. for de paa Processen anvendte Bekostninger.

Anders Smed svarede til disse Anklager, at det hele var ham „ubevidst", ligesaa „om han havde nogen Hammer eller iche viste han heller ikke tilvisse". Sagen blev derfor udsat i 8 Dage, vel for at Anders Smed kunde blive klar over sin Skyld, og dette maa han være blevet, thi Dommen faldt den 26. Novbr., og Straffen udmaaltes til 318 Lod Sølv foruden Bartskærerløn, alt at betale inden 15 Dage. Om han kom saa vidt eller blev straffet „paa Kroppen med Arbejde paa Bremerholm eller andet Steds i Hans Majestæts Arbejde", derom har Tingbogen ingen Efterretning. *H.*

S. C. SORTFELDT.

Den 28. Maj 1936 begravedes Lærer *Sortfeldt* fra sit Barndomshjem, Strandfogedgaarden i Ulstrup, og hans Grav findes nu paa Rubjerg Kirkegaard i Vendsyssel.

I ham har Historisk Samfund og Thisted Museum, i hvis Bestyrelse han sad fra de blev oprettede, mistet en god og interesseret Medhjælper.

I sine yngre Aar gav Sortfeldt sig meget af med naturhistoriske og geologiske Undersøgelser, men da Historisk Samfund blev stiftet, greb dette Arbejde ham, og ved at gennemblade Historisk Aarbog for Thisted Amt vil man finde en lang Række Arbejder, over 20, fra hans Haand. Ganske naturligt begyndte han med Skjoldborg Sogn, hvor han havde

sin Virkekreds; men dette blev ham ikke nok, og hans Eftersøgninger i Arkiver og Biblioteker bragte ham ogsaa Stof til Skildring fra hans Hjemland, Vendsyssel, der blev publicerede i Aarbøger og Dagblade. Mest bekendt blev vel hans Undersøgelser af Thisted Amts Degnehistorie, et Arbejde, der bragte ham megen Anerkendelse.

Her skal ikke kommes ind paa hans Virksomhed for Sygekassevæsenet, der blev baade stor og omfattende, men dog nævnes, at han paa mange Maader lagde stor social Interesse for Dagen, og heller ikke her var bange for at gøre et Arbejde.

Han var en uhyre arbejdsom Mand, og altid var han villig til at hjælpe med en Haandsrækning eller Oplysning ud fra sin store lokalhistoriske Viden, der omfattede baade Topografi og Personalhistorie, og i Kredsen af Hjemstavnsforskere vil han blive stærkt savnet, og disse tillige med hans mange Venner vil mindes ham med Taknemlighed.

— — —

Severin Christensen Sortfeldt var født 25. September 1867, Søn af Strandfoged R. P. Christensen og Hustru Else, f. Villumsdatter, i Ulstrup, Rubjerg Sogn. 1895 tog han Lærereksamen fra Vesterbros Seminarium, s. A. Andenlærer i Børglum vestre Skole, virkede samtidig som Lærer ved Løkken Realskole og Organist ved Løkken Kirke. 1899 Førstelærer i Lovns, $^{17}/_{11}$ 1901—$^{30}/_{9}$ 1934 Førstelærer i Skjoldborg. Rd. af D. $^{12}/_{1}$ 1929. Gift 21. Maj 1897 med Maren Kirstine, f. Mortensen. Død paa Frydenstrand Sanatorium 22. Maj 1936.

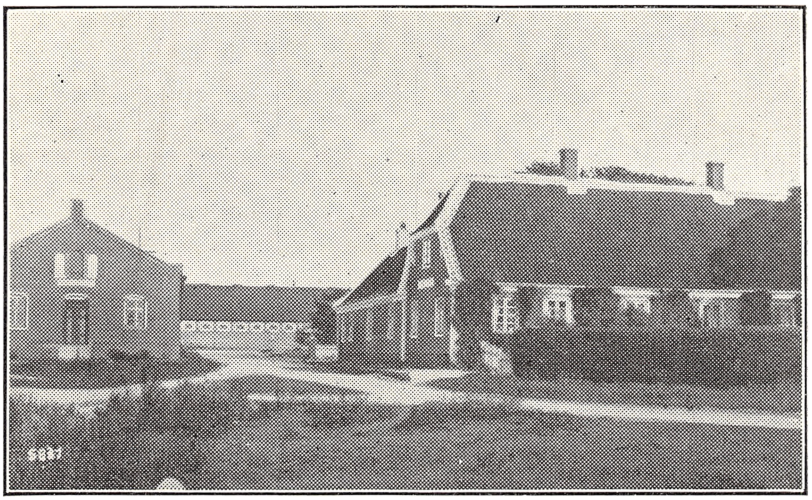

IRUP

Beretning om Historisk Samfunds Virksomhed.

Ved Generalforsamlingen ,som afholdtes i Thisted d. 20. Maj 1936, gav Formanden, Læge Toft, en kort Beretning om Arbejdet i det forløbne Aar, ligesom Kassereren, Redaktør Lustrup, aflagde det i Aarbogen meddelte Regnskab for 1935. Af Bestyrelsen afgik ved Lodtrækning Kunstdrejer Bunch, Thisted, Overretssagfører Billeskov Jansen og Lærer Sodborg, Vesløs, der alle genvalgtes.

Ved Generalforsamlingen vedtog man Samarbejde ligesom forrige Aar med Turistforeningen for Thisted og Omegn om

en fælles Udflugt, og denne fandt Sted Søndag d. 30. August under stor Tilslutning.

Trods Blæst og enkelte Smaabyger deltog der i Turen ca. 170 Deltagere i 3 store Rutebiler og ca. 20 Privatbiler. Turen gik fra Thisted til Skyum Bjerge, hvor Redaktør

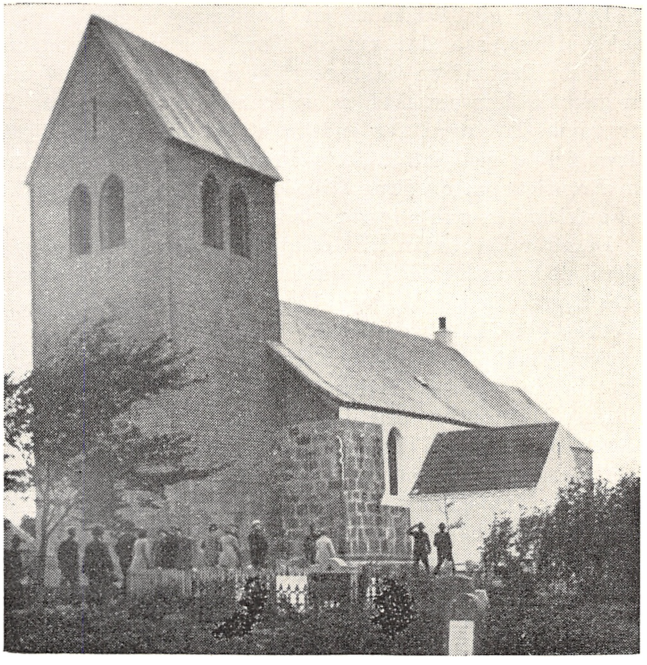

BEDSTED KIRKE

Lustrup orienterede Deltagerne i det smukke Landskab med den pragtfulde Udsigt over Limfjorden til Mors, og Bibliotekar Grønkjær omtalte Forsøgene paa Fredning af det smukke landskabelige Parti. Kun kort var Opholdet her, og Vogntoget kørte til den gamle Herregaard Irup, hvortil Ejeren, Proprietær Sørensen og Frue med stor Beredvillighed havde givet Adgang. Da alle var samlede i Haven, bød Læge Toft velkommen, og Viceinspektør Hald fremdrog i korte

Træk lidt af Gaardens og dens Ejeres Historie. Oprindelig tilhørte den Børglumbispen, men kom ved Reformationen under Kronen og gik kort efter over i privat Eje. En af dens mærkeligste Ejere var Justitsraad, Landsdommer Helverschou, der havde Gaarden fra 1684—1733. I den nuværende Slægts Eje har den været i de sidste 150 Aar.

Derefter gik Selskabet en Rundgang i den store og smukke Have, saa den murede Port, der muligvis danner den sidste Rest af en tidligere Hovedbygning, kiggede ind i den gamle Kampestenskælder og beundrede de mere end 250 Aar gamle Taxtræer, for endelig at standse ved en Række Kurve fyldte med Efteraarets Frugt, Æbler og Blommer, som Proprietæren og Frue stillede til Selskabets Raadighed, en Forfriskning, som alle var glade ved.

Derefter kørte man til Morup Mølle, hvor Eftermiddagskaffen stod parat. Korte Taler holdtes af de samarbejdende Foreningers Formænd, Læge Toft og Bibliotekar Grønkjær, og Turen gik til Bedsted Kirke.

Den smukke og velholdte Kirke blev gennemgaaet og forklaret baade grundigt og lærerigt af Kirkens Præst, Pastor Melbye. Uden at komme ind paa Enkelthederne skal dog anføres den nære Forbindelse, der har bestaaet gennem Tiderne mellem Sognekirken og Herregaarden Tandrups Ejere lige fra Ejler Lykkes Tid til den nuværende Ejer, Proprietær Lützhøft.

Efter en Rundgang i og omkring Kirken drog Vogntoget til Hassing Galgebakke, en pragtfuld Samling lyngklædte Gravhøje, fra hvis Top der er milevid Udsigt langt ud over Vesterhavet til den ene Side og til den anden til Mors, mod Nord til Hundborg og mod Syd til Ashøje.

Bestyrelse.

Sygehuslæge *E. Toft*, Vestervig, Formand.
Redaktør *J. J. Lustrup*, Thisted, Kasserer.
Viceinspektør *P. L. Hald*, Thisted, Redaktør af Aarbogen.
Cand. theol. & mag. *Niels Hansen*, Thisted.
Kunstdrejer *C. K. Bunch*, Thisted.
Lærer *N. Sodborg*, Vesløs.

Revisorer.

Bibliotekar *N. Grønkjær*, Thisted.
Fotograf *L. H. Gram*, Thisted.

Repræsentanter.

Pastor *Thorlacius Ussing*, Fjerritslev. Statsplantør *Wittrog*, Hjortdal. Friskolelærer *J. Rolighed*, Klim. Lærer *J. C. Jacobsen*, Øsløs. Lærer *Tranberg*, Tømmerby. Statsplantør *Krogh*, Tovsig. Mejeribestyrer *H. Vogensen*, Nors. Statsplantør *Nielsen*, Tved. Gdr. *Anders Overgaard*, Hillerslev. Sognefoged *Chr. Hundal Kloster*, Sennels. Overklitfoged *Rasmussen*, V. Vandet. Sognefoged *Otto Foget*, Tingstrup. Lærer *T. Balle*, Thorsted. Pens. Lærer *A. C. Jensen*, Thisted. Togfører *A. C. Svalgaard*, Thisted. Skræderm. *Th. Thomsen*, Sjørring. Lærer *Vestergaard*, Sundby. Gdr. *Niels Kløjgaard*, Stagstrup. Lærer *M. J. Brunsborg*, Snedsted. Lærer *Christensen*, Harring. Læge *Lützhøft Christensen*, Koldby. Bygmester *Chr. Jensen*, Hassing. Pastor *Wolf*, Visby. Gdr. *P. Westergaard*, Ullerup, Heltborg. Smed *H. Kjær*, Ydby. Lærer *M. Jensen*, Helligsø. Lærer *J. Grusgaard*, Hvidbjerg. Amtsraadsmedlem *A. Gadegaard*, Odbygaard. Gdr. *Chr. Gadegaard*, Søndbjerg.

Regnskabsoversigt for 1935.

Historisk Samfund.

INDTÆGT.

1. Kassebeholdning fra forr. Aar	8	95
2. Statstilskud	155	00
3. Thisted Amtsraad for 1934—35	200	00
4. do. for 1935—36	200	00
5. Solgte Aarbøger	124	25
6. Medlemsbidrag (501 Medl.)	1489	00
7. Portogodtgørelse	68	80
8. Restancer	11	00
Ialt	2257	00

UDGIFT.

1. Aarbogen, Trykning og Indbinding	802	00
2. Klicheer og Tryksager	98	00
3. Honorarer for Bidrag til Aarbogen	346	00
4. Foredrag og Udflugt	70	00
5. Tilskud til Museet	500	00
6. do. til Ginnerupforeningen	25	00
7. Porto	80	00
8. Andre Udgifter (Kundgørelser m. v.)	164	16
9. Kassebeholdning	171	84
Ialt	2257	00

Ovenstaaende Regnskab er revideret og intet fundet at bemærke. Kassebeholdningen er os forevist.

Thisted, 5. Febr. 1936.

N. GRØNKJÆR. L. H. GRAM.